

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΜΑΡΤΙΟΣ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ
2024

ΤΟΥ 85^{ου} ΤΟΜΟΥ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σελίς

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ: ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ	131
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ 25η ΜΑΡΤΙΟΥ 1821	138
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955	147
ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ κ. ΝΙΚΟΥ ΔΕΝΔΙΑ: ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955	150
ΣΩΤΗΡΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955 & ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΟΡΤΑΣΜΟΥ	155
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ	165
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: ΑΜΗΝ	171
ΘΩΜΑ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΥ, Π. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΝΟΝΑ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ	173
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ ΖΑΝΕΤΤΟΥ «ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ, ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΚΑΙ ΜΙΑΤΙΑΔΗ»	180
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΧΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»	189
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ «ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΤΙΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟ – ΠΡΑΝΔΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ»	191
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΟΛΕΒΑ: ΤΟ 1821 ΚΑΙ Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ	195
ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ: «ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΔΕΔΙΩΓΜΕΝΟΙ ΕΝΕΚΕΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, ΟΤΙ ΑΥΤΩΝ ΕΣΤΙΝ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ» Ο ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΔΙΩΓΜΕΝΩΝ ΕΝΕΚΕΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	197
ΕΛΠΙΔΟΣ ΓΟΥΝΑΡΗ: Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑ	203
ΚΩΣΤΗ ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ: ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΛΑΖΑΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	208
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ: ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ	217
ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΜΜ. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ: Η ΒΙΑ ΣΤΗ ΣΥΤΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΕΦΑΝΤΑ	224
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ: Η ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΟ	227

Τò περιοδικò "ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ" εἶναι τò ἐκφραστικό ἔντυπο τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Οἱ πρωταρχικοί του στόχοι εἶναι ἡ χριστιανική καλλιέργεια τοῦ ποιμνίου Τῆς καὶ ἡ κωδικοποίηση τῶν ἐπίσημων ἐγγράφων Τῆς. Ἐκδίδεται προνοία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ.κ. Γεωργίου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Γραφεῖα: Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, Λευκωσία, τηλ. 22-554-691, Τηλεμοιότυπο 22-346-307. E-mail: apostolosvarnavas@hotmail.com Ἐτήσια συνδρομὴ: Γιὰ τὴν Κύπρο €20.00. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπη €30.00. Γιὰ τίς ἄλλες χώρες €30 – ἢ \$50. – ISSN 1012 – 7151 ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ. ΑΡΙΘΜΟΣ Κ.Ε.Τ.: 119-01-014943-01 IBAN: CY13 0050 0119 0001 1901 0149 4301 SWIFT HEBACY2N

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ ΜΕ ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥΣ, ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ. Η ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΠΙΦΥΛΑΣΣΕΙ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΗΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ ΣΥΝΤΕΜΝΕΙ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ Ή ΝΑ ΕΝΘΕΤΕΙ ΟΠΟΙΟΝΔΗΠΟΤΕ ΠΙΝΑΚΑ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ Ή ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΚΡΙΝΕΙ, ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΝΑ ΕΣΥΠΗΡΕΤΗΘΟΥΝ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ.

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ
ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ
ΚΥΡΙΑΚΗ, 3 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ

Η τρίτη του μηνός Μαρτίου στη συνείδηση του Ελληνισμού είναι μέρα ιερή. Την καθαγίασε η αγνή και αγωνιστική μορφή του ηρωομάρτυρος του απελευθερωτικού μας αγώνα του 1955 -59 Γρηγόρη Αυξεντίου, ο οποίος έπεσε μαχόμενος γενναίως υπέρ των ιερών και των οσίων της Πατρίδος μας, πολεμώντας μόνος «μονώτατος» (Βασιλειών Γ', 19,10) εναντίον των κατακτητών της Πατρίδος μας. Η ηρωική του θυσία απέβη ιερή και ακένωτη πηγή εθνικού φρονηματισμού για κάθε άνθρωπο που αγαπά την Πατρίδα του και την Ελευθερία της.

Για τον λόγο αυτό, κάθε χρόνο στις 3 Μαρτίου, η Ηγεσία της Εκκλησίας

και της Πολιτείας και πλήθη λαού μεταβαίνουν στην ιερά Μονή του Μαχαιρά για να τελέσουν το ετήσιο μνημόσυνο του Αυξεντίου, να προσευχηθούν για την ανάπαυση της ψυχής του και να αντλήσουν διδάγματα από την επική του θυσία.

Έτσι και φέτος, του μνημοσύνου προέστη ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Γεώργιος, παρέστη ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκος Χριστοδουλίδης και πλήθη κόσμου, που συνέρρευσαν εκεί για να εκφράσουν τον θαυμασμό τους προς τον αθάνατο ήρωά μας.

Τον επιμνημόσυνο λόγο εκφώνησε ο Πρόεδρος της Κ. Δ. κ. Νίκος Χριστοδουλίδης, ο οποίος έχει ως ακολούθως:

Ιερό και εθνικό χρέος μάς οδηγεί στην πάνσεπτη Μονή της Παναγίας του Μαχαιρά για να αποδώσουμε τις πρέπουσες τιμές σε έναν από τους μεγάλους ήρωες του Ελληνισμού και για να κρατήσουμε αναμμένη τη φλόγα που άναψε με τη θυσία του.

Με ιδιαίτερη συγκίνηση μνημονεύουμε τον Γρηγόρη Αυξεντίου - τον γιο του Πιερή και της Αντωνίας από τη Λύση - ο οποίος σε ηλικία 29 χρόνων έγινε σύμβολο των απανταχού αγωνιζομένων για τις πανανθρώπινες αξίες, και κατέκτησε μια θέση στο πάνθεον των αθανάτων.

Αποτελεί για μένα μοναδική τιμή να εξαίρω για πρώτη φορά, με την ιδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας, την προσφορά του Γρηγόρη Αυξεντίου. Και ειλικρινά αισθάνομαι το βάρος της ευθύνης να αποδώσω με τον πρέποντα σεβασμό το μεγαλείο του ανθρώπου, που επέλεξε συνειδητά τον φρικτό θάνατο για την ελευθερία της πατρίδας μας.

Και, δικαίως, η θυσία του Αυξεντίου κατέχει περίοπτη θέση στην Ιστορία της πατρίδας μας, αλλά και του Ελληνισμού ευρύτερα. Ήταν, εξάλλου, μια συνειδητή πράξη ηρωισμού που μας κάνει δικαιωματικά περήφανους, αλλά την ίδια ώρα μάς υποδεικνύει την υποχρέωση που έχουμε, ώστε κατ' ελάχιστον να φανούμε άξιοι συνεχιστές του δρόμου που έχει χαράξει. Του δρόμου που οδηγεί στο οικουμενικό ιδεώδες της ελευθερίας.

Τον Μάρτιο του 1956, ένα περίπου χρόνο μετά την έναρξη του πιο ένδοξου αγώνα του Κυπριακού Ελληνισμού, του αγώνα της ΕΟΚΑ, ο Γρηγόρης Αυξεντίου εγκαταστάθηκε στο ιερό αυτό Μοναστήρι που μας φιλοξενεί σήμερα. Φορώντας ράσο και προσποιούμενος τον ιερομόναχο με το όνομα Χρυσάνθος καταστρώνει και εκτελεί τα σχέδιά του. Μνημειώδη είναι τα περιστατικά

που τον φέρουν με το περίστροφο έμφορτο, να κερνά γλυκό και κουμανταρία τους Βρετανούς, οι οποίοι μάλιστα προσπαθούσαν να του αποσπάσουν πληροφορίες για τον περιβόητο Αυξεντίου, ο οποίος έδρασε με τα ψευδώνυμα, Ζήδρος, Αίας, Ρήγας, Ζώτος, Ανταίος και Άρης. Όποιο και αν ήταν το όνομά του ήταν το φόβητρο των Άγγλων, οι οποίοι τον είχαν επικηρύξει.

«Στην εσχάτην ανάγκη θα αγωνιστώ και θα πεθάνω ως Έλληνας, αλλά ζωντανόν δεν θα με πιάσουν» έλεγε ο Γρηγόρης στους συναγωνιστές του. Και όσοι τον γνώριζαν, έλεγαν ότι ήταν έτοιμος από καιρό για την ηρωική του έξοδο.

Με έντονη δράση στην ευρύτερη περιοχή, ο Αυξεντίου και η ομάδα του καταφέρνουν συνεχόμενα και αλληπάλληλα πλήγματα στους αποικιοκράτες. Περί τα τέλη του 1957, ο κλοιός άρχισε να σφίγγει, γεγονός που ωθεί τον υπαρχηγό της ΕΟΚΑ και την ομάδα του να καταφύγουν στο θρυλικό τους κρησφύγετο, εδώ πιο κάτω από τη Μονή. Τον Μάρτιο, οι Άγγλοι άρχισαν ενδελεχείς έρευνες στην περιοχή, στη βάση, δυστυχώς, πληροφορίας που είχαν εξασφαλίσει ότι ο Γρηγόρης Αυξεντίου με αδιευκρίνιστο αριθμό αγωνιστών κρύβονταν κάπου κοντά.

Τελικά, οι Βρετανοί πληροφορήθηκαν για την ύπαρξη της κρύπτης και κάλεσαν τους αντάρτες να παραδοθούν. Μάταια όμως. Η παράδοση και η εγκατάλειψη δεν είχαν θέση στο αξιακό σύστημα του Αυξεντίου και των τεσσάρων συντρόφων του, **Αυγουστή Ευσταθίου, Αντώνη Παπαδόπουλου, Φειδία Συμεωνίδη και Ανδρέα Στυλιανού**, τον οποίο καθόλου τυχαία αποχαιρετούμε σήμερα για το ταξίδι του προς την αιωνιότητα. Ο Αυξεντίου τους διατάζει να παραδοθούν. **«Εγώ θα πολεμήσω και θα πεθάνω»** τους ανέφερε. Όπως ακριβώς και έγινε. Ο υπαρχηγός της ΕΟΚΑ έμεινε μόνος στο κρησφύγετο, έχοντας απέναντί του πολυάριθμη ομάδα Βρετανών στρατιωτών. Με φωνές τον καλούν να αποκαλυφθεί και να παραδοθεί. Μάταια, όμως, και πάλι. Ένας Βρετανός δεκανέας που πλησίασε την είσοδο της κρύπτης πέφτει νεκρός από τα πυρά του όπλου του Αυξεντίου. Ακολουθεί ρίψη χειροβομβίδας στο εσωτερικό του κρησφύγετου και ο Αυγουστή επιστρέφει, δήθεν, για να μεταφέρει το άψυχο σώμα του υπαρχηγού του. «Ελάτε, τώρα είμαστε δύο» φωνάζει στους Βρετανούς και η μάχη συνεχίζεται για περίπου οκτώ ώρες.

Η ώρα περνά χωρίς αποτέλεσμα για τους αποικιοκράτες, οι οποίοι όταν κατάλαβαν ότι δεν υπάρχει άλλη επιλογή, καταφεύγουν στην απάνθρωπη λύση, σε επιλογές και ενέργειες που η ανθρωπότητα θεωρούσε ότι δεν θα

ζούσε ξανά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Βρέχουν το κρησφύγετο με βενζίνη και βάζουν φωτιά. Το κρησφύγετο μετατρέπεται σε πύρινη κόλαση, αλλά ο Σταυραετός του Μαχαιρά αναμετράται με τους πάνοπλους διώκτες του δίχως να λογαριάζει τον θάνατο.

Αξιοπρεπής και αλύγιστος ως το τέλος, έμεινε συνεπής με τις ηρωικές παρακαταθήκες του Ελληνισμού και σαν νέος Λεωνίδας φώναξε στους επίδοξους εκτελεστές του το **«ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ»!**

Η είδηση έκανε τον γύρο του κόσμου. Ο πανίσχυρος αποικιοκρατικός στρατός δέχθηκε άλλη μια ταπεινωτική ήττα που αναπτέρωσε το ηθικό των Ελλήνων της Κύπρου και έγινε σύμβολο των απανταχού επαναστατημένων. Μπροστά στον φόβο της κινητοποίησης και της αντίδρασης του λαού, οι αποικιοκράτες φοβήθηκαν ακόμη και νεκρό τον Αυξεντίου και γι' αυτό και δεν έδωσαν στην οικογένεια για ταφή το άψυχο σώμα του, το οποίο αναπαύεται έκτοτε στα Φυλακισμένα Μνήματα, μαζί με άλλους συναγωνιστές του, ιερά παρακαταθήκη για όλους εμάς, αλλά και συνεχής υπόμνηση των υποχρεώσεών μας.

Εξήντα επτά χρόνια από τη θυσία του Αυξεντίου, η ευθύνη μας είναι βαρύτερη και το χρέος μας ακριβό. Αδιαπραγμάτευτος στόχος μας είναι η απελευθέρωση, η αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων και η επανένωση της πατρίδας μας, χωρίς εγγυητές και ξένους «προστάτες». Και αυτό είναι το δικό μου όραμα για πραγμάτωση του οποίου δεν θα φεισθώ κόπων και θυσιών.

Οφείλουμε να απαλλάξουμε την πατρίδα μας από το άγχος της συνεχιζόμενης εδώ και 50 χρόνια τουρκικής κατοχής. Έχουμε υποχρέωση να εργαστούμε με όλη τη δύναμη της ψυχής μας, ώστε να παραδώσουμε τη χώρα μας ελεύθερη στη νέα γενιά, να δώσουμε στα παιδιά μας τη δυνατότητα να ζήσουν και να δημιουργήσουν σε συνθήκες ασφάλειας, ευημερίας και προκοπής. Αυτή είναι και η δική μου υπόσχεση σήμερα ενώπιον σας: Θα εξαντλήσω κάθε προσπάθεια, ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για επανέναρξη διαπραγματεύσεων, για συνολική επίλυση του Κυπριακού, στη βάση του συμφωνημένου πλαισίου και των αρχών και αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε λίγες μέρες αναμένεται να επιστρέψει στην Κύπρο η προσωπική απεσταλμένη του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, της οποίας την αποστολή όχι μόνο πετύχαμε πείθοντας για την αποφασιστικότητα και την πολιτική μας βούληση, αλλά και στηρίζουμε με όλα τα μέσα που διαθέτουμε. Είμαστε έτοιμοι για διαπραγματεύσεις ακόμη και αύριο, γνωρίζουμε πολύ

καλά τους στόχους, τις επιδιώξεις και το ζητούμενο. Γνωρίζουμε, επίσης, πολύ καλά τις δυσκολίες, τις προκλήσεις και τα προβλήματα ως αποτέλεσμα της τουρκικής στάσης που στην ουσία δεν επιτρέπει στον κυπριακό λαό να ζήσει ελεύθερα στην πατρίδα του. Στην πατρίδα του που είναι κράτος μέλος της μεγάλης ευρωπαϊκής οικογένειας, της ΕΕ. Εκεί ανήκει το μέλλον μας, εκεί είναι η μοίρα μας, αφήνοντας πίσω την κατοχή, τον πόνο και την αβεβαιότητα. Η παρούσα κατάσταση πραγμάτων δεν είναι βιώσιμη και ασφαλώς δεν μπορεί να αποτελέσει το θεμέλιο για την οικοδόμηση ενός σταθερού και ασφαλούς αύριο για μας και τα παιδιά μας.

Είκοσι χρόνια μετά την ένταξη της πατρίδας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κυπριακή Δημοκρατία είναι πλέον ένας αξιόπιστος εταίρος, με ενεργό συμμετοχή στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι και με απόλυτη προσήλωση στην επανένωση και την επίλυση του Κυπριακού, η οποία θα κατοχυρώνει τα βασικά δικαιώματα και θα είναι συμβατή με τις ευρωπαϊκές αρχές και αξίες.

Με διεκδικητικό ρεαλισμό, μεθοδικότητα και αυτοπεποίθηση, αυτή την ώρα της εθνικής μνήμης οφείλουμε να χαράξουμε την πορεία μας ενωμένοι και δυνατοί, αντλώντας διδάγματα από τον Αυξεντίου και τους υπόλοιπους θυσιασθέντες αγωνιστές μας.

Το οφείλουμε στους ανεπανάληπτους αυτούς αγωνιστές, στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, σε όλους αυτούς που συμμετείχαν στον πιο ηρωικό και αγνό αγώνα τούτου του τόπου. Έχουμε χρέος έναντι της θυσίας τους.

Αιώνια η μνήμη του Υπαρχηγού της ΕΟΚΑ, Γρηγόρη Αυξεντίου.

Μετά το πέρας του Μνημοσύνου και της Θείας Λειτουργίας Κλήρος και Λαός πορευτήκαμε με αισθήματα βαθύτατης συγκίνησης και δέους στον ιερό χώρο του κρησφύγετου του Αυξεντίου, όπου τελέστηκε Τρισάγιο και έγινε κατάθεση στεφάνων από τον Μακαριώτατο, τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας και άλλους επισήμους. Εκεί όπου γράφτηκε με χρυσά γράμματα το έπος της νεότερης ιστορίας μας. Εκεί, όπου η ιστορία έσμιξε με τον θρύλο και ανέδειξε το ηρωικό λεβεντόπαιδο της Λύσης, διαχρονικό πρότυπο ηρωισμού και αυτοθυσίας.

Ναι, Γρηγόρη, πορευτήκαμε με εθνικοθρησκευτική ανάταση και με αισθήματα εσωτερικού θαυμασμού εκεί όπου έγινε

Λαμπάδα τ' αντρειωμένο σου κορμί
και φως που καίει,
ήλιος που περπατάει στον ουρανό
κι ανάβει, με το σπαθί τής λεβεντιάς,
τη νέαν ελπίδα.

Γρηγόρη,
Βάτο φλεγόμενη στη γη του Μαχαιρά!
Χάραξες, με τ' αναμμένα δάχτυλα
των εικοσιεννιά σου χρόνων,
της λευτεριάς δεκάλογο
για τη Φυλή σου.

Γρηγόρη!
Σε πήρε η αυγή,
κι έγινες δρόσο και χαρά,
κι ελπίδα του καλοκαιριού,
κι ανθός
που βλάστησε σε νέο φεγγάρι...

Σε πήρε η μέρα,
κι έγινες φωτιά,
πυραχτωμένο σίδηρο απόφασης,
που σταματάει το χρόνο.

Σε πήρε η νύχτα στα φτερά του ονείρου,
Αητέ μου κι Άη Γιώργη μου Τροπαιοφόρε
και σ' έβαλε για πάντα στην καρδιά μας.

Ας μη βρέξει ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίσει
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.
Ας το δροσίσει πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη·
και αυτού ας ξεφυτρώνουν
αιώνια τ' άνθη

της ευγνωμοσύνης μας και του θαυμασμού
ω γενναίε των γενναίων
της γενναίας γενεάς.

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ 25^η ΜΑΡΤΙΟΥ 1821
ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ, 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024

Με ύμνους διθυραμβικούς και με εθνικούς παιάνες, οι υμνητές της σημερινής μεγάλης ημέρας του Ελληνισμού, επιχειρούν, εδώ και πέραν των 200 χρόνων, να εκθειάσουν το υπερφύες προγονικό μεγαλούργημα. Μα δεν είναι εύκολη υπόθεση κάτι τέτοιο.

Ο Ισοκράτης επισημαίνει, από την αρχαιότητα, ότι «τὰ μὲν μικρὰ τῶν πραγμάτων ῥάδιον τοῖς λόγοις αὐξῆσαι, τοῖς δ' ὑπερβάλλουσι τῶν ἔργων καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει χαλεπὸν ἐξιῶσαι τοὺς ἐπαίνους» (Ισοκρ. Παναθηναϊκός 12,36). Των μικρῶν γεγονότων μπορείς, επαινώντας τα με τα λόγια, να αυξήσεις τη φήμη. Όχι όμως των μεγάλων και των μέγιστων, τα οποία δεν

μπορείς ούτε καν επάξια να περιγράψεις. Κι ένας μεγάλος αγώνας, αδιανόητος για πολλούς άλλους λαούς στην εποχή που διεξήχθη, ένας αγώνας που άλλαξε τον ρουν των Ευρωπαϊκών πραγμάτων με το να θέσει επί τάπητος το δικαίωμα των εθνοτήτων για αυτοδιάθεση και ελευθερία και την ισχυρή αμφισβήτηση της Ιεράς Συμμαχίας, ένας αγώνας που στοίχισε τη ζωή στο 1/3 του πληθυσμού των περιοχών που ελευθερώθηκαν, είναι πέραν πάσης αμφιβολίας βέβαιον ότι είναι αδύνατον να αντικριστεί επάξια με λόγους.

Διακόσια τρία χρόνια από την ανεπανάληπτη εκείνη ημέρα, ο χρόνος, ο αυστηρότερος κριτής όλων των πραγμάτων, εξέδωσε την αμετάκλητη ετυμηγορία του για την ημέρα αυτή. Γι' αυτό και από κάθε γωνιά τής Ελληνικής πατρίδας, καθώς και από τα πέρατα της υφελίου, χαιρετίζουν με συγκίνηση την ανατολή της 25ης Μαρτίου, της ημέρας της ελληνικής Ελευθερίας, τα εκατομμύρια της φυλής εκείνης, που για τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια προσέβλεψε με ειδωλολατρική αφοσίωση στο ιδεώδες της Ελευθερίας.

Διακόσια τρία ολόκληρα χρόνια συμπληρώνονται σήμερα από την ημέρα εκείνη που ένας από τους πολλούς δαδούχους του έθνους, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, κηρύσσοντας, από το μοναστήρι της Αγίας Λαύρας, Ευαγγέλια ελευθερίας, στα τέκνα της Ελλάδος, εξαπέλυε τους κεραυνούς της εθνικής εκδίκησης πάνω στα κεφάλια των τυράννων. Τους κεραυνούς που χαλκεύτηκαν στα σκοτάδια της πολύχρονης δουλείας, μιας δουλείας τεσσάρων αιώνων, με τα ίδια τα χέρια του υπόδουλου γένους. Άγγελος θεόπεμπτος κι εκείνος, όπως τον «Άγγελον πρωτοστάτην» που κατά την ίδια ημερομηνία, 1821 χρόνια πιο πριν, είχε σταλεί στη Ναζαρέτ, μπήκε στη δουλωμένη ατμόσφαιρα της Ελληνικής γης φέροντας μήνυμα ελευθερίας. Ήταν καιρός πια...

Αιώνες πολλοί προετοίμαζαν την ημέρα αυτή. Πριν καλά- καλά κοπάσει το κονταροκτύπημα πάνω στα τείχη της Βασιλεύουσας, πριν σβήσει η ηχώ των οϊμωγών, ο Ελληνισμός, με ολοπόρφυρα ακόμα τα μάτια, προδιέγραφε στόχους κι έθετε κατευθυντήριες γραμμές για μελλοντική εξόρμηση. Κι έφτασε, ύστερα από τέσσερις αιώνες ανείπωτης συμφοράς, στο ξέφωτο της 25ης Μαρτίου 1821. Αυτήν τη μέρα οι πρόγονοί μας έδωσαν εξετάσεις μπροστά στον Θεό και στους ανθρώπους. Έδειξαν την εθνική τους ταυτότητα και απέδειξαν χωρίς καμιάν αμφισβήτηση την εθνική καταγωγή τους.

Η 25η Μαρτίου βρίσκεται στην πιο ψηλή κορυφή της Ιστορίας μας. Εκεί που ο αέρας είναι αμβροσία. Απ' εκεί μπορούμε να αγναντέψουμε την πορεία της φυλής μας μέσα στα περασμένα. Και μπορούμε να το κάνουμε αυτό με

αυτοπεποίθηση. Να σταθούμε, χωρίς ντροπή, μπροστά στις άλλες κορυφές της ελληνικής ζωής, που θ' αντικρύσουμε από εκεί ψηλά. Να δούμε απ' εκεί τον Μαραθώνα, τις Θερμοπύλες, τη Σαλαμίνα. Να χαιρετίσουμε απ' εκεί τον Αισχύλο, τον Ηράκλειο, τον Παλαιολόγο, χωρίς να νιώθουμε μειονεκτικά, χωρίς να μας ταπεινώνει ο μεγάλος και ιερός ίσκιος τους. Διότι όπως και τότε, έτσι και τώρα, περισσότερο τώρα, το έθνος δεν συζήτησε ούτε διαπραγματεύτηκε την ελευθερία του. Και προτίμησε αντί ζωής χωρίς ελευθερία, τον θάνατο.

Οι Έλληνες ριγμένοι, από την αρχή της Ιστορίας τους, πάνω σ' ένα γυμνό και θαλασσόδαρτο βράχο, ολιγάριθμοι, στο κέντρο ενός κυκλώνα ιδεών και λαών, με σύντροφο παντοτινό τη φτώχεια, πάλεψαν με τον βράχο και τη θάλασσα, μ' επίβουλους γείτονες και πλήθος επιδρομέων. Αγωνιστές στον πόλεμο, μα και στην ειρήνη, ταύτισαν το όνομά τους με τη μάχη για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ελευθερία και έδωσαν, θεωρητικά και πρακτικά, προβάδισμα στο πνεύμα κι όχι στην ύλη. Γι' αυτό κι ό,τι γενναίο και υψηλό δημιούργησαν, σε οποιαδήποτε περίοδο της Ιστορίας τους, δεν υπήρξε ψυχική έκρηξη μιας στιγμής, αλλ' ήταν η συνεχής έκφραση του εσωτερικού ψυχικού τους κόσμου. Ενός κόσμου που εκφραζόταν με την επιγραμματική διατύπωση του Θουκυδίδη, στον Επιτάφιο του Περικλέους: **«εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον» (Θουκ. Ἱστοριαί, (2.43.4).**

Η φυλή, Ανταίος μυθολογικός, άντλησε, στην πτώση της, χλιοπλάσιες δυνάμεις από τη μητέρα γη. Και πριν από 203 χρόνια επεχείρησε το μεγάλο άλμα για τη νεκρανάσταση.

Δύο ήταν τα κύρια κίνητρα εκείνου του αγώνα της παλιγγενεσίας: **Ήταν πρώτα η βαθιά θρησκευτική πίστη των Ελλήνων.** Κι η θρησκευτική πίστη δεν ήταν μόνον η ευσέβεια προς τον Θεό των πατέρων τους, που διακρινόταν από τον Θεό του κατακτητή. Ήταν, προπάντων, η μετουσίωση του χριστιανικού πνεύματος της θυσίας και της εγκαρτέρησης σε πράξη. Πολλές φορές το έθνος ταύτισε την ιστορική του πορεία με τη μαρτυρική επίγεια ζωή του Χριστού. Γι' αυτό και πάντα πίστευε ότι πίσω από τη σταύρωση υπάρχει και η ανάσταση. Η Ορθόδοξη πίστη των Ελλήνων ήταν κάτι παραπάνω από θρησκευτικό δόγμα. Ήταν το πνευματικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκινείτο ολόκληρος ο κόσμος τους: μια ακένωτη πηγή θάρρους και ψυχικής δύναμης για τους αγωνιστές της ελευθερίας.

Ήταν ύστερα και το ένδοξο προγονικό παρελθόν που οιστρηλάτησε τον

αγώνα για ελευθερία. Οι Μαραθωνομάχοι, οι Σαλαμινομάχοι και οι 300 του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες, είχαν θέσει στερεά το αξιολογικό υπόβαθρο της φυλής. Κι ήταν αδύνατο οι Έλληνες να κωφεύσουν τώρα στη φωνή της ιστορικής ευθύνης τους. Γι' αυτό και δεν είχαν άλλη επιλογή. Θυμήθηκαν τους προγόνους τους. Υπερασπίστηκαν τις ανθρώπινες αξίες και τα ανθρώπινα ιδανικά σε νέες Σαλαμίνες και νέους Μαραθώνες. Στο Χάνι της Γραβιάς, στο Μεσολόγγι, στην Αλαμάνια, στα Δερβενάκια.

Πρωτοπόρος στον αγώνα του 1821, όσο και στα πάμπολλα κινήματα που είχαν προηγηθεί, βρέθηκε πάντοτε η Εκκλησία. Μέσα στους φοβερούς και ασέληνους αιώνες της δουλείας, αυτή στάθηκε το πνευματικό και εθνικό κέντρο της μαρτυρικής φυλής. Αυτή διατήρησε τη γλώσσα μας κι αυτή συντήρησε την εθνική αυτοσυνειδησία μας. Ενάντια στους αρχηγούς της ξεσπούσε κάθε επίθεση των Τούρκων. **Το ράσο στάθηκε, σε πολλές κρίσιμες ώρες, η εθνική σημαία της Ελλάδος. Χωρίς την Εκκλησία και την αδιάκοπη λειτουργική ζωή, χωρίς το κρυφό Σχολείο και τον παπά-δάσκαλο, δεν θα υπήρχε το '21.**

Με ποταμούς αιμάτων, ο επικός εκείνος αγώνας έδωσε τα πρώτα αποτελέσματά του: Η ελευθερία επανήλθε, έστω και σε μικρό μέρος της ελληνικής

γης. Δεν ήταν τούτο μικρό επίτευγμα. Διατηρήθηκε το ελληνικό έθνος, που κινδύνευε τότε με αφανισμό, ως συγκροτημένο πια κράτος, με κύριο μέλημά του να διασώσει την παλιά του παράδοση, να συνεχίσει τον ελληνικό πολιτισμό και να πετύχει την εδαφική ολοκλήρωσή του. Ταυτόχρονα, οδήγησε στην αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και από άλλους λαούς της Βαλκανικής, περιορίζοντας, έτσι, σε έκταση την τουρκική κυριαρχία.

Η πιο μεγάλη συνεισφορά της Ελληνικής επανάστασης, όμως, στην πολιτική ζωή της Ευρώπης υπήρξε άλλη. Ήταν η κατάρριψη των αρχών της Ιεράς Συμμαχίας και η δημιουργία νέων πολιτικών ηθών, **κυρίως δε της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών, έστω κι αν αυτή καθιερώθηκε ως επακόλουθο ενός σκληρού και αιματηρού αγώνα**. Συνεπώς, η ελληνική επανάσταση του 1821 πέραν του ότι υπήρξε γεγονός τεράστιας εθνικής σημασίας από ελληνικής πλευράς, υπήρξε ταυτόχρονα και γεγονός παγκόσμιας σημασίας, αφού έτρεψε προς άλλη κατεύθυνση την πολιτική πορεία της Ευρώπης.

Εύλογα λοιπόν, σήμερα, οι απανταχού της γης Έλληνες πανηγυρίζουν για την ένδοξη επέτειο της έναρξης του απελευθερωτικού αγώνα τους.

Η φετινή μεγάλη επέτειος των 203 χρόνων από την έναρξη του αγώνα της παλιγγενεσίας πρέπει να αποτελεί για μας κι ένα μάθημα αυτογνωσίας. Μάθημα περισυλλογής και μνήμης, συναγωγής συμπερασμάτων από την πορεία του αγώνα και τις αντιξοότητες που παρουσιάστηκαν στον δρόμο του. Μερικά από τα κύρια μηνύματά του: **Το έθνος να στηρίζεται στις δικές του δυνάμεις, να αποφεύγει πάση θυσία τη διχόνοια και να μην παραμελεί τη στρατιωτική ετοιμότητά του.**

Ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης λίγο πριν από τον θάνατό του, το 1816, έλεγε στον γιο του Αλέξανδρο Υψηλάντη: «Υιέ μου, μη λησμόνει ποτέ ότι οι Έλληνες μόνον εις εαυτούς πρέπει να στηρίζονται όπως γίνωσιν ελεύθεροι». Είναι το ίδιο που είπε, ως απόσταγμα ζωής, και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: **«Είδα τότε ότι ό,τι θα κάμωμεν θα το κάμωμε μονάχοι και δεν έχομε καμιά ελπίδα από τους ξένους».** Και πράγματι! Ένα έθνος στους ιστορικούς του αγώνες για την επιβίωσή του, δεν πρέπει να επαφίεται σε ελπίδες για ξένη βοήθεια. Χωρίς να απορρίπτεται οποιαδήποτε βοήθεια και εκζήτηση συμμαχιών με φιλικές χώρες, θα πρέπει να θυμόμαστε ότι πάντοτε ο ξένος βοηθά πρώτιστα τον εαυτό του· και σε οποιαδήποτε στιγμή, αν το συμφέρον του κλίνει αλλού, δεν θα διστάσει να αποσυρθεί. Αγωνίζεται κανείς καλά, όταν βασίζεται κυρίως στον εαυτό του.

Έτσι και στην περίπτωση του αγώνα της παλιγγενεσίας. Παρόλο που βρέθηκαν κάποιοι φιλέλληνες, μαγεμένοι από την αρχαία Ελλάδα, που ενίσχυσαν την προσπάθεια της απελευθέρωσης, καμιά οργανωμένη βοήθεια από ξένους δεν παρουσιάστηκε. Το έργο ήταν έργο των Ελλήνων. Το 1821 το ετοίμασαν οι Διδάσκαλοι του Γένους, κληρικοί και λαϊκοί τους οποίους θυμούμαστε με ευγνωμοσύνη σήμερα. Το έργο έφερε εις πέρας όλος ο Ελληνικός λαός, μικροί και μεγάλοι, άνδρες και γυναίκες, μορφωμένοι και αγράμματοι. Μπροστά στους τάφους όσων θυσιάστηκαν κλίνουμε σήμερα ευλαβικά τα γόνατα και σκορπίζουμε τις δάφνες της τιμής και τις μυρσίνες του θαυμασμού μας.

Το μεγάλο μήνυμα που πέρασε την άνοιξη του 1821 πάνω από τις ελληνικές θάλασσες, δεν άφησε ασυγκίνητη την Κύπρο. Δεν άφησε αδιάφορη καμιά ελληνική καρδιά, όπου και αν βρισκόταν. Το όνειρο με το οποίο ανδρώθηκαν τόσες γενεές δούλων γινόταν πραγματικότητα και όσοι ζούσαν εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή, θεώρησαν τους εαυτούς τους ιδιαίτερα ευνοημένους από τον Θεό. Οι φλόγες της ελευθερίας που άναψαν πρώτα στον Μωριά, θρεμμένες με αίμα ηρώων και μαρτύρων, χοροπήδησαν και χύθηκαν ασυγκράτητες μέχρι τα πιο μακρινά ελληνικά βουνά και τις πιο μακρινές ελληνικές θάλασσες

και συνήγειραν τους πανέλληνες.

Έτσι ακριβώς δέχτηκε και η Κύπρος το μεγάλο μήνυμα. Με την ψυχή όρθια και την καρδιά ξέχειλη από ενθουσιασμό και συγκίνηση. Προπαρασκευασμένη κατάλληλα από την αδιάκοπη επαφή με την ελληνική μητρόπολη, καθηχημένη από τα μυστικά διδάγματα των Φιλικών, μα πιο πολύ οδηγημένη από το δικό της βαθύ εθνικό αίσθημα, διαδήλωσε από την πρώτη στιγμή την αλληλεγγύη της προς τον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα και την πίστη της για τη βέβαιη ανάσταση του γένους. Είναι πολλοί οι Κύπριοι που βοήθησαν στην ετοιμασία του αγώνα, συνεργάτες και του ίδιου του Ρήγα Φεραίου, αλλά και άλλοι που έπεσαν στα πεδία των μαχών στην Ελλάδα, **«υπόδουλοι έλευθερωταί αδελφών άλυτρώτων»**, όπως λέχθηκε προσφυσ.

Η Κύπρος πλήρωσε πολύ ακριβά, τότε, τη συμμετοχή της στον εθνικό αγώνα. Την 9η Ιουλίου 1821, από την πλατεία Σεραγίου στη Λευκωσία, ανάμεσα στις αγχόνες και τις λαιμητόμους που είχαν στηθεί, πέρασε για μια ακόμα φορά, όχι δυστυχώς τελευταία, η αδάμαστη ελληνική ψυχή της Κύπρου, ντυμένη τον πορφυρούν χιτώνα του μαρτυρίου και φορώντας τον ακάνθινο στέφανο, για να διαλαλήσει ότι οι ρίζες του δένδρου της ελευθερίας είναι βαθιές και τίποτε δεν μπορεί να τις αφανίσει. **Και να διαμηνύσει παντού ότι στην Κύπρο η ελληνική ψυχή δεν έσβησε ούτε ποτέ θα σβήσει.**

Και σήμερα, παρά το γεγονός ότι **«μέγα πένθος Κύπριδα γαΐαν ικάνει»**, για μισό αιώνα, παρόλο που το 37% της γης μας κατέχεται και μολύνεται από τον Τούρκο, μολονότι οι ναοί μας βεβηλώνονται και κρατούμαστε με τη βία των όπλων μακριά από τις εστίες μας, και παρά το ότι η Τουρκία δεν αποκρύβει τον στόχο της για πλήρη κατάληψη και τουρκοποίηση της Κύπρου, γιορτάζουμε με κάθε λαμπρότητα την επέτειο της εθνικής μας παλιγγενεσίας. Γιατί κατανοούμε πλήρως, πως μόνο με τον τρόπο αυτό, με τη βίωση των εθνικών ιδεωδών και τον παραδειγματισμό από το παρελθόν, είναι δυνατόν να μатаιωθούν οι τουρκοίκοι σχεδιασμοί και να επιτευχθεί η απελευθέρωση της πατρίδας μας.

Ο επετειακός εορτασμός της εξέγερσης του έθνους, θα πρέπει να μας υπενθυμίσει και τις άμεσες υποχρεώσεις μας, μέσα στη δίνη των καιρών και στις συνεχείς παγίδες των άσπονδων εχθρών και φίλων μας. Να μας ξυπνήσει από τον λήθαργο της ραθυμίας και τον εθνικό εφησυχασμό.

Ο λόγος του Θουκυδίδη για το δίκαιο και την ισχύ, στον δραματικό διάλογο των Αθηναίων και των Μηλιών, πρέπει να ηχεί αδιάλειπτα στ' αυτιά

μας...: «Το επιχείρημα του δικαίου έχει αξία», λέει «όπου υπάρχει δύναμη προς επιβολή... Όμως, ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος παραχωρεί ό,τι του επιβάλλει η αδυναμία του».

Γι' αυτό και θα πρέπει να ανασυντάξουμε τις δυνάμεις μας και να δώσουμε τη μέγιστη δυνατή προσοχή σ' όλους τους παράγοντες που θα αποτρέψουν τους τουρκικούς σχεδιασμούς και θα εξασφαλίσουν τη συνέχιση της εθνικής παρουσίας μας στην Κύπρο.

Πρώτιστος τέτοιος παράγοντας είναι η κοινή συστράτευση ολόκληρου του Έθνους. Τούτο είναι αυτονόητο για μας. Γι' αυτό και μας προκαλεί άφατη θλίψη κάθε αποστασιοποίηση του εθνικού κέντρου από το εθνικό θέμα της Κύπρου. Δεν είμαστε ξένοι και πάροικοι, ούτε και νεοφερμένοι στη γη τούτη των πατέρων μας οι Έλληνες. Μετρούμε τόσες χιλιετίες ζωής εδώ όσο και οι Αθηναίοι στην Αθήνα και οι Λακεδαιμόνιοι στην Πελοπόννησο. Ένα τμήμα του Έθνους κινδυνεύει τον έσχατο των κινδύνων. Δεν μπορεί η Ελλάδα να παρασύρεται από προσωπεία «καλής γειτονίας» και απαιτήσεις διαχωρισμού του Κυπριακού από τα άλλα ελληνοτουρκικά θέματα. **Η Κύπρος είναι το τελευταίο προπύργιο του Ελληνισμού.** Αν, μη γένοιτο, πέσει η Κύπρος, δεν θα κατοχυρωθούν τα άλλα ελληνικά μέρη. Αιγαίο, νησιά, Θράκη, Μακεδονία θα πάρουν σειρά.

Η αναβίωση του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού χώρου Κύπρου - Ελλάδος είναι ύψιστης σημασίας για την Εθνική επιβίωσή μας.

Θα πρέπει, ύστερα, και στην Κύπρο, η Κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας να δώσει σημασία και να στηρίξει όλες τις υποδομές που θα εξασφαλίσουν την επιτυχία του αγώνα μας. Χωρίς τη δέουσα αμυντική θωράκιση, την ενδυνάμωση της Εθνικής Φρουράς, την αντιμετώπιση της καθημερινής εισόδου των λαθρομεταναστών και τη μέγιστη αξιοποίηση των παρατηρούμενων γύρω μας μεταβολών, δεν θα πρέπει να συρθούμε σε διαπραγματεύσεις, με τουρκικούς ουσιαστικά όρους, όπου θα συναντήσουμε αφόρητες πιέσεις για νέες υποχωρήσεις.

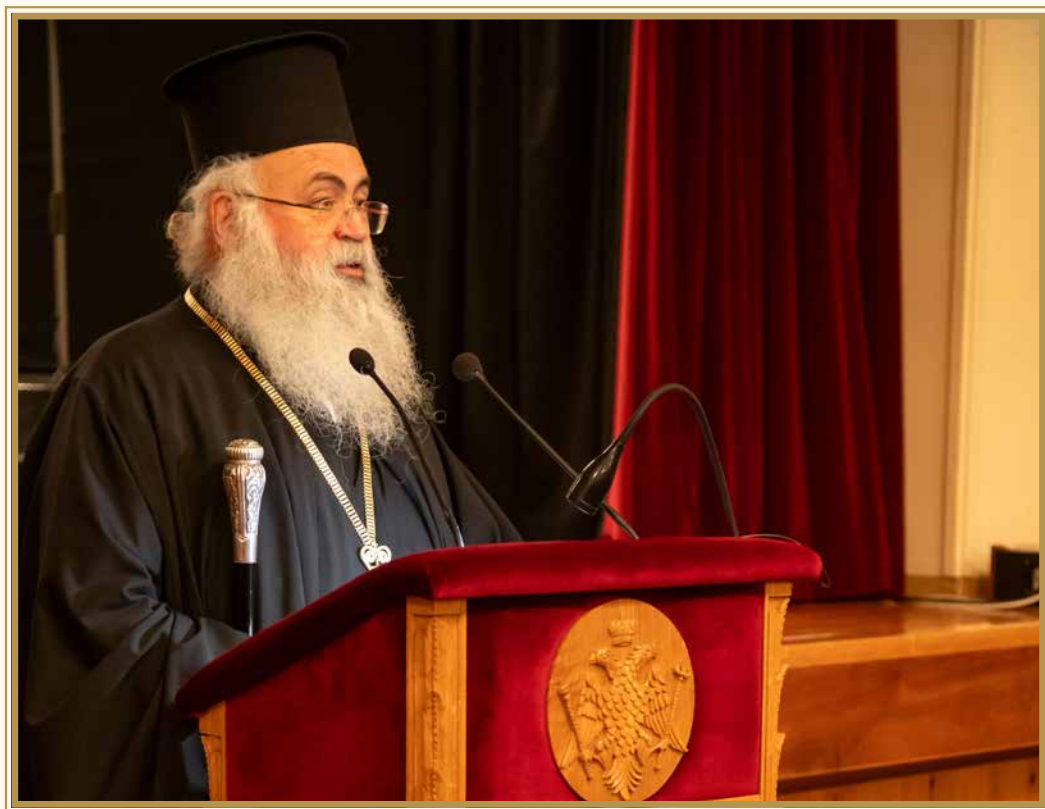
Κι όλοι εμείς, ο λαός, ενωμένοι ως ένας άνθρωπος να στηρίζουμε εμπράκτως τις προσπάθειες που είναι ανάγκη να αναληφθούν από κοινού από τις Κυβερνήσεις Κύπρου και Ελλάδας για μια λύση που θα επιτρέψει την παραμονή μας στη γη των πατέρων μας και θα αποτρέψει κάθε προσπάθεια της κατοχικής δύναμης για την επίτευξη των ανόσιων στόχων της.

Είναι, όντως, δύσκολος και ανάντης ο δρόμος μας προς την εθνική δικαίωση. Δεν έχουμε, όμως, άλλη επιλογή.

Οφείλουμε πρωτίστως εμείς, οι αγωνιζόμενοι Έλληνες της Κύπρου, να παραδειγματιστούμε από τον αγώνα της παλιγγενεσίας. Τετρακόσια έτη δουλείας δεν μπόρεσαν να αποπροσανατολίσουν το έθνος. Αντίθετα· υπήρξαν τετρακόσια έτη συνεχούς προπαρασκευής για την πραγμάτωση της εθνικής του ιδέας. Ας μη μας πτοήσουν, λοιπόν, οι ταλαιπωρίες των 50 ετών κατοχής. Ας κρατηθούμε από την πίστη στον Θεό, τις αρχές και τα ιδανικά μας και θα έρθει και για μας η λύτρωση. Η μακράιωνη θρησκευτική πείρα μας, μάς διδάσκει ότι **«οὔτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὔτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα»**.

Τις δικές μας προσπάθειες θα ενισχύσει ο Θεός. Ο Θεός βοηθά εκείνους που βοηθούν τον εαυτό τους.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
κ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821
ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955

ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄, 28 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024

Με ιδιαίτερη συγκίνηση και αισθήματα εθνικής υπερηφάνειας χαιρετίζω την αποψινή εορταστική εκδήλωση, που διοργανώνει το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, για τις εθνικές επετείους της 25ης Μαρτίου 1821 και 1ης Απριλίου 1955. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον Πρόσβυ της Ελλάδος στην Κύπρο κ. Ιωάννη Παπαμελετίου, που θα μεταφέρει την ομιλία του Υπουργού Εθνικής Αμύνης κ. Νικόλαου Δένδια, ο οποίος δυστυχώς δεν μπόρεσε να

είναι μαζί μας απόψε. Άλλωστε, ο Πρέσβυς της Ελλάδος στην Κύπρο είναι η απτή παρουσία της μητρός Πατρίδος ανάμεσά μας. Ο σεβασμός όλων μας και όλων των θεσμών προς το πρόσωπό του πρέπει να ανταποκρίνεται προς τους αγώνες όλων των προγόνων μας που είχαν πάντα στραμμένο το βλέμμα τους προς την Ελλάδα.

Πέρασαν δύο και πλέον αιώνες από την ημέρα εκείνη που ένας από τους πολλούς δαδούχους του έθνους, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, κηρύσσοντας από το μοναστήρι της Αγίας Λαύρας Ευαγγέλια ελευθερίας στα τέκνα της Ελλάδας, εξαπέλυε τους κεραυνούς της εθνικής εκδίκησης πάνω στα κεφάλια των τυράννων. Τους κεραυνούς που χαλκεύτηκαν στα σκοτάδια της πολύχρονης δουλείας, μιας δουλείας τεσσάρων αιώνων, με τα ίδια τα χέρια του υπόδουλου γένους. Κι όμως η λάμψη της 25ης Μαρτίου δεν ξεθώριασε. Τιμάται μεγαλόπρεπα κι από μας, τους απογόνους εκείνων που ύψωσαν περήφανα τα κυρτωμένα από τις κακουχίες σώματα, έσφιξαν πεισματικά τα δόντια και σήκωσαν την πυγμή ενάντια στον αιμοσταγή βάρβαρο Ασιάτη για να συγκλονίσουν τα θεμέλια μιας πανίσχυρης τότε αυτοκρατορίας.

Είχαν περάσει τέσσερις ολόκληροι αιώνες από τότε που μαυροφορεμένη η Ιστορία χάραξε στις καρδιές των Ελλήνων τη θλιβερή ημερομηνία της 29ης Μαΐου 1453. Από τότε, παντού, σ' όλη την Ελληνική γη, απλώθηκε βαθύ σκοτάδι. Σκοτάδι εκεί που έλαμπε το φως. Σκιά θανάτου εκεί που πριν έσφυζε η ζωή. Κι άρχισαν από τότε οι αιώνες των μαρτυριών και των θυσιών. Τετρακόσια σχεδόν χρόνια έμελλε το ένδοξο Ελληνικό γένος, ο φωτοδότης αυτός της ανθρωπότητας, να ζήσει, να θρηνήσει και να στενάξει κάτω από τον ζυγό ενός λαού που βρισκόταν σε ημιάγρια κατάσταση, ενός αιμοχαρούς κατακτητή. Βασανίστηκε, υπέφερε, εξευτελίστηκε, μα δεν έχασε ποτέ την ελπίδα, την προσδοκία της εθνικής του αποκατάστασης. Το πνεύμα του δεν λύγισε ποτέ, η ψυχή του δεν υποδουλώθηκε. Αντίθετα, μέρα με τη μέρα η εθνική οργή θέρεινε, ώσπου ήλθε η στιγμή να ξεσπάσει, να ξεχειλίσει και σαν χείμαρρος να παρασύρει με το ρεύμα της, ό,τι έκτιζε για τόσους αιώνες ο τύραννος.

Η φυλή, σαν τον μυθολογικό Ανταίο, άντλησε στην πτώση της χιλιαπλάσιες δυνάμεις από τη μητέρα γη. Κι όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου επεχείρησε το μεγάλο άλμα για τη νεκρανάσταση.

Το ένδοξο Ελληνικό μας παρελθόν, στο οποίο η αξία της ελευθερίας λατρεύτηκε ως θεά, κι η Χριστιανική μας πίστη ήταν οι κύριες δυνάμεις που

οιστρηλάτησαν τον αγώνα του '21 κι αποτέλεσαν τους κύριους συντελεστές της νίκης. Χωρίς τη θρησκευτική τους πίστη και την προσήλωσή τους στο ένδοξο παρελθόν τους δεν θα μπορούσαν να ιεραρχήσουν σωστά τη ζωή οι Έλληνες. Θα έπασχαν από αξιολογική μυωπία και αξιολογικό δαλτωνισμό. Δεν θα έφταναν στο σημείο να αρνηθούν τη ζωή χάριν της ελευθερίας.

Οι ίδιες αξίες και οι ίδιες αρχές, οι ίδιοι πρόγονοι κι η ίδια πίστη ήταν εκείνα που ενέπνευσαν και τον δικό μας απελευθερωτικό αγώνα, τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Εξήντα εννέα χρόνια ύστερα από την έναρξη του απελευθερωτικού μας αγώνα, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα το μεγαλείο του. Ο αγώνας εκείνος υπήρξε όντως επικός, μια κορυφαία στιγμή της Ιστορίας μας. Υπήρξε μια μοναδική ρωμαλέα εξόρμησή του Κυπριακού Ελληνισμού από την ταπείνωση δουλείας αιώνων, στα ύψη των εθνικών του πόθων.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, συνιστά για μας, τους Κυπρίους, τη συνισταμένη όλων των αγώνων της φυλής. Σ' αυτόν θα βρούμε τα στέρεα βάρθρα, που με αγωνία αναζητούμε, και του σημερινού μας αγώνα. Αν επτά αιώνες δουλείας και στυγνής τυραννίας δεν ίσχυσαν να κάμψουν το αδούλωτο φρόνημα του λαού, το ίδιο αίσθημα εθνικής τιμής υπαγορεύει τώρα και σ' εμάς το χρέος να παραμείνουμε όρθιοι, παρά τα δεινά και τις ταλαιπωρίες της πενηντάχρονης τουρκικής κατοχής. Καλούμαστε σήμερα να φανούμε αντάξιοι και της Χριστιανικής «κλήσεως ἐν ἧ ἐκλήθημεν», αντάξιοι και των Ελλήνων προγόνων μας. Είναι καιρός να αξιοποιήσουμε την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία τόσες θυσίες υπέστη ο λαός μας. Δεν είμαστε Ευρωπαίοι δεύτερης κατηγορίας ώστε μόνο εμείς να μην δικαιούμαστε ό,τι δικαιούνται όλοι οι άλλοι. Είναι επείγουσα ανάγκη να επανατοποθετήσουμε το πρόβλημά μας ως πρόβλημα εισβολής και κατοχής. Να αγωνιστούμε για απελευθέρωση, όχι για μιαν οποιαδήποτε λύση τουρκικών προδιαγραφών. Αν εμείς δεν αγωνιστούμε με σθένος, ας μην περιμένουμε να αγωνιστούν άλλοι για μας.

Έχω την πεποίθηση ότι ο Θεός θα ευλογήσει και πάλι τις προσπάθειές μας. Φτάνει εμείς να μη λιποψυχήσουμε, όσο μακρύς κι όσο δύσκολος κι αν είναι ο δρόμος.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ κ. ΝΙΚΟΥ ΔΕΝΔΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ ΤΩΝ
ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821
ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955

ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ', 28 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024

Με αισθήματα αδελφικής αγάπης και πίστης στην τελική ευόδωση του αγώνα για την ελευθερία της Κύπρου, απευθύνομαι στην αρχέγονη αυτή και ζώσα εστία του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας, για τον εορτασμό των επετείων της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955.

Επιτρέψτε μου, προ πάσης άλλης αναφοράς, να αποτίνω φόρο τιμής στους αγωνιστές της Κυπριακής ελευθερίας:

Στη μνήμη του Εθνάρχου Μακαρίου.

Στη μνήμη των πολλών άλλων Κυπρίων μητροπολιτών, ηγουμένων, κληρικών και λαϊκών, πού απαγχονίσθηκαν ή αποκεφαλίσθηκαν κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Στη μνήμη όλων εκείνων των νεότερων ηρώων,

που έδωσαν τη ζωή τους στον αγώνα για την αυτοδιάθεση της Κύπρου αλλά και την ακεραιότητά της.

Να εκφράσω τον ίδιο σεβασμό και την ίδια πατριωτική ευγνωμοσύνη προς τους Κυπρίους και Ελλαδίτες μαχητές του 1974, οι οποίοι αντιμετώπισαν τις υπέρτερες στρατιωτικές δυνάμεις του εισβολέα, υπό το βάρος του εγκληματικού πραξικοπήματος.

Πριν από 69 χρόνια, την 1η Απριλίου 1955, ξεκίνησε ο ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών, της ΕΟΚΑ, υπό την ηγεσία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, μετέπειτα Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η Ελλάς υποκλίνεται με σεβασμό, δέος και συγκίνηση στην ανιδιοτέλεια και τον ηρωισμό των νέων Κυπρίων αγωνιστών που έδωσαν τη ζωή τους στον εθνικό απελευθερωτικό αυτό αγώνα. Η προσφορά των αγωνιστών αποτελεί πηγή έμπνευσης και συνεχούς προσήλωσης στην κυπριακή υπόθεση.

Αιώνια Τιμή και Δόξα στους εννέα απαγχονισθέντες νέους, που αναπαύονται στα Φυλακισμένα Μνήματα της Λευκωσίας. Αιώνια Τιμή και Δόξα και στους τέσσερις Ήρωες μας της Κύπρου που έπεσαν μαχόμενοι και αναπαύονται μαζί με τα απαγχονισθέντα τέκνα του Ελληνισμού στα Φυλακισμένα Μνήματα.

Φέτος συμπληρώνονται 203 χρόνια από την Επανάσταση του 1821, το σημαντικότερο γεγονός της Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, ορόσημο για την αναγέννηση του Έθνους και την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους.

Με υπερηφάνεια ο οικουμενικός Ελληνισμός γιορτάζει τη λαμπρή επέτειο και τιμά τη μνήμη των επώνυμων και ανώνυμων ηρώων της εθνικής μας Παλιγγενεσίας.

Η Επανάσταση του 1821 στηρίχτηκε στην πίστη, την τόλμη, την αποφασιστικότητα αλλά και τη διορατικότητα των Ελλήνων πατριωτών, που είχαν ως κύρια εφόδια τη συναίσθηση της καταγωγής τους, την πίστη τους και τη μακρά παράδοση των αγώνων για την ελευθερία του Έθνους.

Το καταλυτικό για την ιστορία της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων και της Μεσογείου αυτό γεγονός απέδειξε ότι η αγωνιστικότητα και η ισχυρή θέληση ενός λαού μπορούν να καθορίσουν την ιστορική του πορεία.

Σε αυτόν τον μεγάλο Αγώνα η Κύπρος ήταν παρούσα. Μεγίστη υπήρξε η συμβολή των Κυπρίων πατριωτών, επώνυμων αλλά και του απλού λαού, που

αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν στον βωμό της ελευθερίας.

Το όραμα και οι αξίες που ενέπνευσαν τους αγωνιστές του '21 παραμένουν διαχρονικά και επίκαιρα, ιδιαίτερα σήμερα, που βιώνουμε πολύ δύσκολους καιρούς.

Πρόσθετη επικαιρότητα προσλαμβάνουν το φρόνημα και ο Αγώνας του '21 και για τον Κυπριακό Ελληνισμό, ο οποίος, 50 ολόκληρα χρόνια μετά την Τουρκική Εισβολή, εξακολουθεί να υφίσταται τα δεινά της στρατιωτικής κατοχής του βορείου τμήματος της Κύπρου, του εποικισμού, των αγνοουμένων και των εκτοπισμένων.

Όσον αφορά το Κυπριακό θα επαναλάβω το αυτονόητο: Αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα της Ελληνικής Πολιτείας, ανεξαρτήτως Κυβερνήσεων.

Για μία ακόμη φορά, υπογραμμίζω τη σταθερή συστράτευση Ελλάδας και Κύπρου στον κοινό μας αγώνα και στόχο: για μία λύση, στη συμφωνημένη βάση μιας διζωνικής, δικαιοδικής ομοσπονδίας, επί τη βάση των Αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών, με εφαρμογή του ευρωπαϊκού κεκτημένου σε ολόκληρη την επικράτεια της Δημοκρατίας της Κύπρου, με κατάργηση του αναχρονιστικού και απαράδεκτου για ένα κυρίαρχο κράτος-μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης συστήματος των εγγυήσεων και των επεμβατικών «δικαιωμάτων» τρίτων.

Όπως τονίζει σταθερά και κατ' επανάληψη η Ελληνική Κυβέρνηση, δεν μπορεί να υπάρξει πλήρης εξομάλυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, χωρίς την επίλυση του Κυπριακού. Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι πρέπει να αποφασίσουν ελεύθερα για το κοινό τους μέλλον, χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις που λειτουργούν σε βάρος της διαπραγμάτευσης και της επιδιωκόμενης λύσης, μακριά από παραπλανητικές επικοινωνιακές τακτικές και προσπάθειες αναμόχλευσης του παρελθόντος μέσω διαστρέβλωσης της ιστορίας με αφηγήματα και πρακτικές αντίθετες προς το Διεθνές Δίκαιο, για τις οποίες ο εισβολέας έχει καταδικασθεί πολλάκις από τη διεθνή έννομη τάξη.

Τακτικές όπως οι προαναφερόμενες οδηγούν τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο και δεν συμβάλλουν στη διακηρυγμένη από κοινού βούληση για μια συνολική και αμοιβαία αποδεκτή λύση.

Από την πλευρά της, η Ελλάδα θα συνεχίζει να στηρίζει τις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, σε στενή συνεργα-

σία και συντονισμό με την Κυπριακή Δημοκρατία και τον Πρόεδρό της κ. Νίκο Χριστοδουλίδη. Δεν είναι δυνατόν μία ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, η Λευκωσία, ενός κράτους μέλους του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να παραμένει διαιρεμένη επί 50 χρόνια.

Η Κυπριακή Δημοκρατία, ένα σύγχρονο κράτος δικαίου, είναι από το 2004 πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ευρωπαϊκή συμμετοχή και ταυτότητα προσδίδουν στην Κύπρο ισχυρή φωνή και αξιόπιστη παρουσία, καθώς και το δικαίωμα για απарέγκλιτη εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου σε ολόκληρη την κυπριακή επικράτεια.

Απτή απόδειξη της υψηλής αξιοπιστίας και γεωπολιτικής αξίας της Μεγαλονήσου είναι η πρωτοβουλία «Αμάλθεια» για τη δημιουργία θαλάσσιου διαδρόμου για αποστολή ανθρωπιστικής βοήθειας προς τη Γάζα. Χαιρετίζω την κοινή δέσμευση για την προώθηση θαλάσσιου διαδρόμου προς τη Γάζα από την Κυπριακή Δημοκρατία, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Κατάρ και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Η ηγετική δράση της Κύπρου για τη σύσταση της Πρωτοβουλίας «Αμάλθεια» ήταν καθοριστική στο να καταστεί δυνατή αυτή η συλλογική προσπάθεια για τη δημιουργία ενός θαλάσσιου διαδρόμου.

Κομβική υπήρξε η συμβολή τόσο της Ελλάδας όσο και της Κύπρου στην πρόσφατη αναβάθμιση των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με μια άλλη σημαντική χώρα της περιοχής, την Αίγυπτο. Μια χώρα, η οποία συνδέεται στενά με Αθήνα και Λευκωσία όχι μόνο εντός του πλαισίου των δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και μέσω των στρατηγικών διμερών σχέσεων που διατηρούμε καθώς και των τριμερών και πολυμερών σχημάτων συνεργασίας που συμμετέχουμε και οι τρεις.

Είναι γεγονός ότι Κύπρος και Ελλάδα αποτελούν πυλώνες σταθερότητας και ασφάλειας. Η στενή μας αυτή συνεργασία και αδελφική σχέση λειτουργούν προς όφελος των λαών της ευρύτερης περιοχής και της ειρηνικής τους συνύπαρξης, εντός πάντα του πλαισίου του σεβασμού του Διεθνούς Δικαίου του Δικαίου της θάλασσας και των κανόνων καλής γειτονίας.

Ακρογωνιαίος λίθος της θέσης της Ελλάδας στο Κυπριακό είναι η διαρκής συνεργασία και ο πλήρης συντονισμός των δύο κυβερνήσεων μας, σε όλους τους τομείς, περιλαμβανομένου και του αμυντικού.

Αυτή τη χρονική περίοδο η Ελλάδα ξεκινάει τη μεγαλύτερη μεταρρύθμιση

των Ενόπλων Δυνάμεών της από την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους, της «Ατζέντας 2030».

Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο σχέδιο που δίνει βάρος:

- σε μια νέα δομή οργάνωσης των Ενόπλων μας Δυνάμεων,
- στη χρήση κι αξιοποίηση σύγχρονων οπλικών συστημάτων,
- σε ένα σύγχρονο μοντέλο θητείας κι εφεδρείας, που λαμβάνει υπόψη τις δημογραφικές εξελίξεις στην πατρίδα μας και
- στην ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, ώστε να πάψουμε να ψωνίζουμε από το ράφι οπλικά συστήματα και μέσα.

Μια ατζέντα που δίνει έμφαση στη δημιουργία ενός αμυντικού οικοσυστήματος για την ανάπτυξη της Καινοτομίας και της Τεχνολογίας, προκειμένου η Ελλάδα να μπορεί αποτελεσματικά να απαντάει σε κάθε μορφή απειλών, απ' όπου και αν προέρχονται. Ισχυρή Ελλάδα σημαίνει και ισχυρή Κύπρος.

Αυτονόητα, όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις βρίσκονται πάντοτε στο πλευρό της Κυπριακής Δημοκρατίας για την επανένωση της Κύπρου, προς όφελος όλων των Κυπρίων, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Θα επαναλάβω για ακόμα μία φορά προκειμένου να καταστεί σαφές από όλους: η Κύπρος δεν κείται μακράν.

Από την Επανάσταση του 1821 και τον Αγώνα του 1955-1959 οφείλουν οι Έλληνες και οι Ελληνίδες να αντλήσουν διδάγματα εθνικής σύνεσης, διορατικότητας, τόλμης και ενότητας, με εμπιστοσύνη στις δυνάμεις και το μέλλον μας.

Σήμερα, σας μεταφέρω την αδελφική αγάπη, συμπαράσταση και συμπαράταξη κάθε Έλληνα και Ελληνίδας. Και σας διαβεβαιώνω εκ νέου για την αμέριστη στήριξη της Ελληνικής Κυβέρνησης, του συνόλου των ελληνικών πολιτικών δυνάμεων και σύσσωμου του ελληνικού λαού στον Κυπριακό Ελληνισμό.

Σας ευχαριστώ.

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΗΣ 1ης ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955 & ΤΟ ΠΟΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΟΡΤΑΣΜΟΥ

ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄, 28 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024

ΤΗΣ ΔΡΟΣ ΣΩΤΗΡΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Από ιδρύσεώς του προσηλωμένο στη σφυρηλάτηση της ιστορικής γνώσης και την ενδυνάμωση της ιστορικής μνήμης, το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ πραγματοποίησε την Πέμπτη, 28 Μαρτίου 2024, ώρα 19:00, στην Αίθουσα Τελετών του, εκδήλωση εορτασμού των εθνικών επετείων της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955. Το παρόν έδωσαν πολιτικοί, εκκλησιαστικοί, πολιτειακοί και διοικητικοί αξιωματούχοι, αξιωματικοί και υπαξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς, της ΕΛΔΥΚ και της Αστυνομίας, εκπαιδευτικοί, κληρικοί και πλήθος κόσμου.

Καλωσορίζοντας τους παρισταμένους, ο Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος κ. Χρίστος Κουκλιώτης τόνισε την ηθική και παραδειγματική σημασία του εορτασμού των εθνικών επετείων και της απότισης του οφειλόμενου φόρου τιμής στους αγωνιστές της ελευθερίας.

Στο πλαίσιο του χαιρετισμού του, ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Γεώργιος καταρχάς όρισε την Επανάσταση του 1821 ως το μεγάλο άλμα για την νεκρανάσταση της ελληνικής φυλής. Πηγές έμπνευσης και δύναμης για το ιστορικό αυτό γεγονός αποτέλεσαν το ένδοξο ελληνικό παρελθόν και η χριστιανική πίστη. Από τις ίδιες αυτές πηγές άντλησαν και εμπνεύστηκαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ τις αξίες και το σθένος τους. *«Συνισταμένη όλων των αγώνων της φυλής»* για τους Κυπρίους, ο Αγώνας της ΕΟΚΑ πρέπει, σύμφωνα με τον Μακαριώτατο, να αποτελέσει το στέρεο βάθρο για τον αγώνα που εμείς οφείλουμε να δώσουμε ώστε να παραμείνουμε όρθιοι και αντισταθούμε στην τουρκική κατοχή. *«Είναι επείγουσα ανάγκη να επανατοποθετήσουμε το πρόβλημά μας ως πρόβλημα εισβολής και κατοχής. Να αγωνιστούμε για απελευθέρωση [...] Έχω την πεποίθηση ότι ο Θεός θα ευλογήσει και πάλι τις προσπάθειές μας. Φτάνει εμείς να μη λιποψυχήσουμε»*, κατέληξε ο Προκαθήμενος της Εκκλησίας της Κύπρου.¹

«Τόσο η Επανάσταση του '21 όσο και ο Αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελούν αδι-αμφισβήτητα παραδείγματα του ασυμβίβαστου πόθου του ελληνικού λαού για απελευθέρωση και συνιστούν αδιάσειστο τεκμήριο της ακατάβλητης ελληνικής ψυχής», επισήμανε ο Υπουργός Άμυνας κ. Βασίλης Πάλμας, στο πλαίσιο του χαιρετισμού, τον οποίον ανέγνωσε εκπροσωπώντας τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Νίκο Χριστοδουλίδη. *«Ο αγώνας της ΕΟΚΑ και οι πεισιμώδεις προσπάθειες του Κυπριακού Ελληνισμού για δικαίωση των εθνικών του πόθων προσέφεραν σε όλους εμάς την Κυπριακή Δημοκρατία, ως ανεξάρτητο, διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος. Με τη σειρά μας, σήμερα [...] έχουμε την υποχρέωση και την ευθύνη να αντιμετωπίσουμε με ενότητα, σύμπνοια και ομοψυχία τις σύγχρονες προκλήσεις [...]»*, υπογράμμισε, προβάλλοντας το χρέος των απογόνων και ιδίως της πολιτικής ηγεσίας έναντι των ηρωικών προγόνων και του κράτους, το οποίο γεννήθηκε μέσα από τις θυσίες τους.

Επειδή ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας κ. Νίκος Δένδιας ήταν αδύνατο να έλθει στην Κύπρο λόγω υποχρεώσεων στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, την προγραμματισμένη ομιλία του ανέγνωσε ο Πρέσβυς της Ελλάδας στην Κύπρο κ. Ιωάννης Παπαμελετιού. Σε αυτήν, η απότιση φόρου τιμής στους αγωνιστές του 1821 και της *«Κυπριακής Ελευθερίας»* συνδυάστηκε με την προβολή του ακατάλυτου δεσμού ανάμεσα σε Κύπρο και Ελλάδα. *«Το Κυπριακό αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα της Ελληνικής Πολιτείας, ανεξαρτήτως Κυβερνήσεων. [...] Η Κύπρος δεν κείται μακράν»*, διαβεβαίωσε

¹ Το κείμενο του χαιρετισμού του Μακαριωτάτου είναι δημοσιευμένο στις σελίδες 147-149.

Ο Υπουργός Άμυνας κ. Βασίλης Πάλλμας απευθύνει χαιρετισμό εκ μέρους του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Νίκου Χριστοδουλίδη.

Ο Πρέσβυς κ. Ιωάννης Παπαμελετίου εκφωνεί το κείμενο της ομιλίας του Υπουργού Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας κ. Νίκου Δένδια.

εμφαντικά ο κ. Δένδιας. Επιπλέον, ο κ. Υπουργός προέβη στην ανάδειξη του δικαιώματος της Κύπρου για εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου σε ολόκληρη την επικράτειά της και τη σκιαγράφηση του σημαίνοντος γεωπολιτικού ρόλου και αποτυπώματος Ελλάδας και Κύπρου ως πυλώνων σταθερότητας και ασφάλειας. Επιστέγασμα της ομιλίας αποτέλεσε η μεταφορά της αδελφικής αγάπης και της αμέριστης στήριξης της Ελληνικής Κυβέρνησης, των πολιτικών δυνάμεων και σύσσωμου του ελληνικού λαού στον Κυπριακό Ελληνισμό.²

Το καλλιτεχνικό μέρος της εκδήλωσης ανέλαβε η Χορωδία του Δήμου Λακατάμειας, υπό τη διεύθυνση του κ. Νεόφυτου Ευαγγέλου και με την κ. Χαρίκλεια Στρούθου στο πιάνο. Συγκεκριμένα, η χορωδία τραγούδησε τη «Λευτεριά», σε στίχους Νίκου Καζαντζάκη και μουσική Νάσου Παναγιώτου και τον «Ζήδρο» σε στίχους και μουσική Γιάγκου Σουρουλλά. Ακολούθως, η Χορωδία και το κοινό έσμιξαν τις φωνές τους ψέλνοντας, σε μία κατανυκτική ατμόσφαιρα, το κοντάκιο του Ακαθίστου Ύμνου «Τῆ Ὑπερμάχῳ» και τον Εθνικό Ύμνο.

Το πρόγραμμα παρουσίασε ο Αρχισυντάκτης του Omega TV κ. Κωνσταντίνος Αθανασίου. Χορηγός Επικοινωνίας ήταν το ΡΙΚ ενώ την υποστήριξή τους προσέφεραν το Omega TV και ο Ραδιοφωνικός Σταθμός «Ο Αληθινός Λόγος».

Η Χορωδία του Δήμου Λακατάμειας επί σκηνής.

² Το κείμενο της ομιλίας του Υπουργού Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας κ. Νίκου Δένδια είναι δημοσιευμένο στις σελίδες 148-154.

Το νόημα του συνεορτασμού των εθνικών επετείων της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955

Ο καθιερωμένος κοινός εορτασμός των εθνικών επετείων της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955 στο Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' δεν οφείλεται μόνο στην ημερολογιακή τους εγγύτητα. Εδράζεται, κυρίως, στην αδιαμφισβήτητη οργανική 'γενεαλογική' σύνδεση και ενότητα των δύο ιστορικών γεγονότων που τιμώνται και συνεορτάζονται. Ιδεολογικά και βιωματικά θεμελιωμένος στην Επανάσταση του 1821, ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτέλεσε την τελευταία επανάσταση της Ελληνικής Ιστορίας, με ζητούμενο την ενσωμάτωση στο μητρικό ελληνικό κράτος.³

Ένα περίπου μήνα πριν από την έκρηξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, αφού εισήλθε στη Μολδαβία, εξέδωσε την προκήρυξη «Μάχου υπέρ Πίστεως καί Πατρίδος», καλώντας όλους τους Έλληνες σε αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Τα όρια της Ελλάδας δεν ήταν σαφή και, δυνητικά, θα μπορούσαν να προσδιοριστούν βάσει της ανθρωπογεωγραφίας της Φιλικής Εταιρείας και του χάρτη των επαναστατικών εστιών και των οθωμανικών αντιποίνων.⁴

Ως γνωστόν, οι σφαγές του Ιουλίου του 1821 πρόλαβαν την εξάπλωση της επαναστατικής φλόγας στην Κύπρο. Αποφασισμένοι, ωστόσο, να συμβάλουν στην απελευθέρωση των ελληνικών εδαφών και, βεβαίως, της ιδιαίτερης πατρίδας τους, εκατοντάδες Κύπριοι, Φιλικοί και μη, μετέβησαν στην Ελλάδα, πολέμησαν και ορισμένοι θυσίασαν περιουσίες.⁵

Τον Μάιο του 1827, στο «Πολιτικόν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος», η ελληνική επικράτεια παρουσιάστηκε ως αδιαίρετη ενότητα, αποτελούμενη από τις επαρχίες, οι οποίες είχαν λάβει ή επρόκειτο να λάβουν τα όπλα κατά της οθω-

³ Βλ. την ανάπτυξη αυτής της θέσης, με ανάλυση των αποήχων και των προσλήψεων της Επανάστασης του 1821 στον Αγώνα της ΕΟΚΑ στο Πέτρος Παπαπολυβίου, *Πτυχές και Διαθλάσεις του Κυπριακού 1821: Πρόσωπα, σχέδια και σκιές*, Λευκωσία 2022, σ. 289-313.

⁴ Για τα γεγονότα της 9ης Ιουλίου στην Κύπρο βλ. Κωστής Κοκκινόφτας, *Κύπρος και 1821*, Λευκωσία 2021, σ. 82-93, 107-116, 255-261, 431-452, 470-568. Για τις σχετικές πηγές βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλλος (επιμ.), *Η Εκατόμβη της 9ης Ιουλίου: Ιστοριογραφική - Ποιητική - Εκκλησιαστική τεκμηρίωσις*, Λευκωσία 2013.

⁵ Ο Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου, στη μελέτη του *Πτυχές και Διαθλάσεις του Κυπριακού 1821: Πρόσωπα, σχέδια και σκιές*, Λευκωσία 2022, σ. 349-405, παραθέτει κατάλογο, ο οποίος περιλαμβάνει 294 ονόματα Κυπρίων αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης. Βάσει τούτου, ο ίδιος υπολογίζει τον συνολικό αριθμό τους σε 500 περίπου.

μανικής κυριαρχίας.⁶ Θέτοντας ως κριτήριο τις θυσίες, τον Οκτώβριο του ιδίου έτους, σε διπλωματικό υπόμνημα προς τον Υφυπουργό Αποικιών και Πολέμου της Μεγάλης Βρετανίας Sir Robert Wilmot Horton, ο εκλελεγμένος κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας τόνισε: «Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τεσσάρων μὲν αἰώνων διεγράφησαν ὑπὸ δικαιομάτων, τὰ ὁποῖα οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε αἱ πολύμορφοι συμφοραὶ, οὔτε ἡ δορικτησία, οὐδέποτε ἴσχυσαν νὰ παραγράψωσι, διεγράφησαν δὲ ἀπὸ τοῦ 1821 διὰ τοῦ αἵματος τοῦ χυθέντος εἰς τὰς σφαγὰς τῆς Κύπρου, τῆς Χίου, τῆς Κρήτης, τῶν Κυδωνιῶν, τῶν Ψαρῶν, τοῦ Μεσολογγίου, καὶ εἰς τὰς πολυαρίθμους ναυμαχίας τε καὶ πεζομαχίας ἐν αἷς ἐδοξάσθη τὸ γενναῖον τοῦτο ἔθνος».⁷

Παρά ταῦτα, το 1832 η ἑκταση του ελληνικοῦ κράτους περιοριζόταν στα 47.516 τετραγωνικά χιλιόμετρα και τα βόρεια σύνορά του στη γραμμὴ Ἀμβρακικοῦ–Παγασητικοῦ.⁸ Ἡ Κύπρος παρέμεινε ὑπὸ τον οθωμανικό ζυγό, ὅπως παρέμειναν και πολλές ἄλλες περιοχές με πολλαπλή προσφορά στον Ἀγώνα.

Σταδιακά, ἔως και το 1947, η Ἑλλάδα ενσωμάτωσε τα Επτάνησα (1864), τη Θεσσαλία (1881), το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας και της Ηπείρου (1913), την Κρήτη (1913), τα νησιά του Βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου (1913), τη Δυτική Θράκη (1920) και τα Δωδεκάνησα (1947). Στους πολεμικούς αγώνες, οι οποίοι διεξήχθησαν για την απελευθέρωση των πιο πάνω περιοχῶν καθώς και για την προάσπιση των ελληνικῶν συνόρων, οι Κύπριοι συνέβαλαν ποικιλοτρόπως.

Στους Βαλκανικούς Πολέμους ἔλαβαν μέρος περίπου 1.500-1.800 Κύπριοι εθελοντές.⁹ Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατετάγησαν στο Μακεδονικό Μεταγωγικό Σῶμα περίπου 10.000 Κύπριοι ενώ ἄλλοι 300 περίπου υπηρέτησαν ως εθελοντές στον ελληνικό στρατό.¹⁰ Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο,

⁶ *Αρχεῖα της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, τ. 3, Αθήνα 1971, σ. 651.

⁷ Α. Βέταν (επιμ.), *Επιστολαὶ Ἰ. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος [...] ἀπὸ 8 Ἀπριλίου 1827 μέχρι 26 Σεπτεμβρίου 1831*, μτφρ. Μιχαήλ Σχινάς, τ. 1, Αθήνα 1843, σ. 190.

⁸ Ἀλέξανδρος Σούτσος (επιμ.), *Συλλογὴ των εἰς το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων*, Αθήνα 1858, σ. 296-299.

⁹ Για τη συμμετοχή και ευρύτερα την προσφορά των Κυπρίων στους Βαλκανικούς Πολέμους βλ. αναλυτικά Πέτρος Παπαπολυβίου, *Υπόδουλοι ελευθερωταὶ ἀδελφῶν αλυτρώτων. Πολεμικὰ Ἡμερολόγια, επιστολές και ανταποκρίσεις Κυπρίων εθελοντῶν ἀπὸ την Ἠπειρο και τη Μακεδονία του 1912-1913*, Λευκωσία 1999.

¹⁰ Πέτρος Παπαπολυβίου, *Η κυπριακή παρουσία στην «ἐνοπλον νύμφην του Θερμαϊκοῦ» στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου*, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 21, 23, 26, 28, 53-70, 75. Andrekos Varnava, *Serving the Empire in the Great War: The Cypriot Mule Corps, Imperial Loyalty and*

περισσότεροι από 12.000 Κύπριοι κατετάγησαν στο «Κυπριακό Σύνταγμα», 4.500 περίπου στην «Κυπριακή Εθελοντική Δύναμη» και 100 περίπου σε άλλες μονάδες του βρετανικού στρατού, εκτός Κύπρου. Επιπλέον, άλλοι 550 περίπου πολέμησαν στους στρατούς της Ελλάδας, της Αμερικής και της Αυστραλίας ενώ εκατοντάδες Κύπριες υπηρέτησαν σε βοηθητικές υπηρεσίες του στρατού και της αεροπορίας.¹¹ Παράλληλα, κατά τη διάρκεια των πιο πάνω αλλά και άλλων πολέμων της Ελλάδας, στους οποίους επίσης έδωσαν ενεργά το παρόν αρκετοί Κύπριοι (Κρητική Επανάσταση 1866-1869, Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1897, Βαλκανικοί Πόλεμοι 1904-1908, Μικρασιατική Εκστρατεία), στην Κύπρο διεξάγονταν έρανοι για την ενίσχυση των πολεμούντων και δεινοπαθόντων Ελλήνων αδελφών.

Βασικό κίνητρο της μαζικής συμμετοχής των Κυπρίων στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ακόμα περισσότερο στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν η συμβολή, με αυτό τον τρόπο, στην ενσωμάτωση της Κύπρου στην Ελλάδα. Δηλαδή, οι Κύπριοι πίστευαν ή ήλπιζαν πως, ανταμείβοντας την πολεμική προσφορά Ελλάδας και Κύπρου και, κυρίως, υλοποιώντας τις διακηρύξεις τους υπέρ της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης των υπόδουλων λαών, οι Βρετανοί θα προσέφεραν στον κυπριακό λαό την αποκατάσταση στους κόλπους της μητέρας πατρίδας του.

Ωστόσο, οι ελπίδες διαψεύστηκαν. Το 1950, το αποτέλεσμα του Ενωτικού Δημοψηφίσματος, δηλαδή το 95,7% των Ελληνοκυπρίων, ανδρών και γυναικών, υπέρ της Ένωσης, αγνοήθηκε. Τέσσερα χρόνια αργότερα, η δήλωση του Sir Henry Hopkinson ενώπιον της Βουλής των Κοινοτήτων με το γνωστό «never» διέλυσε κάθε αμφιβολία για τις βρετανικές προθέσεις.¹²

Συνεπώς, επιλέγηκε ο δρόμος του ένοπλου αγώνα, του Αγώνα της ΕΟΚΑ. Η ορκωμοσία στην οργάνωση παρέπεμπε στην ορκωμοσία των Φιλικών. Οι πλείστοι αγωνιστές έλαβαν ως ψευδώνυμα τα ονόματα ηρώων και ηρωίδων του 1821.¹³ «*Άδελφοί Κύπριοι, από τὰ βάθη τῶν αἰώνων μᾶς ἀτενίζουν ὅλοι*

Silenced Memory, Manchester 2017, σ. 83-89.

¹¹ Πέτρος Παπαπολυβίου, (επιμ.), *Οι Κύπριοι εθελοντές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου: τα μητρώα, οι κατάλογοι και ο φόρος του αίματος*, Λευκωσία 2012, σ. 13-50.

¹² *Parliamentary Debates* (House of Commons), 28 Ιουλίου 1954, vol. 531: «*There are certain colonies in the Commonwealth which, owing to their peculiar circumstances, can never expect to be fully independent*».

¹³ Βλ. τα ψευδώνυμα των αγωνιστών της ΕΟΚΑ στο Κώστας Κωνσταντινίδης, *Ψευδώνυμα και κωδικοί ΕΟΚΑ 1955-1959*, Λευκωσία 2011.

ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐλάμπρυναν τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν διὰ τὴν διατηρήσασθαι τὴν ἐλευθερίαν τῶν [...]. Μᾶς ἀτενίζουσι οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ 1821, οἱ ὅποιοι καὶ μᾶς ἐδίδαξαν ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὸν ζυγὸν δυνάστου ἀποκτᾶται πάντοτε μὲ τὸ Αἴμα», τόνισε στὴν πρώτη προκήρυξη τῆς ΕΟΚΑ, τὴν 1η Ἀπριλίου 1955, ὁ Ἀρχηγὸς Γεώργιος Γρίβας Διγενῆς.¹⁴

*Τῆς πατρίδος παιδιὰ τιμημένα
με τὴ πίστη στὴ γλυκειὰ μας Παναγιὰ
στα βουνά γιὰ ἓνα νέο Εἰκοσιένα
γιὰ νὰ ζήσουμε μιὰς ὥρας λευτεριά,*

καλοῦσε τὸ τραγούδι-ὕμνος «Εἴμαστε ὅλοι παιδιὰ τῆς ΕΟΚΑ», σε στίχους τῶν Ἑλλαδιτῶν εκπαιδευτικῶν Γιάννη Μάσσου καὶ Γιάννη Κατσούλη.¹⁵

«Ἄν θελήσῃ κανεὶς νὰ δῆ πῶς συνδέονται τὸ Ἔπος τῆς Κύπρου καὶ τὸ Ἔπος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, θὰ παρατηρήσῃ πῶς καὶ οἱ δύο ἀγῶνες εἶναι στὴν οὐσία τοὺς οἱ ἴδιοι», τονίστηκε σε δοκίμιο, τὸ ὁποῖο δημοσιεύθηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1958, στὸ Ἐγερτήριον Σάλπισμα, τὸ περιοδικὸ τῆς Ἀλκίμου Νεολαίας ΕΟΚΑ. Ὅπως ἐξηγήθηκε, με παραπομπές σε συγκεκριμένα παραδείγματα, ἀμφότεροι οἱ ἀγῶνες πήγασαν ἀπὸ τὸν ἀκατανίκητο πόθο γιὰ λευτεριά. Ἐπίσης, τοὺς συνέδεαν ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ αυτοθυσία, τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων, ἡ δόξα καὶ τὰ μαρτύριά τους. Συνεπῶς, ὅπως συνέβη καὶ με τὴν Ελλάδα, τὴ σταύρωση τῆς Κύπρου θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ ἀνάστασίς της. Στὸ ἴδιο τεύχος δημοσιεύθηκε σκίτσο, με πρωταγωνιστές δύο σηματοφόρους ἀντάρτες, τοῦ 1821 καὶ τῆς ΕΟΚΑ, ὑπὸ τὸ σύνθημα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ». Στὴ σημαία τοῦ ἀντάρτη τῆς ΕΟΚΑ, ὁ ὁποῖος πατὰ τὴ βρετανικὴ σημαία, ἀναγράφεται ἡ λέξις «ΕΝΩΣΙΣ».¹⁶

«Ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε τὸ λίκνον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ ὁ ἱστορικὸς φορεὺς τῆς πλέον ὑπερηφάνου φιλελευθέρας παραδόσεως. [...] Ὑπὸ τοῦ ιδεώδους τούτου ἐμπνεόμενος ὁ Ἑλληνικὸς Κυπριακὸς λαὸς διεξάγει σήμερον ἓναν εὐγενῆ καὶ ὑπέροχον ἐθνικὸν ἀγῶνα [...]. Αἱ μεγάλαι σελίδες τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἐπαναλαμβάνονται σήμερον εἰς τὴν μαρτυρικὴν Νῆσον μας. Σελίδες ἡρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας. [...] Ἡ Ἑλληνικὴ Δόξα περιφέρει σήμερον

¹⁴ Μιχαλάκης Μαραθεύτης καὶ Ρούλα Ἰωαννίδου-Σταύρου (επιμ.), *Ανθολόγιο κειμένων γιὰ τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ 1955-1959*, Λευκωσία 1998, σ. 37.

¹⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 308-309.

¹⁶ Ἐγερτήριον Σάλπισμα, τχ. 10 (15 Μαρτίου 1958). Βλ. Μίκης Μιχαηλίδης, Ἀντώνιος Αποστολίδης καὶ Μιχαλάκης Μαραθεύτης (επιμ.), *Ἐγερτήριον Σάλπισμα*, Λευκωσία 1999, σ. 65-78.

Έγερτήριο Σάλισμα, τχ. 10 (15 Μαρτίου 1958)

ύπερηφάνως τὰ βήματά της εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου τὸ ἔθνος συνεχίζει, ὡς μία ἀδι-αίρετος ἱστορική ἐνότης τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιαθέσεως ἀγῶνας του», υπογράμμισε, στις 20 Μαρτίου 1958, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ἀπὸ τὴν Αθήνα, στην επετειακή ἐγκύκλιό του.¹⁷

Τρία περίπου χρόνια αργότερα, ο ἴδιος, Πρόεδρος της Ανεξάρτητης Κυπριακῆς Δημοκρατίας πια, τόνισε σε ομιλία του για τὴν ἑκτη ἐπέτειο τῆς 1ης Απριλίου 1955: «Τὸ ἔργον τῆς ἀποκτήσεως τῆς Ἐλευθερίας ὑπῆρξεν πολύμοχθον. Ἐξ ἴσου πολύμοχθον εἶναι καὶ τὸ ἔργον τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς ἀξιοποιήσεως αὐτῆς. Ὁ δρόμος [...] εἶναι ὀλισθηρὸς καὶ δύσβατος καὶ πρέπει μὲ πολλὴν σύνεσιν νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν ὅλοι ἡνωμένοι καὶ συναδελφωμένοι [...]. Καθῆκον ἔχομεν νὰ ἐργασθῶμεν ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ διὰ νὰ τὸ ἀποτελειώσωμεν, διὰ νὰ κτίσωμεν ὠραῖον καὶ καλλιμάρμαρον τὸ μέγαρον τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας μας [...]. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιτελοῦμεν τὸ καλύτερον μνημόσυνον δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐθυσίασαν χάριν ἡμῶν τὴν ζωὴν των καὶ τιμῶμεν τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ἐπέτειον, ἣ ὅποια ἤνοιξε δι' ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς Ἐλευθερίας».¹⁸

Σήμερα, 203 χρόνια μετὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, 69 ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τοῦ Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ 1955-1959 καὶ 50 ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Ἐισβολή, ἡ τίμηση τῶν ἐθνικῶν ἐπετείων, ἡ ἀνάδειξη τῶν μηνυμάτων τους καὶ ὁ ἐνστερνισμὸς τῶν ἀξιών καὶ τῶν ἰδεῶν, οἱ ὁποῖες καθοδήγησαν τους προγόνους μας, συναποτελοῦν ἱερὴ οφειλὴ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλωστε, οἱ ἐπέτειοι δὲν ἀφοροῦν μόνον τὸ παρελθόν. Ὁ τρόπος, με τὸν ὁποῖον ἐπιλέγουμε νὰ τιμοῦμε ἢ νὰ υποβαθμίζουμε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, νὰ ἐμπνεόμαστε ἀπὸ τὴν ἰδεολογία τους ἢ νὰ τὴν ἀγνοοῦμε, νὰ ἀναζητοῦμε διδάγματα ἢ νὰ ἀδιαφοροῦμε, φανερώνει τους προσανατολισμούς του παρόντος καὶ προδιαγράφει τὸ μέλλον. Συνεπῶς, γιὰ μας τους Ἑλληνας Κυπρίους, που ζοῦμε σε μὴ πατρίδα ἡμικατεχόμενη, ὑπὸ τὴν δαμόκλειο σπάθη τῶν τουρκικῶν ἀπειλῶν, τὸ καθῆκον τῆς τίμησης, τῆς μελέτης καὶ τοῦ παραδειγματισμοῦ προβάλλει ἀπαράβατο, καθῶς ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσή του εξαρτάται ἡ ἐθνικὴ μας ἐπιβίωση.

¹⁷ Ανδρέας Μιτσίδης (επιμ.), *Ἄπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Εκκλησιαστικά - Κοινωνικά*, τ. Α', Λευκωσία 1997, σ. 308-309.

¹⁸ *Στο ἴδιο*, σ. 340-342.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ

ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ἡ νηστεία εἶναι ἱερός θεσμός πού ἀπαντᾶται συχνά στό ἐκκλησιαστικό ἡμερολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Συναντᾶται, μέ διάφορες μορφές καί διαφορετική συχνότητα, τόσο στίς ἄλλες χριστιανικές ὁμολογίες ὅσο καί σέ ἄλλες θρησκείες.

Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡστόσο, παρά τήν ἱερότητά του, ὁ θεσμός εἶναι πολλές φορές παρεξηγημένος, τόσο ἀπό αὐτούς πού νηστεύουν, ὅσο καί ἀπό αὐτούς πού δέν νηστεύουν.

Αὐτοί πού δέν νηστεύουν θεωροῦν τόν θεσμό τῆς νηστείας ἀνωφελῆ καί ἀχρείαστο. Αὐτοί ἔχουν λύσει τό πρόβλημα, ἀφοῦ κατάργησαν τή νηστεία. Τό σημεῖο μέχρι τοῦ ὁποίου ἔχει καταργηθεῖ ἡ νηστεία μπορούμε νά τό καταλάβουμε μ' ἕναν περίπατο τήν Καθαρά Δευτέρα στούς ἀγρούς. Εἶναι ἔντονη καί τήν ἡμέρα αὐτή, μέρα ἀπόλυτης νηστείας, ἡ μυρωδιά ψηγομένων κρεάτων. Οἱ ἄνθρωποι πού ὑπάγονται στήν κατηγορία αὐτή δέν διαβλέπουν κανένα σκοπό, καμμιᾶ σκοπιμότητα στή νηστεία. Ἄν τούς μιλήσεις γιά νηστεία εἰσπράσσεις μειδιάματα συγκατάβασης ἢ εἰρωνείας.

Μά κι οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς πού νηστεύουν νομίζουν πώς μέ τήν πράξη αὐτή εὐχαριστεῖται ὁ Θεός ἀπλῶς καί μόνον διότι δέν ἔφαγαν ἀπό τό ἕνα ἢ τό ἄλλο εἶδος φαγητοῦ. Στό βάθος, δηλαδή, τῆς σκέψης τους ὑπάρχει μία ἀντίληψη, πού δέν εἶναι χριστιανική, ἀλλά καί πού εἶχε ἐμφανισθεῖ πολύ νωρίς μεταξύ τῶν Χριστιανῶν. Πρόκειται γιά τήν ἀντίληψη ὅτι μερικά φαγητά μολύνουν ἠθικά τόν ἄνθρωπο καί πρέπει νά ἀποφεύγονται, εἴτε πάντα, εἴτε κατά ὀρισμένες περιόδους, ἀπό ὅλους ἐκείνους πού θέλουν νά εἶναι εὐάρεστοι εἰς τόν Κύριο. Ἡ ἀντίληψη αὐτή ὑπῆρχε καί ὑπάρχει ἀκόμα σ' ἄλλες θρησκείες (π.χ. στούς Ἑβραίους καί Μουσουλμάνους πού ἀποφεύγουν τό χοιρινό κρέας). Μόλις ὁμως ἐμφανίστηκε καί μεταξύ τῶν Χριστιανῶν (ἀπό ἐπίδραση προφανῶς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ), οἱ Ἀπόστολοι ἔσπευσαν νά τήν ἀποδοκιμάσουν, νά τήν χαρακτηρίσουν ὡς αἵρεσιν καί «διδασκαλίαν δαιμονίων» (Α' Τιμ. δ', 1).

Σέ σχετική περίπτωση, διατύπωσε ὁ Χριστός τή διδασκαλία του ὡς πρὸς τό τί μολύνει τόν ἄνθρωπο. Εἶπε ὁ Χριστός πὼς ἡ τροφή αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δέν ἀσκεῖ καμμιά ἠθική ἐπίδραση στὸν ἄνθρωπο· γιατί ἀπὸ τό στόμα προχωρεῖ στά πεπτικά ὄργανα γιά νά κρατήσῃ ὁ ὀργανισμός ὅ,τι τοῦ εἶναι χρήσιμο γιά τή συντήρησή του καί ἀποβάλλει κατόπιν ὅ,τι δέν τοῦ χρειάζεται. Ἐπομένως ὅ,τι εἰσέρχεται στό στόμα δέν μολύνει τόν ἄνθρωπο. Ἐκεῖνο πού μολύνει τόν ἄνθρωπο, εἶπε ὁ Χριστός, εἶναι ὅ,τι ἐξέρχεται ἀπὸ τό στόμα, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ τήν καρδιά, τή σκέψη καί τό πνεῦμα του. Διότι ἀπὸ τήν καρδιά προέρχονται οἱ πονηροὶ διαλογισμοί, οἱ φόνοι, οἱ ἀκολασίες, οἱ κλοπές, οἱ βλασφημίες καί τά παρόμοια πού μολύνουν τήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Δέν ἔχει, λοιπόν, αὐτό τό νόημα ἡ νηστεία. Δέν εἶναι ἀποχή ἀπὸ ὀρισμένα εἶδη τροφῶν γιατί οἱ τροφές αὐτές εἶναι μολυσμένες. Τόν σκοπό τῆς νηστείας θά τόν δοῦμε μέσα ἀπὸ τήν πράξη τῆς Ἐκκλησίας καί μέσα ἀπὸ μερικά γεγονότα ὅπως περιγράφονται στήν Ἁγία Γραφή.

Α) Ἡ νηστεία πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπιδιώκει τήν ὑποταγὴ τῆς ὕλης στίς ἀπαιτήσεις τοῦ πνεύματος. Δέν μάχεται τήν ἴδια τήν ὕλη, ἀλλά τήν ἀνταρσία τῆς ὕλικῆς ἀτομικότητας, τήν ἐπαναστατημένη ὀρμὴ τῆς αὐθυπαρξίας. Ἐχει σάν σκοπό τήν καταπολέμηση τῶν παθῶν καί ὄχι τοῦ σώματος. Εἶναι παθοκτόνος καί ὄχι σωματοκτόνος. Πολλές φορές ἡ ἐπαναστατημένη ὕλικὴ φύσις μας ἀντιστρατεύεται τό πνεῦμα. Γι' αὐτό λέει ὁ Μ. Βασίλειος «εἰ θέλεις ἰσχυρόν ποιῆσαι τόν νοῦν, δάμασον διὰ νηστείας τήν σάρκα». Αὐτό τό νόημα ἔχουν καί τά λόγια τοῦ Ἀπ. Παύλου «ὑποπιάζω μου τό σῶμα καί δουλαγωγῶ». Ἐξ ἄλλου, λέει ὁ Ἀπ. Παῦλος «ὅσον ὁ ἕξ ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τόσον ὁ ἕσθθεν ἀνακαινοῦται».

Τό νά στεροῦμε τό ἐγώ μας ἀπὸ τήν ἱκανοποίηση ὀρισμένων ἐπιθυμιῶν του, εἶναι μία ἄσκηση καί γυμνασία ἀπαραίτητη γιά τόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίον τοῦ κακοῦ. Ἡ νηστεία δέν εἶναι ἐκδήλωση ἄρνησης τῆς ζωῆς ἢ τῶν ἱκανοποιήσεων της. Εἶναι μόνο προσωρινή στέρηση μέ σκοπό τήν ἄσκηση τοῦ ἐγώ, τήν κάθαρση, τήν ἐνδυνάμωσή του γιά ψηλότερες καί οὐσιαστικότερες κατακτήσεις καί ἱκανοποιήσεις μέσα στή ζωὴ. Ἡ νηστεία δέν εἶναι ἄρνηση, εἶναι θέση. Μόνον ὡς θέση ἡ νηστεία ἔχει χριστιανικό χαρακτήρα. Μ' αὐτήν ὁ Χριστιανός ἀσκεῖται ὥστε νά μὴν ὑποκύπτει στό πρῶτο δέλεαρ τοῦ κόσμου, νά εἶναι ἕτοιμος σάν στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ νά πολεμήσῃ κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ πονηροῦ. Ἀσκοῦμαστε μέ τό νά λέμε ὄχι στήν ἐπιθυμία μας γιά κάποιο φαγητό. Ἐτσι ὅταν ἔρθῃ κι ὁ πραγματικός πειρασμός ἀπὸ τόν πονηρό, νά λέμε ὄχι.

Οὔτε καί αὐτοσκοπός εἶναι ἡ νηστεία. Σκοπεῖ στήν ἐξάσκησή μας στήν

έγκράτεια για να 'μαστε έτοιμοι να αντίταχθούμε στον πονηρό. Όπως μία στρατιωτική μονάδα όταν κάμνει ασκήσεις δεν έχει σαν αντικειμενικό σκοπό την κατάκτηση του στόχου που άμεσα προβάλλεται από την άσκηση, αλλά τη γενικότερη έτοιμότητα για τις μάχες που τυχόν θα διεξαγάγει στο μέλλον με τον έχθρό, έτσι κι η νηστεία κι οι άλλες πνευματικές ασκήσεις είναι τα μέσα που ως αντικειμενικό σκοπό έχουν τη γενικότερη έγκράτεια. Άν, έπομένως, μπορούμε να νηστεύουμε, μπορούμε δηλαδή να συγκρατήσουμε την πίεση που έξασκούν τα γευστικά μας όργανα πάνω στη θέλησή μας, αλλά αφήνουμε αχαλίνωτη τη γλώσσα μας για κατηγορίες και καταλαλιές, ή τις άλλες αισθήσεις ανεξέλεγκτες, τότε πιθανόν να κερδίζουμε στή συγκεκριμένη άσκηση της νηστείας, αλλά ήττώμαστε στις άλλες, τις αληθινές μάχες προς τον έχθρό. Και θα συμφωνείτε όλοι πώς θά 'ταν προτιμότερο να συνέβαινε ακριβώς τό αντίθετο. Δηλαδή άς μή νηστεύαμε (άς αποτυγχάναμε δηλαδή στην άσκηση) κι άς ήταν ή άλλη ζωή μας χριστιανική, άς νικούσαμε δηλαδή στις πραγματικές μάχες.

Ή θρησκεία μας δεν είναι μία ύλιστική έκδήλωση. Ή σχέση μεταξύ Θεού και ανθρώπων δεν υποβιβάζεται σε μίαν παχυλή εκτίμηση φαγητών και ποτών. Ύπάρχει ή διάταξη της νηστείας, αλλά μόνη της είναι άνωφελής. Συνδυάζεται με τις άλλες αρετές για να είναι εύαρεστη στον Θεό. Διαφορετικά θά 'ταν μία δίαιτα που θά μπορούσε να γίνει και για άλλους σκοπούς. Ένα τροπάριο της Καθαρής Δευτέρας λέγει χαρακτηριστικά: «Άληθής νηστεία (είναι) ή τών κακών άλλοτρίωσις, έγκράτεια γλώσσης, θυμού άποχή, έπιθυμιών χωρισμός, καταλαλιās, ψεύδους και έπιορκίας· ή τούτων ένδεια νηστεία έστιν άληθής και εύπρόσδεκτος».

Τό ότι τέτοιο είναι τό νόημα της χριστιανικής νηστείας φαίνεται κι από τις διατάξεις που την διέπουν:

α) Στους άρρώστους έπιτρέπεται ή κατάλυση, ή άθέτηση της νηστείας. Θά 'ταν σωματοκτόνος και όχι παθοκτόνος σ' αυτή την περίπτωση ή νηστεία.

β) Καταδικάζεται και ή ύπέμετρη άσκηση, γιατί θά έξασθενούσε τό σώμα και θά κατατρυχόταν ή ψυχή. Άρρώστιες του σώματος ταλαιπωρούν και την ψυχή, άφοϋ ό άνθρωπος είναι ένιαία ψυχοσωματική όντότητα. Κι άφοϋ σκοπός της νηστείας είναι ή υποβοήθηση της ψυχής, είναι φυσικό να άποφεύγεται καθετί που θά όδηγοϋσε σε αντίθετο άποτέλεσμα.

γ) Δεν παραβλέπεται, ύστερα, και τό γεγονός πώς ό άνθρωπος έχει ανάγκη όρισμένων συστατικών τά όποια δεν μπορεί να στερηθεί για μεγάλες περιόδους. Χρειαζόμαστε π.χ. και ζωϊκές πρωτεΐνες, γιατί ό οργανισμός μας δεν μπορεί να συνθέσει κάποια άμινοξέα και θά πρέπει να τά πάρει έτοιμα από

ζωικές τροφές. Έτσι στις περιόδους τῶν νηστειῶν ἐπιτρέπονται καί ὀρισμένα θαλάσσια εἶδη (χταπόδια, καλαμάρια, σουπιές) πού ἐφοδιάζουν τόν ἄνθρωπο μέ τίς πρωτεῖνες αὐτές. Εἴπαμε ὅτι ἡ νηστεία εἶναι μόνον παθοκτόνος.

δ) Μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια καί μέσα στά ὅρια τῆς γενικότερης ἐγκράτειας τοποθετεῖται καί τό γεγονός ὅτι ἀπό μερικά συγγενικά εἶδη, τό ἕνα ἐπιτρέπεται καί τό ἄλλο ἀπαγορεύεται σέ καιρούς νηστείας. Ἐπιτρέπονται π.χ. οἱ ἐλιές καί ἀπαγορεύεται κάποτε τό λάδι. Ἡ ἐπιτρέπεται ὁ ταραμάς κι ἀπαγορεύεται τό ψάρι. Εἶναι γιατί μέ τό λάδι μπορεῖς νά κάμεις ποικιλία φαγητῶν (ἄρα δέν ἐξασκεῖς ἐγκράτεια ὅσην ἐπιβάλλεται στίς μέρες πού ἀπαγορεύεται ἡ χρήση του) ἐνώ οἱ ἐλιές θά καταναλωθοῦν ὡς ἐλιές. Τό ἴδιο καί μέ τό ψάρι καί τόν ταραμά.

ε) Ἐτσι ἐξηγεῖται τό γιατί καταδικάζεται, καί δέν θεωρεῖται νηστεία, ἡ χρησιμοποίηση ἀκριβοτάτων καί γευστικοτάτων φαγητῶν, ἔστω καί νηστήσιμων, στίς περιόδους τῆς νηστείας. Θά ἔταν ἀντίφαση στίς πράξεις μας, ἂν ἀποφεύγαμε τή μαρίδα καί τρώγαμε γαρίδες. Ἡ ἂν ἀποφεύγαμε τίς σαρδέλλες καί τρώγαμε χαβιάρι. Τό βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας εἶναι ἡ ἐξάσκησή μας στήν ἐγκράτεια. Στίς μέρες τῆς νηστείας θά πρέπει τά φαγητά μας νά εἶναι λιτά καί ἀπλά γιά νά στηρίζουν τό σῶμα μας στήν ἐργασία κι ὄχι γιά νά μᾶς εὐχαριστοῦν ὡς ἐδέσματα. Ἡ ἐθελούσια στέρηση τῆς εὐχαρίστησης ἀπό φαγητό ἀποτελεῖ τήν ἐξάσκησή μας στήν ἐγκράτεια. Ἄν ἡ νηστεία συνιστᾶ ἀπλῶς ποικιλία στό ἐδεσματολόγιό μας καί τά νηστήσιμα φαγητά μας συνοδεύονται μέ ὅλα τά σχετικά καρυκεύματα, τότε ἡ νηστεία μας χάνει κάθε νόημα ἐγκράτειας. Ἐξάλλου ἀπλά καί φτηνά φαγητά στίς περιόδους νηστείας μᾶς ἐξοικονομοῦν χρήματα πρὸς ἐξάσκηση καί τῆς ἀρετῆς τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς βοήθειας πρὸς τούς ἔχοντας ἀνάγκη, ἀρετῆς πού ἐντείνεται σέ περιόδους νηστείας.

Κι ἀφοῦ αὐτό τό νόημα ἔχει ἡ νηστεία εἶναι φυσικό νά καταδικάζεται ἀπό τόν Θεό σάν ἀνωφελῆς ἡ ἀπλή ἀποχή ἀπό τά φαγητά. Γι' αὐτό καί ὁ Φαρισαῖος παρ' ὅλο ὅτι νήστευε «δὶς τοῦ Σαββάτου» κατακρίθηκε.

β) Ἡ νηστεία στήν Παλαιά Διαθήκη, ἀλλά καί σήμερα, εἶχε καί ἔχει καί τήν ἔννοια τῆς μετάνοιας, τῆς συντριβῆς μπροστά στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οἱ προφῆτες καλοῦν τόν λαό νά μετανοήσῃ, τόν προτρέπουν σέ νηστεία. Καί ἡ ἡμέρα τοῦ Ἐξιλασμοῦ, ἡμέρα μετάνοιας, ἦταν ἡμέρα ἀσιτίας. Ὅταν ὁ Ἰωάννης στάλθηκε στή Νινευή γιά νά κηρύξει μετάνοια, διάταξε πρῶτα – πρῶτα νηστεία στούς κατοίκους τῆς. Γράφει ἡ Παλαιά Διαθήκη πῶς «ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευῆ καί ἐκήρυξαν νηστείαν καί ἐνεδύσαντο σάκκους». Ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς τῆς Νινευῆ σέ ἔνδειξη μετάνοιας διέταξε: «Οἱ ἄνθρωποι καί τά κτήνη καί οἱ βόες καί τά πρόβατα μή γευσάσθωσαν, μηδέ νεμέσθωσαν, μηδέ ὕδωρ πιέτωσαν».

Μετάνοια καί ταπείνωση, λοιπόν, είναι ὁ ἄλλος σκοπὸς τῆς νηστείας. Ταπεινωνόμαστε μέ τό νά δεχόμαστε ἐντολές ἀπό ἄλλον. Ὄταν εἴμαστε αὐτόνομοι κάνουμε ὅ,τι θέλουμε. Ἐδῶ δεχόμαστε τήν ἐντολή τῆς νηστείας ἀπό τόν Θεό, δηλώνουμε δηλαδή ὅτι ἔχουμε Κύριον, δέν εἴμαστε αὐτόνομοι. Γι' αὐτό καί οἱ νηστεῖες τοποθετοῦνται πρῖν ἀπό μεγάλες γιορτές καί μεγάλα γεγονότα. Πρῖν ἀπό τά Χριστούγεννα καί τό Πάσχα. Σέ συνδυασμό μέ τίς ἄλλες ἀρετές πού θά πρέπει νά τήν συνοδεύουν, **ἡ νηστεία ἔχει σκοπό νά μᾶς ὀδηγήσει στόν ἄξιο ἑορτασμό τῶν γεγονότων αὐτῶν.** Ἰδιαίτερα ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἡ καθ' αὐτό νηστεία τῶν Χριστιανῶν, εἶναι μία κίνηση ὀλοκληρωτικῆς ἀφιέρωσης στόν Θεό. Οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν μίαν εὐσεβῆ συνήθεια πού καταγράφηκε ἀργότερα στίς διατάξεις τοῦ Νόμου: Ἀφιέρωναν τό 1/10 τῶν εἰσοδημάτων τους στόν ναό. Ἀπό αὐτό συντηροῦνταν οἱ λευῖτες, οἱ χῆρες καί τά ὄρφανά. Ἐμεῖς οἱ Χριστιανοί, ὁ νέος Ἰσραήλ τῆς Χάριτος, κάνουμε κάτι πολύ πιό οὐσιαστικό. Ἀφιερώνουμε στόν Θεό τό 1/10 τῆς ζωῆς μας, τό 1/10 κάθε χρονιάς. 365 μέρες ἔχει ὁ χρόνος, τό 1/10 του εἶναι 36,5 μέρες καί γιά τό στρογγύλευμα: 40. Αὐτό λοιπόν εἶναι τό δεύτερο νόημα τῆς νηστείας. Νόημα ὀλοκληρωτικῆς ἀφιέρωσης, μετάνοιας καί συντριβῆς μπροστά στόν Θεό, ἀναγνώριση τῆς κυριότητάς Του στή ζωή μας.

Ὄταν ἐπρόκειτο νά παρουσιαστῆ ὁ Θεός «ἐν γνόφῳ καί θυέλλῃ καί ἀστραπαῖς καί βρονταῖς» στό Σινά, οἱ Ἑβραῖοι διατάχτηκαν νά τηρήσουν τριήμερη νηστεία. Νά νιώσουν, νά συναισθανθοῦν τή σοβαρότητα ἐκείνης τῆς Θεοφάνειας. Ἡ Θεοφάνεια στή Βηθλεέμ, κατά τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἢ στόν Γολγοθᾶ, ὅμως, εἶναι ἀσύγκριτα ψηλότερη ἀπό τή Θεοφάνεια στό Σινά καί πρέπει μέ νηστεία νά προετοιμαστῆ γιά νά τήν δεχτεῖ ὁ νέος Ἰσραήλ, ὁ λαός τοῦ Θεοῦ. Ταπεινώνεται ὁ ἴδιος ὁ Θεός καί φτάνει γιά τή δική μας σωτηρία νά γίνεῖ ἄνθρωπος ὅμοιος μ' ἐμᾶς, ἢ νά ἀνεβεῖ γιά χάριν μας στόν Σταυρό. Ἄς ἀναγνωρίσουμε τήν εὐεργεσία κι ἄς ταπεινωθοῦμε μπροστά του μέ τή νηστεία.

Γ) Ἐχει ὅμως ἡ νηστεία καί κάποιον ἄλλο σκοπό, πού ἴσως νά μὴν περνᾶ ἀπό τόν νοῦν μας. Τονίζει τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, τήν κοινότητα τῶν Χριστιανῶν. Εἶναι ἡ νηστεία γεγονός Ἐκκλησιαστικό κι ὄχι ἀτομικό. Μέ τή νηστεία καλοῦμαστε νά ὑπερβοῦμε τά ὅρια τῆς ἀτομικότητάς μας. Τό ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης εἶναι ἀπό τά ἰσχυρότερα στόν ἄνθρωπο. Κι ἡ λήψη τροφῆς ἀπό τόν καθένα μας ἔχει σάν σκοπό τήν ἀναπλήρωση τῶν ἀπωλειῶν καί τήν αὐξηση τοῦ ἀτόμου, εἶναι μία αὐτοσυντήρηση τῆς ἀτομικότητας. Ἐρχεται ὅμως ἡ νηστεία καί καταργεῖ τήν αὐτονομημένη λήψη τροφῆς καί τήν μεταβάλλει σέ ὑπακοή στό κοινό θέλημα καί στήν κοινή πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Ὑποτάσσουμε ἔτσι τίς ἀτομικές μας προτιμήσεις καί ἐπιλογές στούς ἐκκλησιαστικούς κανό-

νες τῆς νηστείας πού ὀρίζουν τό εἶδος τῆς τροφῆς. Δέν νιώθει πιά ὁ καθένας μας σάν μία ξεχωριστή μονάδα ἀλλά σάν μέλος ἑνός ἐνιαίου συνόλου.

Νηστεύουμε π.χ. κατά τή Μεγάλη Τεσσαρακοστή καί ξέρουμε πώς τό ἴδιο κάνουν ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί στά πέρατα τοῦ κόσμου, στήν Ἀγγλία, στήν Ἀμερική, στήν Ἀφρική, παντοῦ. Ἐρχόμαστε σέ κοινωνία, σέ σχέση μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς, τούς ἀδελφούς μας, καί συμβάλλουμε ἔτσι στήν ἐνότητα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Στίς προηγούμενες ἐποχές, οἱ Χριστιανοί εἶχαν βαθιά συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Γι' αὐτό κι εἶχαν σάν τρόπο διάκρισης τῶν Χριστιανῶν ἀπό τούς Μουσουλμάνους τήν τήρηση τῶν διατεταγμένων νηστειῶν. Ἐλεγαν -μᾶς ἔμεινε ἡ φράση- πώς αὐτός δέν νηστεύει, εἶναι Τοῦρκος.

Τέτοιο περιεχόμενο δίνει ἡ Ἐκκλησία στή νηστεία. Καί πιστεύω πώς ὕστερα ἀπ' αὐτά πού εἶπαμε δέν θά ὑπάρχει κανένας καλόπιστος πού νά εἰρωνεύεται αὐτόν τόν θεσμό ἢ νά ἀμφιβάλλει γιά τήν ἀξία του. Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ζωή ἄσκησης καί νηστείας. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός μετά τή βάπτισή Του ἀποσύρθηκε στήν ἔρημο καί νήστευε γιά σαράντα μέρες πολεμώντας, μέ τόν τρόπο αὐτό, τόν διάβολο. Δι' αὐτῆς λέει ἡ ὕμνολογία «Μωσῆς Θεόπτης ἐχρημάτισεν. Ἡλίας νηστεύσας, οὐρανοῦς ἀπέκλεισε. Τρεῖς δέ Παῖδες Ἀβραμιαῖοι, τύραννον παρανομοῦντα, διά νηστείας ἐνίκησαν». Μιλώντας ὁ Χριστός κάποτε στούς ἀποστόλους κι ἀπαντώντας σέ ἐρώτησή τους γιατί αὐτοί δέν μπόρεσαν νά ἐκβάλουν κάποιο δαιμόνιο, τούς εἶπε: «Τοῦτο τό γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μή ἐν προσευχῇ καί νηστείᾳ».

Δέν δικαιολογοῦνται, λοιπόν, οὔτε παραγνώριση, οὔτε γέλωτες, οὔτε εἰρωνεῖες γιά τή νηστεία. Μπορεῖ ἡ εἰρωνεῖα κι ὁ γέλωτας νά 'ναι δικαιολογημένα ὅταν πρόκειται γιά κάποια καρικατούρα νηστείας, ὄχι ὅμως ὅταν πρόκειται γιά τή νηστεία αὐτή καθ' ἑαυτή, ὅπως τήν ἐκθέσαμε πιό πάνω κι ὅπως τήν διδάσκει ἡ Ἐκκλησία.

Ἄς σπεύσουμε, λοιπόν, διά τῆς νηστείας, ἀφοῦ ἔχει τέτοια σπουδαιότητα καί τέτοιο χαρακτήρα, «τά ὄμματα τῆς ψυχῆς καθᾶρα» ιδιαίτερα αὐτή τήν περίοδο, τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, γιά νά μπορέσουμε ἐπάξια νά ἀτενίσουμε Τόν ταπεινωθέντα γιά μᾶς μέχρι σταυροῦ καί ταφῆς καί νά οἰκειοποιηθοῦμε τή λύτρωση πού μᾶς ἐχάρισε μέ τό Πάθος καί τήν Ἀνάστασή Του ὁ Χριστός.

*Το παρόν κείμενο δημοσιεύθηκε καί στο Περιοδικό «ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ», τεύχος 57 (Ιανουάριος – Απρίλιος 2024), στις σελίδες 484-489.

ΑΜΗΝ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΚΑΘΡΕΪΤΙΔΗ

Αμήν! Ο Κύριος χρησιμοποιοῦσε αὐτὴν τὴν λέξη καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν ἤθελε νὰ δώσει ἔμφαση, νὰ ἐπιβεβαιώσει κάτι, πού ἤθελε νὰ πει. Καὶ ὅταν μάλιστα τὸ ἀμήν ἐπαναλαμβάνεται, “ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν”, παίρνει ἓνα μυστικό - λειτουργικό χαρακτήρα καὶ ἴσως θέλει νὰ μᾶς κατευθύνει τὴν σκέψη πρὸς ἓνα μυστήριο, πού πρόκειται νὰ πραγματοποιηθεῖ κάποτε. Μᾶς κατευθύνει πρὸς τὸ ἀμήν, πού θὰ κατακλείσει τὸν χρόνο κατὰ τὴν Δεύτερη Παρουσία Του. Πόσο ἀπαραίτητο εἶναι αὐτό! Χωρὶς αὐτό ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ εἶναι γεμάτη ἐρωτηματικά καὶ ἀσάφεια.

Ἐάν ρίξουμε μιά ματιὰ στὴν καθημερινή μας ζωὴ, θὰ δοῦμε πόσο συγκεχυμένες εἶναι πολλές φορές οἱ σκέψεις, τὰ λόγια καὶ οἱ πράξεις μας. Καὶ ὅ,τι συμβαίνει στὴν δική μας ζωὴ, συμβαίνει κατ’ ἀναλογίαν καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Ὅταν ρίξουμε σ’ αὐτὴν ἓνα βλέμμα, βλέπουμε συγχύσεις καὶ πλάνες, παρεξηγήσεις, ἀντιφάσεις καὶ ψεύδη. Καὶ δέν μπορούμε νὰ διακρίνουμε κάποιο νόημα. Καὶ διερωτώμεθα πότε ὅλα αὐτὰ θὰ βροῦν τὸν δρόμο τους;

Βέβαια, ὅλα αὐτὰ δέν λέγονται μέ διάθεση ἀπαισιοδοξίας. Οὔτε θέλουμε νὰ ἀδικήσουμε τὸν ἄνθρωπο. Σ’ αὐτὸν ὑπάρχουν καὶ εὐγενεῖς δυνάμεις: Ἡ ἰκανότητα νὰ γνωρίζει, νὰ διαμορφώνει, νὰ ἐκτιμᾷ τὸ σωστό καὶ τὸ δίκαιο. Ἡ ἱστορία εἶναι μιά ἀσταμάτητη ἀναζήτηση, ἓνας ἀσταμάτητος ἀγώνας. Ἄλλ’ αὐτό εἶναι μιά πλευρὰ τῆς πραγματικότητας. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη πλευρά: Ὅτι ἡ θέληση γιὰ τὸ γνήσιο, τὸ ἀληθινὸ, τὸ καλὸ συνέχεια διασταυρῶνεται μέ τὸ ψεύτικο, τὸ ἀπατηλὸ, τὸ καταστρεπτικὸ. Καὶ ἔτσι γίνεται ἡ ὑπαρξὴ μας ἀκατανόητη. Καὶ γεννιέται μέσα μας μιά θεμελιώδης ἀπαίτηση: Κάποτε νὰ ἐπικρατήσει ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ καλὸ. Ἡ πλήρης ἀλήθεια! Καὶ αὐτό θὰ γίνει. Ὁ Χριστὸς μᾶς τὸ βεβαιώνει. Αὐτὸς θὰ ἀποκαλύψει τὰ πάντα στὰ ἄτομα, στίς κοινωνίες. Θὰ ἀποκαλύψει τίς σκέψεις καὶ τίς πράξεις καὶ τίς συνέπειες καὶ θὰ ἀποδώσει στὸν καθένα τὸ δίκαιο. Πόσο μεγαλειώδες εἶναι αὐτό τὸ ἔργο! Πραγματικά θεϊκό.

Τότε ἡ ἀλήθεια, πού δίνει στὰ πάντα νόημα, ἀλλὰ στὴν ζωὴ αὐτὴ καλύπτεται τόσο συχνὰ ἀπὸ τὸ ψέμα καὶ διαστρέφεται ἀπὸ τὴν συκοφαντία, θὰ ὑψωθεῖ

καί θά λάμψει δυνατή ώς ἀλήθεια. Αυτό εἶναι πραγματικά μία νίκη! Ὁ Χριστός θά ξαναφέρει τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο, πού ζοῦν μέσα στήν σύγχυση, στήν ἀλήθειά Του. Δηλ. κοντά Του. Γιατί Αὐτός εἶναι “ἡ ἀλήθεια”. Καί ἀκόμη ὁ Θεός θά καλέσει τόν ἄνθρωπο στήν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεώς του καί στήν πληρότητα τῆς ζωῆς. Καί ἡ κλήση Του αὐτή θά ἀπευθυνθεῖ σέ ὅλους τούς συντετριμμένους, τούς καταπιεσμένους, τούς ἀπατημένους. Ὅταν ὁ “Θεός ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν” (Ἀποκ. ζ’, 17). Ἀλλά, γιά νά γίνει αὐτό γιά τόν καθένα μας, πρέπει ὁ καθένας μας νά οἰκειοποιηθεῖ, νά κάνει δική του τήν λύτρωση, πού μᾶς προσφέρει ὁ Χριστός.

Ἔτσι, λοιπόν, θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ κρίση γιά τόν καθένα μας, πού ἀποφασίζει τό αἰώνιο μέλλον μας ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀπόφασή μας: Ἄν δηλ. θά δεχθοῦμε τό μήνυμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἄν πιστεύσουμε σ’ Αὐτόν. Ἄν ἐνσωματωθοῦμε στό Σῶμα Του, τήν Ἐκκλησία. Καί ἄν ἡ ζωή μας ἐμπνέεται καί κατευθύνεται ἀπό αὐτή τήν πίστη.

Τίθεται ἕνα ἐρώτημα: Καί ἄν ὁ ἄνθρωπος δέν γνώρισε τόν Χριστό, δέν ἄκουσε γι’ Αὐτόν; Ἡ ἄκουσε παρεξηγημένα καί παραποιημένα τό κήρυγμά Του;

Ἀφ’ ὅτου ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος εἶναι Αὐτός ὁ Κύριος τῆς σωτηρίας. Κάθε μορφή καλοῦ τόν ἀντιπροσωπεύει γιά ἐκεῖνον τόν ἄνθρωπο, πού δέν μπόρεσε νά γνωρίσει ἀπ’ εὐθείας τόν Ἰησοῦ. Ὁ Παντογνώστης γνωρίζει, πῶς συμπεριφέρθηκε ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι στό κάλεσμα τοῦ καλοῦ καί ἀνάλογα ὡς κριτής θά ἀποφασίσει. Εἶναι ὁ “νόμος τῆς συνείδησης” γιά τόν ὅποιο μᾶς ὀμιλεῖ ὁ Ἄπ. Παῦλος (Ρωμ. β’, 15).

Ἡ πραγμάτωση τῆς πίστεως, ἡ δικαίωσή μας ἀπό τόν Χριστό ἐκφράζεται σ’ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας. Στίς σχέσεις μας μέ τούς ἀνθρώπους, στήν ἀσκηση τοῦ ἐπαγγέλματός μας, στίς σχέσεις μας μέ τά πράγματα καί τά γεγονότα τοῦ κόσμου. Καί ἔτσι γιά τήν ἐπίγεια πραγματικότητά μας θά ἀποκαλυφθεῖ καί ἐκφρασθεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Γιά κάθε ἄνθρωπο, κάθε ἔργο, κάθε λόγο, κάθε σκέψη. Καί θά φανερωθεῖ τό νόημά τους γιά τήν αἰωνιότητα. Μιά ἀλήθεια, πού μᾶς γεμίζει δέος καί ἐλπίδα.

Στό τέλος τῆς Καινῆς Διαθήκης, στό Βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως ὑπάρχει ἕν κατακλείδι ἕνα κάλεσμα:

«Ἐρχου, Κύριε Ἰησοῦ» (Ἀποκ. κβ’, 20).

Ναί, ἔλα Κύριε γιά νά πεῖς τό ΑΜΗΝ ΣΟΥ, νά μᾶς ὀδηγήσεις στήν ἀλήθεια.

Γιά ὅλους καί γιά ὅλα μέσα στό Φῶς Σου!

Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΝΟΝΑ ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

ΘΩΜΑ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΥ,
ΚΑΘ. ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΧΗΜΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ, ΕΚΠΑ
Π. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΧΗΜΕΙΑΣ, ΕΚΠΑ

Εισαγωγή

Είναι αναμφισβήτητο ότι ο Κανόνας του Ακαθίστου Ύμνου, εκτός από τα βαθιά θεολογικά μηνύματα που προσφέρει, είναι και ποιητικότετος και γεμάτος ένθεο λυρισμό.

Ονόμαστηκε δε "ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ" λόγω του γεγονότος ότι οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης τον έψαλλαν όρθιοι στον Ναό των Βλαχερνών στις 8 Αυγούστου 626, όταν λύθηκε η πολιορκία της πόλης από τους Αβάρους και τους Πέρσες μετά από θαυματουργική επέμβαση της Θεοτόκου και όταν ο Αυτοκράτορας Ηράκλειος απουσίαζε σε εκστρατεία εναντίο της Περσίας.

Από το 860 μ.Χ. καθιερώθηκε να ψάλλεται το κοντάκιο του Ακαθίστου Ύμνου. Σε αυτόν περιλαμβάνεται ο Κανόνας που αρχίζει με τον ειρμό της ωδής Α' «Άνοιξω τὸ στόμα μου...», ἔργο του υμνογράφου Ιωσήφ του Ξένου. Τονίζεται ότι μέρος του Κανόνα και συγκεκριμένα οι ειρμοί του είναι ἔργο του Ιωάννη του Δαμασκηνού. Ο Κανόνας είναι ἓνα αξιοσημείωτο ἔργο γεμάτο ἔξαρση, ενθουσιασμό αλλά και μελωδία¹.

Στο σημερινό ἄρθρο θα δώσουμε παραδείγματα όπου τέτοιες ποιητικότες εκφράσεις σηματοδοτούν βαθύτατα τα θεολογικά μηνύματα του Κανόνα του Ακαθίστου Ύμνου.

Πῖον ὄρος τετυρωμένον

Στην τέταρτη Ωιδή η Θεοτόκος Μαρία αναφέρεται ως «πῖον ὄρος καὶ τετυρωμένον ἐν πνεύματι».

Χαῖρε πῖον ὄρος, καὶ τετυρωμένον ἐν Πνεύματι.

Ας προσπαθήσουμε να τον ερμηνεύσουμε. Πῖον σημαίνει το παχύ και λιπαρό. Τετυρωμένο σημαίνει αυτό που έχει πυκνωθεί ως τυρός (=τυρί). Είναι δηλαδή ἓνα ὄρος όπου το δάσος του είναι απροσπέλαστο, τα δέντρα του είναι τόσο πυκνά όπου είναι αδύνατο να διαπεραστεί. Κατά την κοινή ρήση αποτελεί «παρθένο δάσος». Εξάιρετα αποτυπώνεται στη Δ' Ωιδή των Χριστουγέννων.

Ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί,
καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς Χριστέ, ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας,
ἐξ ὄρους ὁ αἰνετὸς, κατασκίου δασέος,
ἦλθες σαρκωθείς ἐξ ἀπειράνδρου, ὁ ἄυλος καὶ Θεός,
Δόξα τῇ δυνάμει σου Κύριε.

Ερμηνεία:

Βλαστάρι (βγήκε) από την ρίζα του Ιεσσαί
και από αυτή (δηλαδή) από την Παρθένο, ανεβλάστησες (σαν) ἄνθος Χριστέ,
(συ) ο δοξασμένος, από σκιερό πυκνόδενδρο ὄρος
ἦλθες αφού σαρκώθηκες από αυτήν που δεν γνώρισε ἄντρα,
ο ἄυλος και Θεός,
Δόξα στη δύναμή σου Κύριε.

¹ Λεπτομέρειες για το Κοντάκιο και τον Κανόνα βρίσκονται στο εξαιρετο βιβλίο του Καθηγητή Γ. Φίλια, το οποίο φέρει τον τίτλο: Εισαγωγή στην Ιστορία και Θεολογία των Εκκλησιαστικών Ύμνων (Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2018).

Ας προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τη συμβολική σημασία του ποιητικού αυτού στίχου. Η Παναγία μας παρόλο που συνέλαβε τον σαρκωθέντα Υιό και Λόγο του Θεού, τον Ιησού Χριστό και έτεκεν αυτόν καθιστώντας την ως Θεοτόκο, στην πράξη όμως η μήτρα της παρέμεινε ανέπαφη, ανέροτη (=ακαλιέργητη), ήταν δηλαδή «λιπαρή και τετυρωμένη» και άτρωτη από σπέρμα. Κανένα σπέρμα ανθρώπινο δεν μπορούσε να εισέλθει σ' αυτό το απροσπέλαστο και σκιώδες δάσος που βρίσκεται στο σώμα της, δηλαδή στην πανάχραντο (=παν+α+χραίνω, όλο το σώμα χωρίς να μianθεί) μήτρα της. Η Θεοτόκος συνέλαβε με την επενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Ήταν μια σύλληψη υπερφυσική και άσπορος επειδή ήταν «τετυρωμένη έν Πνεύματι». Ευδόκησε η Παναγία, ως δοχείο να δεχτεί το δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδας. Δεν μπορεί να εξηγηθεί με τα γνωστά επιστημονικά φαινόμενα τα οποία βιώνουμε στην ανθρώπινη ζωή. Αποτελεί ένα μυστήριο στο οποίο μόνο η πίστη μπορεί να εμβαθύνει.

Λυχνία και στάμνος μάννα φέρουσα

Συνεχίζοντας στην ίδια Ωδή συνεχίζει να παρομοιάζει την Παρθένο Μαρία ως «λυχνίαν και στάμνον μάννα φέρουσαν».

Χαίρε λυχνία και στάμνε, μάννα φέρουσα, τὸ γλυκαίνον, τὰ τῶν εὐσεβῶν αἰσθητήρια.

Η Θεοτόκος είναι η επτάφωτη λυχνία η οποία βρισκόταν στις Ιουδαϊκές Συναγωγές για να τις φωτίζει. Σήμερα, ακόμη, και σε Ορθόδοξους Ναούς βρισκουμε τέτοιες λυχνίες, οι οποίες είναι δωδεκάφωτες, ώστε να συμβολίζουν τους Δώδεκα Αποστόλους που κήρυξαν το Ευαγγέλιο στα πέρατα της Γης. Στην προ Χριστού εποχή αυτή ήταν επτάφωτη, επειδή ο αριθμός επτά αποτελούσε «άγιο» και συμβολικό αριθμό για τους Ιουδαίους. Ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο σε έξι μέρες και την έβδομη «αναπαύθηκε». **Το επτά συμβολίζει την «τελειότητα».** Δεν είναι τυχαίο που ακόμη και σήμερα χρησιμοποιούμε τη φράση «έχε τα μάτια σου δεκατέσσερα». Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προσέχουμε σε τέλειο βαθμό για να μην μας συμβεί κάποιο κακό. Το κάθε μάτι δηλαδή θα πρέπει να προσέχει επτά φορές, κατά τέλειο βαθμό, ώστε και τα δύο αθροίζουν τον αριθμό δεκατέσσερα!

Άμόλυντος Παστάς: Η Παναγία, λοιπόν, ως επτάφωτη λυχνία αλλά και ως αμόλυντος Παστάς (=νυφικός θάλαμος) του Λόγου (=Χριστός, αποτελεί τη λογική και λαλιά του Θεού) μας προσφέρει το τέλειο φως.

Παστάς τοῦ Λόγου ἀμόλυντε, αἰτία τῆς τῶν πάντων θεώσεως, χαίρε Πανά-

χραντε, τῶν Προφητῶν περιήχημα· χαῖρε τῶν Ἀποστόλων τὸ ἐγκαλλώπισμα.

Μας φωτίζει να γνωρίσουμε τα διδάγματα του υιού της και να τον μιμηθούμε. Μας βοηθά ως μεσίτρια να προσλάβουμε το άπλετο φως της θεολογικής γνώσης. Γι' αυτό και η Θεοτόκος Μαρία, το ρόδο το αμάραντο έγινε προστάτιδα και ελευθερώτρια του Έθνους. Αυτή που βοηθά σε κάθε αγώνα αμυντικό κατά του εχθρού και που βοηθά σε κάθε αγώνα κατά του διαβόλου, ο οποίος μάχεται να μας παρασύρει στην αγάπη και τον ζήλο των γήινων αγαθών και όχι των υπερουρανίων.

Όπως δηλώνεται στην **έκτη Ωδή** είναι η αιτία της θεώσεώς μας. Παραβάλλεται η μητέρα του Θεού με παστάδα, στην οποίαν ο ουράνιος Νυμφίος σύναψε γάμο με την Εκκλησία του, ενώθηκε δηλαδή μυστικά, αγάπησε και αγίασε το μυστικό σώμα του, την άφθαρτη σάρκα του. Στους γάμους αυτούς επιτυγχάνεται η θέωση του κόσμου. Είναι για τον λόγο αυτό που η σεμνή Κόρη του Θεού αποτελεί την αιτία της Θεώσεώς μας. Στην ένωση Θεού και ανθρώπου που επιτεύχθηκε στην άσπορη μήτρα της, γεννήθηκε η πνευματική ανακαίνιση της κτίσεως. Σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο ο Χριστιανός είναι «καινή κτίσις» (Β' Κορ 5:17). Γίνεται άνθρωπος ο Θεός και θεοποιείται ο άνθρωπος. Κατεβαίνει στη γη ο Πλάστης και ανεβαίνει στον ουρανό το πλάσμα του. Όλ' αυτά δεν θα γίνονταν, αν δεν υπήρχε ο τόπος της συναντήσεως, τον οποίον καθόρισε η απειρόσοφη πρόνοια του Θεού και η άσπιλη παστάδα, η Παναγία μας!

Η Ωδή συνεχίζει τονίζοντας ότι η Πανάχραντη μητέρα του Θεού είναι των Προφητών περιήχημα και Αποστόλων το εγκαλλώπισμα. Είναι το επίκεντρο δηλαδή της παλαιάς και της νέας θείας οικονομίας. Ο προφητικός λόγος στόχευε στην ανάδειξη του μυστηρίου του Χριστού, στην καρδιά του οποίου βρισκόταν η Παναγία, που ο Θεός θέλησε να καταστεί όχημα της θείας ενανθρωπήσεως.

Η Παναγία μας είναι και στάμνα η οποία φέρει το μάννα. Όπως γνωρίζουμε οι Εβραίοι στην πορεία τους μετά τη φυγή τους από την Αίγυπτο στην έρημο πείνασαν. Εισήλθαν σε μέρη άγονα, όπου δεν μπορούσαν να βρουν τροφή. Τότε ο Θεός τους έστειλε τροφή «έξ ούρανών», το μάννα. Τροφή με την οποία, αφού έφαγαν, γλύτωσαν από τον θάνατο και διεσώθησαν. Προς ενθύμηση του γεγονότος αυτού τοποθέτησαν τη στάμνα, η οποία περιείχε το μάννα, στον Ναό. Επομένως η Παναγία είναι η στάμνα, η οποία φέρει το μάννα, τη Σωτηρία όλων των βροτών. Ο Χριστός αποτελεί το μάννα της σωτηρίας, γι' αυτό ονομάζεται και Σωτήρας. Είναι αυτός που ενηνθρώπησε με μόνο σκοπό τη

σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Ο Χριστός, το αχώρητο μάννα, μυστηριωδώς χώρεσε στη στάμνα, τη μήτρα της Παναγίας. Κι όπως συνεχίζει ο Κανόνας αυτό το μάννα γλυκαίνει τα αισθητήρια των ευσεβών. Αυτών που καλώς σέβονται και τιμούν το όνομα του.

Πόκος ό ἔνδροσος

Η Έκτη Ωδή συνεχίζει με απείρου κάλλους ποιητικές εικόνες «έκ σοῦ ή δρόσος απέσταξε, φλογμόν (=φλόγα) πολυθειᾶς ή λύσσασα· ὅθεν βοῶμέν σοι· χαίρε ό πόκος (=μαλλί) ό ἔνδροσος, ὄν Γεδεών, Παρθένε, προεθεάσατο».

Έκ σοῦ ή δρόσος απέσταξε, φλογμόν πολυθειᾶς ή λύσσασα· ὅθεν βοῶμέν σοι· Χαίρε ό πόκος ό ἔνδροσος, ὄν Γεδεών Παρθένε προεθεάσατο.

Η Παναγία δεν αποτελεί μόνο την αιτία της θέωσής μας, αλλά είναι και η ακένωτος και αενάως ρέουσα πηγή, η οποία έσβησε τη φλόγα της πολυθειᾶς που προήλθε από την πτώση του ανθρώπου. Είναι το ξηρό μαλλί, αφού κατείχε μήτρα άσπορη η οποία έγινε ένδροσος με την παρουσία του Αγίου Πνεύματος. Με τον τρόπο αυτό γίνεται το λιμάνι στους πιστούς που κλυδωνίζονται στα ισχυρά θαλάσσια κύματα και «ὄρμητήριον, έν τῷ πελάγει τῶν θλίψεων, και τῶν σκανδάλων πάντων, τοῦ πολεμήτορος» (=διαβόλου που μας πολεμά).

Ἄφλεκτη βάτος και νεφέλη ὀλόφωτη

Η Στ' Ωδή τελειώνει με το «Χαρᾶς αίτία χαρίτωση, ήμῶν τόν λογισμόν τοῦ κραυγάζειν σοι· χαίρε ή ἄφλεκτος βάτος, νεφέλη ὀλόφωτε ή τούς πιστούς άπαύστως έπισκιάζουσα». Δύο είναι και εδώ οι παραλληλισμοί που αξίζουν το ενδιαφέρον μας.

Χαρᾶς αίτία χαρίτωση, ήμῶν τόν λογισμόν τοῦ κραυγάζειν σοι· Χαίρε ή ἄφλεκτος βάτος, νεφέλη ὀλόφωτε, ή τούς πιστούς άπαύστως έπισκιάζουσα.

Οι πιστοί την χαιρετίζουν ως «ἄφλεκτον βάτον», που είδε ο Μωυσής στο ὄρος Χωρήβ. Η βάτος αυτή, ενώ ήταν ζωσμένη από φλόγες, δεν κατεκαίετο. Το γεγονός αυτό προτυπώνει τη σύλληψη του Χριστού από την παρθενική, καιομένη αλλά μη φλεγόμενη, μήτρα της Θεοτόκου Μαρίας. Η φωτιά του Θεού, η οποία την περιέβαλε, δεν αλλοίωσε την παρθενία της. Αυτή η απερινόητη γέννηση του Χριστού άφησε την τεκούσαν Θεοτόκον αδιάφθορη. Τη χαιρετίζουν οι πιστοί, επίσης, ως «νεφέλην ὀλόφωτον». Ας θυμηθούμε ότι κατά την έξοδο από την Αίγυπτο μια νεφέλη οδηγούσε τους Εβραίους στη γη των Πατέρων τους. Αυτό προτυπώνει, επίσης, τη νεφέλη της Θεοτόκου, η οποία επισκιάζει τους πιστούς. Με τον τρόπο αυτό τους καθοδηγεί στην

πορεία τους προς τη στη Γη της Επαγγελίας, όπου ρέει το μέλι και το γάλα της θείας βασιλείας και ιδιαίτερος προς τη θέωση, την άνω Ιερουσαλήμ (=την πόλη του Θεού), την πόλη των θείων υποσχέσεων και των επαγγελιών.

Δοχείον χαράς

Στην Α΄ Ωδή η Παναγία ονομάζεται επίσης δοχείο χαράς, επειδή ακριβώς χώρεσε τον αχώρητο, δέχτηκε το του κόσμου ιλαστήριο και κυοφόρησε τον του Κόσμου Άχραντο και Αμόλυντο, τον Θεάνθρωπο Χριστό. Σε αυτό το δοχείο της χαράς ελύθη η κατάρα(=αρά) της προμήτορος Εύας.

Χαίρε χαράς δοχείον, δι' ἧς τῆς Προμήτορος, ἀρά λυθήσεται.

Η Εύα έφερε την αμαρτία στη Γη με την παρακοή. Αυτό όμως το στίγμα κατήργησε η Παναγία, η δεύτερη Εύα, η πνευματική μητέρα των Χριστιανών. Με την οσιότητα του βίου της και την ανθρώπινη γεμάτη αρετή ζωή της δέχτηκε ως αμνάς τον αμνόν τον αίροντα την αμαρτία του κόσμου. Κατέστη ο όρθρος ο φαεινός, ο οποίος έφερε τον Ήλιον Χριστόν. Έγινε φωτός κατοικητήριο. Βλάστησε τον στάχυ, τον Άρτο της ζωής. Μετατράπηκε σε έμψυχη τράπεζα, η ακένωτος πηγή που σ' αυτή γεννήθηκε το Ζων΄Υδωρ. Η Παναγία μας, για να συνεχίσουμε τις ποιητικές εκφράσεις, γίνεται «παλάτιον τοῦ μόνου Βασιλέως (=Χριστού), ὁ πύρινος θρόνος τοῦ Παντοκράτορος». Αποτελεί το οσφράδιον (=άρωμα) που θα κυοφορήσει το μήλον το εὔοσμον. Αποτελεί το «ἡδύπνοον κρίνον, τὸ εὐωδιάζον τοὺς πιστοὺς», το «θυμίαμα τὸ εὔοσμον», το «μύρον τὸ πολύτιμον». Όλοι αυτοί οι ποιητικοί παραλληλισμοί δόθηκαν σε αυτό το κοσμοϊστορικό γεγονός της γέννησης του Χριστού εκ της Θεομήτορος. Ένα γεγονός που άλλαξε τη ροή του Κόσμου. Όπως ήδη αναφέραμε, ο Θεός κατεβαίνει από τους ουρανοὺς και ο άνθρωπος μπορεί να ανέλθει στους ουρανοὺς. Να γίνει συμμετοχος της Βασιλείας του, να θεωθει.

Άγνείας θησαύρισμα, χαίρε, δι' ἧς ἐκ τοῦ πτώματος ἡμῶν ἐξανέστημεν· χαίρε ἡδύπνοον κρίνον Δέσποινα, πιστοὺς εὐωδιάζον· θυμίαμα εὔοσμον, μύρον πολύτιμον.

Ας λαμβάνουμε ισχύ από τη δική της δύναμη (=ρωννύμενοι σθένει σου) και ας κραυγάζομεν (=ἀναβοῶμεν) να χαίρει η πόλη του Παμβασιλέως δεδοξασμένα και αξιάκουστα, γι' αυτή που λάλησαν οι προφῆτες, το αλατόμητο ὄρος (=που δεν λατομήθηκε, έμεινε παρθένο) και το βάθος το πνευματικό και αμέτρητο.

Ῥωννύμενοι σθένει σου, πιστῶς ἀναβοῶμέν σοι· Χαίρε πόλις τοῦ Παμβασιλέως,

δεδοξαμένα και αξιάκουστα, περι ἧς λελάληνται σαφῶς· ὄρος ἀλατόμητον, χαῖρε βάθος ἀμέτρητον.

Νύμφη Ἀνύμφευτε

Τελειώνοντας θα επιθυμούσαμε να σχολιάσουμε έναν χαρακτηρισμό που απαντά συχνά στο Κοντάκιο του Ακαθίστου Ὑμνου. Η Παναγία ονομάζεται Νύμφη Ἀνύμφευτη. Αυτός ο χαρακτηρισμός της αποδίδει δύο φαινομενικά αντίθετες ιδιότητες, αυτή της Θεονύμφου Μητέρας του Χριστού και αυτή της αιειπαρθένου Κόρης. **Χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός πως σε πολλές εικόνες παριστάνεται με τρία παρθενόσημα. Το ένα δηλώνει την παρθενία της προ του τόκου, το δεύτερο κατά τον τόκο και το τρίτο μετά τον τόκο.**

Σημειώνουμε ότι το παρακάτω κείμενο της Α' Ὁδῆς αρχίζει με τη λέξη Χαίρε (=έχε χαρά μεγάλη, Παρθένε Μαρία). Αυτή είναι η πρώτη λέξη την οποία απηύθυνε ο Αρχάγγελος Γαβριήλ στην Παρθένο μεταδίδοντας το μήνυμα της σωτηρίας, το οποίο θα επέλθει με τη γέννηση του Σωτήρα Χριστού. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς είναι και η πρώτη λέξη στην ιστορία του Χριστιανισμού. **Επομένως ο Χριστιανισμός είναι η Πίστη της Χαράς.** Δεν είναι τυχαίο που σε κάθε έκφανση της ζωής μας χρησιμοποιούμε το Χαίρετε (π.χ. είσοδος διδασκάλου στη τάξη, των φιλοξενουμένων στο σπίτι μας κ.λ.π.). Η αληθινή αυτή χαρά σύμφωνα και πάλι με την Ορθόδοξη πίστη μας ἐγκείται στην Χάριν του Θεού που πλημμυρίζει την ψυχή του ανθρώπου με την ουράνια χαρά και φυσικά στη θετική ανταπόκριση του ανθρώπου στη δωρεάν αυτή του Θεού!

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΕ ΤΑ ΤΡΙΑ ΠΑΡΘΕΝΟΣΗΜΑ ΣΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ κ. κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ ΖΑΝΕΤΤΟΥ
«ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ,
ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΚΑΙ ΜΙΛΤΙΑΔΗ»

3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

Όσες φορές προσπάθησα να αρθρώσω λόγο για τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη, έζησα ένα δέος, συνάντησα έναν ανασχετισμό. Συναισθάνθηκα την αδυναμία μου μπροστά στην υπέροχη, την ανεπανάληπτη μορφή του.

Ο Ελληνισμός στο πρόσωπό του και ιδιαίτερα μέσα από τη συγκλονιστική θυσία του, που έχει ως αναπόσπαστη συντεταγμένη την εφηβική ηλικία του, συνειδητοποίησε τη διαχρονική του ταυτότητα και την οικουμενική του αποστολή, να δίνει μαθήματα τιμής και αξιοπρέπειας σε όλους, να ιεραρχεί τις αξίες της πατρίδας και της ελευθερίας και να τις θέτει πάνω από την αξία της επιβίωσης.

Στη ζωή και τη δράση του ο Ελληνισμός ανεγνώρισε τον Μακρυγιάννη και τον Κολοκοτρώνη. Στο ηρωικό του πνεύμα ανέπλασε τον Ονήσιλο της Σαλαμίνας και τον Λεωνίδα των Θερμοπυλών. Στη βίωση της εθνικής ιδέας και στους εθνικούς οραματισμούς ιχνηλάτησε τον Ρήγα Φεραίο.

Είναι γι' αυτό τον λόγο που συγχαίρω ιδιαίτερα όλους τους συντελεστές της σημερινής εκδήλωσης· την ΣΕΚ, τους συγγενείς του ήρωα που με την παρουσία τους τιμούν εμάς κι όχι τον ήρωα, που δεν έχει ανάγκη τέτοιας τιμής, αλλά κυρίως τον κ. Ζήωνα Ζανέττο, τον συγγραφέα του βιβλίου «ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ, ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΚΑΙ ΜΙΛΤΙΑΔΗ» που παρουσιάζουμε απόψε, και τις εκδόσεις «Γερμανός» για την καλαισθησία που επέδειξαν στην έκδοση του βιβλίου, ενός βιβλίου που αριθμεί 295 σελίδες.

Για ήρωες, όπως τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη, ο χρόνος που κυλά από την αναχώρησή τους από τον κόσμο τούτο, δεν είναι «πανδαμάτωρ» και δεν ενεργεί καταλυτικά. Γιατί τα στοιχεία που συνθέτουν την προσωπικότητά τους

δεν είναι παρμένα από τον χρόνο, αλλά από την αιωνιότητα. Γι' αυτό και όσο ξεμακραίνουν, τόσο η μορφή τους φεγγοβολεί. Και όσο ο χρόνος του αποχωρισμού αυξάνει, τόσο - κατά μιαν παράξενη διαλεκτική - το άνοιγμα της απουσίας κλείνει.

Εξήντα επτά ολόκληρα χρόνια πέρασαν από την ηρωική θυσία του Ευαγόρα Παλληκαρίδη. Μέσα σ' αυτό το διάστημα έγιναν βαθύτατες αλλαγές στη ζωή ολόκληρης της ανθρωπότητας. Αξίες έχασαν τη λάμψη τους, διάσημα ονόματα καταποντίστηκαν στο πέλαγος της λήθης. Θεσμοί ξεριζώθηκαν και ιδανικά ξεθώριασαν. Ο ρυθμός λειτουργίας των κοινωνιών μεταβλήθηκε, ο ίδιος ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του άλλαξαν. Δεν άλλαξε όμως ούτε και λιγότεψε ο σεβασμός και ο θαυμασμός της Κυπριακής, καθώς και όλης της Ελληνικής κοινωνίας στα πρόσωπα και στην ανυπέρβλητη θυσία του Ευαγόρα Παλληκαρίδη.

Ο νεαρός ήρωας από την Τσάδα αποτελεί ένα σπάνιο φαινόμενο πνευματικής ωρίμασης, που συνδύαζε τον ποιητικό λυρισμό-θαυμαστή επαλήθευση του ονόματός του, του **ευ-αγορεύειν**- με ακατάβλητο και ασυμβίβαστο αγωνιστικό πνεύμα, οξεία αίσθηση αξιοπρέπειας, υπεράνθρωπη αντοχή στους πόνους των βασανιστηρίων και ακλόνητη πίστη στο δίκαιο του εθνικού αγώνα, στον οποίο είχε στρατευθεί ολόψυχα.

Και πράγματι! Ποιος κάλαμος θα μπορούσε επάξια να εγκωμιάσει και ποια γλώσσα θα μπορούσε αντάξια να αναφερθεί σ' έναν έφηβο, ο οποίος στα 15 του χρόνια αψηφά την πάνοπλη αγγλική αστυνομία, κατεβάζει από το στάδιο της Πάφου την Αγγλική σημαία και πετυχαίνει ματαιώση των εορτασμών για τη στέψη της βασίλισσας, πράγμα που έγινε μόνο στην Πάφο, από όλες τις πόλεις της τότε Βρετανικής αυτοκρατορίας; Ή ποιος ύμνος θα εξαρκούσε προς ύμνον των κατορθωμάτων και της αυτοθυσίας ενός 17χρονου μαθητή που ανταλλάσσει την άνεση και την ευκολία της μαθητικής ζωής με τη τραχύτητα του ανταρτοπολέμου, το ελπιδοφόρο μέλλον με τον υπέρ πίστεως και πατρίδος θάνατο στην αγχόνη; Όταν, στην ηλικία του, οι σημερινοί νέοι ψάχνουν ακόμα τον δρόμο τους και παλινδρομούν ανάμεσα στην ξεγνοιασιά και τις απολαύσεις, αυτός ανέβαινε στα σκαλοπάτια της αγχόνης για να βρει τη λευτεριά.

Αποδείχτηκε, όντως, ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης κορυφαία μορφή του απελευθερωτικού μας αγώνα, πρότυπο ελληνικής αρετής. Γι' αυτό και είναι άξιος, κατά την εκκλησιαστική μας γλώσσα, «έν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι».

Όταν διακήρυντε ότι θα 'παιρνε το μονοπάτι που πάει στη λευτεριά, ήξερε

χωρίς καμιάν αμφιβολία, ότι η λευτεριά κερδίζεται μόνο με αίμα και πως είναι πάντα «απ' τα κόκκαλα βγαλμένη». Γι' αυτό γράφει, αποχαιρετώντας τους συμμαθητές του, ότι «μπορεί και να μην τον ξαναδούν παρά μόνο νεκρό». Μα δεν δείλιασε. Και είναι αυτή η συνειδητή αντιμετώπιση του θανάτου, στα χρόνια της εφηβείας και των ονείρων, που τον κατέστησαν όχι μόνο πανελλήνιο αλλά παγκόσμιο σημείο αναφοράς. Γι' αυτό και «δεν κάνει να τον κλαίμε...».

Δεν ήταν τυχαία η πορεία και η καταλυτική παρουσία του τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στα δρώμενα της Κύπρου. Τριανταπέντε Ελληνικοί αιώνες στην Κύπρο, απέθεσαν στη γενιά του '55 την ευθύνη για την απελευθέρωση του τόπου. Αυτή η συνεχής Ελληνική παρουσία στην Κύπρο, ήταν το ιστορικό υπέδαφος, πλούσιο σε αξίες και ιδανικά, καθοριστικό ενός ορισμένου τρόπου ζωής, πάνω στο οποίο φάνηκε και παρουσίασε τις μοναδικές αρετές του ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης. Όλοι εκείνοι οι πρόγονοι δίδαξαν με την καρτερία και τον ηρωισμό τους, τα συχνά κινήματα προς αποτίναξη του δουλικού ζυγού, πως έσχατο περιεχόμενο και σκοπός της ζωής κάθε Κυπρίου θα 'πρεπε να ήταν η εθνική του αποκατάσταση.

Αναφέρει ο Γ. Χατζηκωστής ότι «υπερηφανευόταν για το όνομά του, το οποίο, όπως έγραψε σ' ένα κείμενό του, ήταν το ίδιο με του αρχαίου κύπριου βασιλιά της Σαλαμίνας, της μεγαλύτερης φυσιογνωμίας του τόπου μας στους τριανταπέντε αιώνες του Ελληνικού βίου μας.

Είναι κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις, που ο Παλληκαρίδης ανδρώθηκε με το όραμα της ελευθερίας και της ελληνικής πατρίδας. Στο ύφος των ποιημάτων του, καθώς και στο ήθος της προσωπικότητάς του, διαβάζει κανείς τους πόθους του Ελληνικού Κυπριακού λαού και το πάθος του για ελευθερία και ένωση με την μητέρα Ελλάδα. Σε μερικούς στίχους του, όταν θα επέστρεφε πίσω στην Κύπρο από την καθιερωμένη επίσκεψη των τελειοφοίτων μαθητών του Γυμνασίου στην Ελλάδα, μας άφησε μια συγκλονιστική επίκληση, κατάσταλαγμα των πόθων των τριανταπέντε Ελληνικών Κυπριακών αιώνων:

**«Στην Κύπρο σαν θα πάμε, στ' ωραίο μας νησί,
σε θέλουμε να φτάσεις, Ελλάδα μας κι εσύ».**

Η φλόγα, που οιστρηλατούσε την ανήσυχη ψυχή του, βρήκε διπλή διέξοδο: Θεωρητική και πρακτική. Θεωρητική στα γραφόμενά του: εξύμνησε την ελευθερία και την Ελλάδα με «λόγον μουσική κεκραμένον», κατά τον Πλάτωνα· πρακτική, στη μίμηση των παλιών αρματολών και κλεφτών. Η πράξη του εκείνη, να εγκαταλείψει τα μαθητικά θρανία και να ζωστεί τα άρματα, για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού, ενήργησε ως ύμνος για γρηγορούντες και βροντή

για καθεύδοντες, θέτοντας τον καθένα απέναντι των ευθυνών του. Είναι χαρακτηριστικό πως στο γράμμα που άφησε στους συμμαθητές του, φεύγοντας για το βουνό, στις 5 του Δεκέμβρη του 1956, χωρίς να επιβάλλει την επιλογή του σε κανένα, τους προτείνει ξεκάθαρα να τον μιμηθούν. Κι όποιος θελήσει για να βρει ένα «χαμένο αδελφό» ένα παλιό του φίλο,

**«ας πάρει μian ανηφοριά,
ας πάρει μονοπάτια
να βρει τα σκαλοπάτια
που παν στη Λευτεριά».**

Ανέδειξε, έτσι, τον εαυτό του φορέα της Ελληνικής αρετής, που επιτάσσει προάσπιση, ή ανάκτηση της ελευθερίας με κάθε θυσία' και όταν ακόμα η συμβατική λογική λέει πως η αντιπαράθεση προς τον κατακτητή, ή η αντίσταση προς επίδοξους κατακτητές είναι άπελπις.

Στην Κυπριακή ιστορία παραμένει παντοτινό παράδειγμα ηρωισμού ο Ονήσιλος, που τα 'βαλε πεζός με τα έφιππα στίφη των Περσών. Και ο Παλληκαρίδης, κατά παρόμοιο τρόπο, παρόλο που είχε συναίσθηση και της αριθμητικής και της πολεμικής μειονεξίας μας απέναντι στον Άγγλο κατακτητή, ήταν αποφασισμένος για κάθε θυσία. Η λογική και οι αριθμοί είναι, πολλές φορές, βεβαίωση θανάτου. Εκείνος, όμως, ήξερε το μυστικό της ζωής· **τον αγώνα**. Ήξερε ότι χωρίς πίστη σε σκοπό, τα όπλα και τα πυρομαχικά είναι τα πιο άχρηστα σιδηρικά. Και αποδείχτηκε, πράγματι, στον απελευθερωτικό μας αγώνα, ότι το ψυχικό σθένος καταβάλλει τον αριθμό.

Είναι άξιο ιδιαίτερου θαυμασμού το απaráμιλλο θάρρος που επέδειξε κατά τη διάρκεια της δίκης του, μιας δίκης-παρωδίας, με προειλημμένη απόφαση. Αρνήθηκε κάθε νομική αρωγή. Παραδέχτηκε την κατηγορία για τη μεταφορά πυροβόλου όπλου - έστω κι αν αυτό δεν ήταν έτοιμο για χρήση - κυρίως από εθνική περιφρόνηση προς τους Άγγλους, αλλά και λόγω της ευθύτητας που τον διέκρινε. Εξ αιτίας αυτής της ευθύτητάς του, εξάλλου, δεν πέταξε το όπλο όταν βρέθηκε απέναντι στο αγγλικό στρατιωτικό απόσπασμα, ούτε και το 'βαλε στα πόδια.

Λέγεται πως όποιος μπει σ' ένα διάλογο με κάποιον άλλο, δημιουργεί μ' αυτόν σχέση συγκοινωνούντων δοχείων. Αναγκαστικά καταδέχεται να κατεβεί στο επίπεδο του άλλου. Πώς μπορούσε ο ιδεολόγος έφηβος, που απέκτησε **«άνθι νεότητος, πρεσβυτέρων σύνεσι»** να εξισωθεί έστω και μ' αυτόν τον τρόπο με τους Άγγλους, που παρά τους επαίνους για το Ελληνικό θαύμα της Πίνδου και την ηρωική αντίσταση της Κρήτης, λίγα χρόνια πριν,

αρνούνταν ανερευθρίαστα ακόμα και την εγκατάσταση της εν εξορία Ελληνικής Κυβέρνησης στην Κύπρο, για να μην αναπτρωθούν οι πόθοι των Κυπρίων για την Ένωση με την Ελλάδα; Απάντηση σ' αυτούς, από τον ήρωα, ήταν η περιφρόνηση. Η απάντησή του, όταν ρωτήθηκε, αν είχε στιδήποτε να πει για να μην του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ήταν, ένας παιάνας Ελληνικής Λεβεντιάς: «Ξέρω ότι θα με κρεμάσετε. Ό,τι έκαμα το έκαμα ως Έλλην Κύπριος ο οποίος ζητεί την ελευθερία του». Εφάρμοσε στην πράξη την προγονική ρήση «**ἢ καλῶς ζῆν ἢ καλῶς τεθνηκέναι τὸν εὐγενῆ χρῆ**».

Με το νεανικό αίμα του, ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης έγραψε, έτσι, κατηγορία αδυσώπητη κατά των ισχυρών της γης: την κατηγορία ότι στον 20ό αιώνα εξακολουθούσαν να αρνούνται στους άλλους το δικαίωμα που κήρυτταν ως ιερό και απαραβίαστο για τους εαυτούς τους. Και ότι έπρεπε να χύνεται, ακόμα, αίμα για να δίδεται το φυσικότερο δικαίωμα του ανθρώπου, το δικαίωμα της ελευθερίας. Η μνήμη του, και μόνο γι' αυτό, θα είναι πάντα «μετ' έγκωμιών». Γιατί με τη θυσία του μάς διέγραψε πορεία ζωής και με τη δράση του περιέγραψε την αξιοπρέπεια που πρέπει να επιδεικνύουμε ως Έλληνες και ως Χριστιανοί. Κι από την αγχόνη του πρόβαλαν ροδίζουσες ακτίνες μακρινής αυγής ελευθερίας.

Ο συγγραφέας αναφέροντας τις πηγές του αναγνωρίζει πως μετά από όσα γράφτηκαν για τον Παλληκαρίδη και ιδιαίτερα μετά το βιβλίο της αδελφής του ήρωα, Γεωργίας «**Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΜΟΥ ΕΥΑΓΟΡΑΣ - ΑΝΑΦΟΡΑ**», και το «**ΠΕΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΕΥΑΓΟΡΑΣ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗΣ**», των εκδόσεων Χρ. Ανδρέου, δεν θα 'χε κάτι άλλο να πει. Επιλέγει, γι' αυτό, έναν άλλο τρόπο να μας παρουσιάσει τον ήρωα. Λέει χαρακτηριστικά: «...Αποδελτιώνοντας βιωματικές μαρτυρίες μέσα από αξιόλογα πονήματα που κατέγραφαν τα βιώματα αυτά, ν' αφήσω τον αναγνώστη να αναχθεί συνειδησιακά και πνευματικά, με αφορμή τις αποσπασματικές αυτές ιστορήσεις, στο όλον Έθος του Έρωα» (σελ. 23).

Το βιβλίο που είναι αφιερωμένο στους γονείς του ήρωα **Αφροδίτη και Μιλτιάδη**, καθώς και στους «**Τροφείς και παιδαγωγούς του Έθους του Έρωα**», ξεκινά, σαν συνέχεια της αφιέρωσης, με δύο ποιήματα «Μοιρολόι της Μάνας» και «Ύμνος και Θρήνος του Πατέρα».

Ακολουθώντας χρονολογικά τη ζωή του Ευαγόρα Παλληκαρίδη, το βιβλίο αναφέρεται στην «**1^Η ΠΕΡΙΟΔΟ ΒΙΟΤΗΣ**» που ξεκινά από τις 5.2.1938, μέρα της γέννησής του, μέχρι το 1950, στην Τσάδα της Πάφου. Μέσα από τις περιγραφές, όπως είπαμε άλλων, παρουσιάζεται η παιδική ζωή του. Στην

περίοδο αυτή περιγράφεται ο μεγάλος σεισμός που έγινε στις 10 Σεπτεμβρίου 1953 στην Πάφο, το σκότωμα ενός φιδιού από τον μικρό Ευαγόρα, συμβολικό ίσως της πάλης του με τον δράκοντα της αποικιοκρατίας, κάποια στοιχεία από τις εκθέσεις του στο σχολείο καθώς και περιγραφή τόσων των σωματικών του χαρακτηριστικών όσων και παιδικών δραστηριοτήτων του.

Η «**2^Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΙΟΤΗΣ**» αναφέρεται στα μαθητικά χρόνια στην Πάφο, από το 1950 μέχρι τις 5.12.1955 που έφυγε για το αντάρτικο. Συμμαθητές, δάσκαλοι, η αγαπημένη του, αναφέρονται και στα καθημερινά ανθρώπινα, αλλά και σε κάποια άλλα θέματα που ξεπερνούσαν τη νεανική μαθητική συμπεριφορά και προτύπωναν όσα μελλοντικά θα συνέβαιναν γύρω από το πρόσωπο του ήρωα. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά και στην αγάπη του Ευαγόρα για τα γαρύφαλλα, που τα έκλεβε από τις αυλές και τους κήπους των σπιτιών για να τα χαρίσει στα κορίτσια και ιδιαίτερα στη Λία Χατζηαδάμου, με την οποία συνδεόταν μ' ένα αγνό – πλατωνικό αίσθημα. Περιγράφονται και περιπτώσεις κατά τις οποίες γινόταν αντιληπτός στην προσπάθειά του να κόψει λουλούδια και ο έξυπνος τρόπος με τον οποίο ξεπερνούσε τους μπελάδες.

Στο κεφάλαιο αυτό δίνεται με τον ίδιο τρόπο, περιγραφή δηλ. άλλων, το κατέβασμα της αγγλικής σημαίας από το Ιακώβειο Γυμναστήριο του Ελληνικού Γυμνασίου Πάφου από τον Ευαγόρα Παλληκαρίδη και της ματαίωσης των γιορτασμών για τη στέψη της βασίλισσας.

Εδώ περιγράφεται επίσης η μύηση στην ΕΟΚΑ, η αναγραφή συνθημάτων, συμπλοκές με τουρκόπαιδα και Άγγλους καθώς και οι συμβουλές του πατέρα του, το απόγευμα της 5^{ης} Δεκεμβρίου 1955 όταν έφευγε πια για το βουνό.

Το επόμενο κεφάλαιο, η «**3^Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΙΟΤΗΣ**» αναφέρεται στο χρονικό διάστημα από 6.12.1955 μέχρι 18.12.1956, ημέρα που συνελήφθη και περιγράφει τη ζωή του ως αντάρτη στα δάση και τα βουνά, τα κρησφύγετα και τα σπήλαια της Πάφου. Είχα την ευκαιρία να γνωρίσω προσωπικά τους πλείστους από τους συναγωνιστές του Παλληκαρίδη, που εκθέτουν τις εμπειρίες τους από τη συναναστροφή τους με τον ήρωα, στο κεφάλαιο αυτό. Τον Γιώργο Γαβριήλ Στενιώτη, τον μοναχό Αρτέμιο, τον Φιλιππίδη, τον Καλογήρου, τον Πανίκο Μιχαηλίδη, τον Σάββα Κουρσάρο και άλλους. Μου μίλησαν για τη θρησκευτικότητά του, τις «επιδόσεις» του στη μαγειρική, όπου αναμίγνυε κάθε λογής αντίθετα υλικά, τις αθώες τρέλλες, που ως έφηβος έκανε. Θυμάμαι και τον Γιαννάκη Δρουσιώτη σε ώρες ειλικρίνειας να μου λέει «αν δεν ήμασταν “πελλοί”, επαιζάμε τη ζωή μας κορώνα – γράμματα;». Επισημαίνω από το κεφάλαιο αυτό την πραγματική θλίψη του Ευαγόρα και των άλλων

ανταρτών για τον θάνατο άγγλων στρατιωτών σε ενέδρα που τους έστησαν. «Τί μας έφταιξαν οι μάνες αυτών των παιδιών;» διερωτάτο ο Παλληκαρίδης. Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται - με τον ίδιο πάντα τρόπο -, οι βιωματικές εμπειρίες - καταθέσεις των άλλων, η σύλληψη του Παλληκαρίδη. Δεν δραπέτευσε, δεν ήθελε να φύγει γιατί το θεωρούσε άνανδρο. Ήταν στοιχείο του χαρακτήρα του.

Το κεφάλαιο «4^Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΙΟΤΗΣ» περιγράφει την περίοδο 18.12.1956 μέχρι 13.3.1957, που ο ήρωας διατέλεσε έγκλειστος σε κρατητήρια της Πάφου και τις κεντρικές φυλακές Λευκωσίας, τη δίκη και την καταδίκη του σε θάνατο.

Χαρακτηριστική η δήλωση του Λέλλου Δημητριάδη, ενός από τους δικηγόρους του: «Ζητούσαμε από τον Παλληκαρίδη να μας δώσει την ευκαιρία να τον υπερασπιστούμε, κι έπρεπε να αρνηθεί την κατηγορία για να μπορέσουμε να αντικρούσουμε τις διάφορες μαρτυρίες. Δυστυχώς δεν άκουσε τις συμβουλές μας». Και καταλήγει ο Δημητριάδης: «Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης είναι μια μορφή ηρωική και ιστορική που δεν μας επιτρέπεται εκ των υστέρων να κάνουμε κρίσεις. Είχε εμμονή στις ιδέες του, δεν αμφιταλαντευόταν στις αποφάσεις του, είχε ήθος. Δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι καταλάβαινε απόλυτα όσα διαδραματίζονταν, αλλά δεν μας άφηνε περιθώρια να δράσουμε» (σελ. 88).

«ΟΙ ΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΓΧΟΝΗΣ, Η ΜΕΡΑ ΤΗΣ 13^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 11.30 ΩΡΑ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ», είναι το επόμενο κεφάλαιο, που περιγράφει τα μέγιστα. Τη θυσία του ήρωα, τη συνειδητή πορεία προς την αγχόνη, τις προσπάθειες απονομής χάρης, το ενθουσιαστικό κλίμα που επεκράτησε στις φυλακές εκείνες τις ώρες, τα μεσάνυχτα εκείνης της μέρας. «Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης μετεπήδησε στην αθανασία και το όνομά του καταχωρίστηκε ανεξίτηλα στην πιο λαμπρή σελίδα της μακραιώνης κυπριακής Ιστορίας».

Το βιβλίο προχωρά μ' ένα μεγάλο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «**Ερμηνεία κειμένων**». Ο συγγραφέας παρουσιάζει και σχολιάζει εκδόσεις και σελίδες που αναφέρονται στον ήρωα, τη ζωή και την ποίησή του. Προσπαθεί να διεισδύσει στις ιδέες του. Εκφράζει πολλές φορές τη θλίψη του γιατί δεν δόθηκε η ευκαιρία σ' έναν ταλαντούχο νέο ν' αναδείξει τις ικανότητές του στην ποίηση και δεν έχει αμφιβολία ότι ο Παλληκαρίδης θα αναδεικνυόταν εφάμιλλος του Σολωμού και του Παλαμά.

Ο συγγραφέας αναλύει με ιδιαίτερη λεπτότητα και τα λεγόμενα ερωτικά ποιήματα του Παλληκαρίδη και διαβλέπει τον «Ερωτα Πατρίδος» να είναι

πίσω και πιο ισχυρός από τα σκιρτήματα της εφηβείας». «Η διφυής ουσία της ποίησης του Παλληκαρίδη – Πατριδική, ερωτική – οδηγεί τον συγγραφέα να θυμηθεί τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Σολωμού.

Το ταλέντο του Παλληκαρίδη στην ποίηση φαίνεται, κατά τον Ζήνωνα Ζανέτο, στη μετρική πολυμορφία των στίχων του. Το μεγαλείο του ποιητή φαίνεται και από το ότι λίγη ώρα πριν τον απαγχονισμό του (και ήξερε ακριβώς την ώρα του τέλους) γράφει το τελευταίο του ποίημα: στις 7.30μ.μ. της 13^{ης} Μαρτίου 1957.

Στο βιβλίο ακολουθεί εκλογή ποιημάτων του ήρωα με τίτλο «**Ο Λόγος**» και κλείει με χειρόγραφα δείγματά του.

Εξήντα επτά χρόνια από τον ηρωικό θάνατο του Παλληκαρίδη και ύστερα από την άκρως επικίνδυνη εθνική περιπέτεια που ακολούθησε, οφείλουμε να αντλήσουμε διδάγματα από τη θυσία του για το μέλλον. Η θυσία του, που αναζωπύρωσε, τότε, τον αγώνα της ΕΟΚΑ, εμπύχωσε και πείσμωνσε τον Κυπριακό Ελληνισμό, και έγινε παγκόσμιο σύμβολο πάλης για ελευθερία, θα πρέπει να αποτελεί και για μας σήμερα πυξίδα ζωής και δείκτη πορείας. Οφείλουμε να εμπνευστούμε από τον ηρωισμό του, ιδιαίτερα σήμερα. Σήμερα που κύριο πρόβλημα της Κύπρου, αλλά και ολόκληρου του Ελληνισμού, παραμένει η αποτροπή του Τουρκικού επεκτατισμού, χρειαζόμαστε ανασύνταξη δυνάμεων, αναβάπτιση στο εθνικό παρελθόν, παραδειγματισμό από τη ζωή του έφηβου Ευαγόρα Παλληκαρίδη. «Άναθεωροῦντες τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς» του, θα πρέπει και εμείς «νὰ μιμούμαστε τὸν τρόπον».

Η Κύπρος, στη μακραίωνη ιστορία της, βρέθηκε πολύ συχνά στο στόχαστρο κατακτητών, που προέρχονταν άλλοτε από την Ανατολή και άλλοτε από τη Δύση. Δοκιμάστηκε από αλλεπάλληλες εισβολές και πολυκύμαντες κατοχές, πληγώθηκε με τρομερές λεηλασίες, αλλά άντεξε. Άντεξε γιατί οι πρόγονοί μας δεν σαγηνεύτηκαν από τις υποσχέσεις των κατακτητών, ούτε και κάμφθηκαν από τις απειλές τους. Ἐμειναν προσηλωμένοι, παρά τις κακουχίες και τους εξανδραποδισμούς, στις αξίες και στα ιδανικά της πίστης και της πατρίδας μας.

Αυτό που ξεκάθαρα επιδιώκει αυτή τη στιγμή η Τουρκία είναι η αναγνώριση και νομιμοποίηση της διχοτόμησης που έχει πετύχει επί του εδάφους από τη μια, και η συγκυριαρχία σ' ολόκληρη την Κύπρο από την άλλη, με μόνιμο τελικό στόχο την κατάληψη και τουρκοποίηση ολόκληρης της Κύπρου.

Θα ήταν εσχάτη αφέλεια να πιστεύουμε ότι η Τουρκία θα σεβαστεί, χωρίς να εξαναγκαστεί προς τούτο, τα δικαιώματα του γηγενούς πληθυσμού της νή-

σου και θα παύσει να προωθεί μέτρα που παγιώνουν τον στρατηγικό έλεγχο της πάνω σ' ολόκληρη την Κύπρο.

Για να είμαστε πειστικοί, σε φίλους και εχθρούς, θα πρέπει να καταστήσουμε, ως Ελληνισμός, σαφές ότι η λύση που θα αποδεκτούμε δεν θα πρέπει να αφίσταται των δικαιωμάτων που απολαμβάνουν όλοι οι άλλοι Ευρωπαίοι, ούτε και να θέτει σε κίνδυνο το μέλλον του Ελληνισμού στην Κύπρο. Αυτό συνεπάγεται, ασφαλώς, την αποχώρηση όλων των εποίκων και όλων των τουρκικών στρατευμάτων από τον τόπο μας.

Νομίζω πως απηχώ και τις απόψεις της πλειοψηφίας του Κυπριακού Ελληνισμού, αν πω ότι εκείνο που δεν τολμήσαμε το 1983, με την ανακήρυξη του ψευδοκράτους, και το 2004, με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, την απόπειση δηλ. όλων των μονομερών υποχωρήσεων και δεσμεύσεών μας, θα πρέπει να το τολμήσουμε τώρα. Και να επανατοποθετήσουμε το πρόβλημά μας στις σωστές του διαστάσεις. **Το Κυπριακό είναι πρόβλημα εισβολής και κατοχής.** Θα πρέπει η Τουρκία να αναγκαστεί να εγκαταλείψει την Κύπρο για να αποκατασταθούν πλήρως τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Είναι τούτο και ελάχιστος φόρος τιμής προ τους ήρωές μας. Δεν έδωσαν αυτοί το αίμα τους, και ο Παλληκαρίδης δεν ανέβηκε στην αγχόνη, για τη Διζωνική Δικοινοτική Ομοσπονδία, λύση που περιλαμβάνει όλες τις διαχρονικές επιδιώξεις των Τούρκων και που οδηγεί, προγραμματισμένα, στην τουρκοποίηση του τόπου μας.

Σήμερα, που δοκιμάζεται η αντοχή του έθνους, τώρα που πλήττεται η τιμή και διακυβεύεται η ύπαρξή μας, σήμερα που «ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον» η Ελληνική Ελευθερία πλανάται για να μελετήσει την αντίδραση και τις διαθέσεις των παιδιών της, είναι ανάγκη να στραφούμε προς τους ήρωές μας, οι οποίοι μέσα στην καταχνιά σαν φάροι τηλαυγείς μας φωτίζουν τον δρόμο και αφυπνίζουν τη συνείδησή μας.

Θα πρέπει, δίχως άλλο, να εγκολπωθούμε την αγωνιστική διάθεση που εκείνοι επέδειξαν και την οποία παρουσίασε στον ύψιστό της βαθμό ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης που τιμούμε σήμερα. Μόνο με τέτοιες προϋποθέσεις θα ξεπεράσουμε την κρίση και τις δυσκολίες των καιρών και θα πορευθούμε ως Ελληνισμός στον δρόμο των εθνικών πεπρωμένων μας. Μόνο έτσι θα παραμείνουμε ως Έλληνες στη γη τούτη των Προγόνων μας.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Κ.Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΠΡΑΣΙΝΗ ΧΗΜΕΙΑ
ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΛΕΜΕΣΟΣ, ΣΑΒΒΑΤΟ, 6 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

Χαιρετίζω με ιδιαίτερη χαρά, αγαπητοί χημικοί, το σημερινό Συνέδριό σας, με θέμα «**ΠΡΑΣΙΝΗ ΧΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**». Η χαρά μου, το ξέρετε, είναι ανυπόκριτη γιατί ευτύχησα να τύχω χημικής παιδείας κι έζησα στη μαγεία τόσο των πειραμάτων όσο και της θεωρητικής εμβάθυνσης σ' αυτή.

Ασχολήθηκα και εργαστηριακά με τις αναλύσεις, αλλά και, για χρόνια πολλά, και με τη διδακτική της Χημείας και συνειδητοποίησα δυσκολίες και χαρές που συνοδεύουν τη σταδιακή πρόσβαση στα μυστικά της.

Νιώθω ταυτόχρονα και μια λύπη, ένα είδος μελαγχολίας, κάθε φορά που συναντώ συναδέλφους χημικούς. Όσοι, λόγω της προσωπικής μας πορείας, ακολουθήσαμε άλλους δρόμους, σε κάποιο στάδιο της ζωής μας, όσην αγάπη και να 'χουμε προς τη Χημεία δεν μπορούμε να βρισκόμαστε κοντά στα γεγονότα. Τις σημερινές εξελίξεις, με τον ρυθμό πορείας των επιστημονικών πραγμάτων, προσπερνούν όχι οι αυριανές αλλά οι μεθαιριανές. Έτσι γινόμαστε θλιβεροί ουραγοί των γεγονότων. Είναι γι' αυτό που συνέδρια, όπως το σημερινό, αποκτούν και για μας, όχι, μόνο για τους μαχόμενους χημικούς, ιδιαίτερη σημασία. Θα ενημερωθούμε για τους τρόπους προσέγγισης των νέων πεδίων δράσης και εφαρμογών της Χημείας.

Ακούμε τα τελευταία χρόνια και πληροφορούμαστε, έστω και εγκυκλοπαιδικά, για την πράσινη χημεία, μian φιλοσοφική, ίσως, αντίληψη της Χημείας, με βασική αρχή την αποφυγή ρύπανσης του περιβάλλοντος και την προσπάθεια εξάλειψης της χρήσης ή δημιουργίας επικίνδυνων ουσιών στις διεργασίες παραγωγής και εφαρμογής των χημικών προϊόντων.

Πριν από χρόνια, όταν εμείς οι μεγαλύτεροι σπουδάσαμε τη Χημεία, πολύ λίγο ενδιαφερόμασταν για απόβλητα, για εξάντληση των πρώτων υλών, για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και για άλλα συναφή. Μόλις και αναφερόμα-

στην τότε, ως μειονέκτημα, στα μη βιοαποικοδομούμενα υλικά. Δεν ήταν απλώς ή κυρίως η έλλειψη της σχετικής τεχνολογίας. Ήταν κυρίως η μανία για νέες εφευρέσεις και ανάπτυξη στους διάφορους τομείς της Χημείας και της εν γένει Επιστήμης.

Σήμερα που διαταράξαμε τις ισορροπίες στη φύση, που έχουμε μολύνει ποταμούς και θάλασσες και γενικά το περιβάλλον, ανησυχούμε. Ακόμα και η Εκκλησία, όρισε, από το 1989, ημέρα περιβάλλοντος. Την 1η Σεπτεμβρίου, πρωτοχρονιά του εκκλησιαστικού έτους ή την πρώτη Κυριακή του Σεπτεμβρίου, η Εκκλησία όρισε να γίνονται δεήσεις «*ὕπέρ τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς στοιχείου καὶ εὐσταθείας πάσης τῆς κτίσεως*». Θεολόγοι και ευσεβείς επιστήμονες ανατρέχουν σήμερα στην Αγία Γραφή και αναζητούν μέσα από τις ορολογίες της εποχής της συγγραφής των ιερών βιβλίων τα μηνύματα του Θεού για το θέμα αυτό.

Η εντολή του Θεού προς τους πρωτοπλάστους «*φυλάσσειν τὸν Παράδεισον*» μπορεί κάλλιστα, να ταυτιστεί προς τις επιδιώξεις της Πράσινης Χημείας, το «*προστατεύειν τὴν φύσιν*».

Το περιβάλλον της Αγίας Γραφής είναι γεωργικό και ποιμενικό. Μιλά για καλλιέργειες και ζιζάνια που μειώνουν την παραγωγή, λύκους και θηρία που καταστρέφουν το εισόδημα του βοσκού. Αν γραφόταν σήμερα η Αγία Γραφή, με την επιστημονική ορολογία του καιρού μας, θα αναφερόταν, ίσως, σε αμφίδρομες αντιδράσεις, στη μικρή απόδοση στην παρασκευή μιας ένωσης, σε εκτροπή μιας πυρηνικής αντίδρασης, σε πυρηνικά ή άλλα απόβλητα.

Μια διάταξη της Π.Δ., αναφέρει πως αν συναντήσεις ένα πτηνό (μιλά για πέρδικα) που κλωσσάει τα αυγά της, δεν θα πρέπει να πειράξεις ούτε εκείνην ούτε τα αυγά. Δεν είναι μήπως αυτό πρόνοια για ανανεώσιμες πηγές;

Κι όταν βρίσκουμε εντολή ακόμα και η γη να αναπαύεται, κάθε εφτά χρόνια να υπάρχει αγρανάπαυση, δεν είναι μέτρο κατά της ανθρώπινης απληστίας και της χωρίς ανασχετισμούς επιδίωξης του μεγαλύτερου κέρδους;

Πέραν της στροφής προς τα ιερά της κείμενα για να βρει πίσω από τις ορολογίες της εποχής που γράφτηκαν το διαχρονικό θέλημα του Θεού, η Εκκλησία μέσα στα πλαίσια της Ορθόδοξης Χριστιανικής Βιοηθικής, δείχνει ενδιαφέρον για θέματα που απασχολούν και την Πράσινη Χημεία.

Σας συγχαίρω, λοιπόν, για την επιλογή του θέματος του σημερινού συνεδρίου σας. Έχουμε όλοι, πολλά να ωφεληθούμε από αυτό.

Επιδαφιλεύω προς όλους τις ευλογίες της Εκκλησίας και αναμένουμε με ενδιαφέρον τα πορίσματα του συνεδρίου.

**ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
κ.κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
«ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ:
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΤΙΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ
ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟ – ΙΡΛΑΝΔΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ»**

10 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση χαιρετίζω την παρουσίαση του βιβλίου των
Λάμπρου Γ. Καούλλα και Μιχάλη Σταυρή με τίτλο:

**«ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ:
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΤΙΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ
ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟ – ΙΡΛΑΝΔΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ»**

Η παρούσα μελέτη έρχεται να φωτίσει μian πτυχή της περιόδου του εθνικο-απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959, που είναι λιγότερο προβλεβημένη. Συγκεκριμένα, περιγράφει τη μεταφορά και την κράτηση 31 Ελληνοκυπρίων αγωνιστών της ΕΟΚΑ σε φυλακές της Βρετανίας, από τον Αύγουστο του 1956 μέχρι τον Νοέμβριο του 1958. Οι Βρετανικές αρχές προέβησαν σε αυτή την ενέργεια με κύριο στόχο να απομακρύνουν από την Κύπρο εξέχοντα μέλη της ΕΟΚΑ, άτομα που μπορούσαν να οργανώσουν και να πρωταγωνιστήσουν στον ένοπλο αγώνα που διεξαγόταν εναντίον της αγγλικής αποικιοκρατίας και που μπορούσαν να αποδράσουν από φυλακές και κρατητήρια στην Κύπρο.

Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου, ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να πληροφορηθεί για τα όσα διαδραματιζόνταν την περίοδο της κράτησης των αγωνιστών στις Βρετανικές Φυλακές, τις δύσκολες συνθήκες κράτησης των εξορίστων αγωνιστών, την καθημερινότητά τους στις φυλακές, τις ταλαιπωρίες και τις εχθρικές διαθέσεις των δεσμοφυλάκων και των υπόλοιπων καταδίκων που είχαν να αντιμετωπίσουν. Ανάμεσα στους κρατούμενους αγωνιστές υπήρξαν και άτομα που γνωρίζω προσωπικά, όπως ο Πέτρος Στυλιανού, ο Ρένος Κυριακίδης και ο μακαριστός Θάσος Σοφοκλέους. Είχα την ευκαιρία, σε κατ' ιδίαν συναντήσεις μας, πολλές φορές, να ακούσω για τις άθλιες συνθήκες και την απελπιστική κατάσταση που βίωναν μακριά από τον γαλανό ουρανό της πατρώας γης, στην «άξενον γήν», όπως οι ίδιοι την ονόμαζαν. Παρόλα αυτά δεν λύγισαν, ούτε και απεμπόλησαν τις αξίες και τα ιδανικά τους. Άκαμπτοι αγωνιστές, σθεναροί, ευθυτενείς και απτόητοι με το φρόνημα ακμαίο, συνέχιζαν ακόμη και στις φυλακές τον αγώνα τους.

Αξιοσημείωτη είναι και η αναφορά που γίνεται στις σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των Κυπρίων αγωνιστών κρατούμενων και των Ιρλανδών αγωνιστών, όταν βρέθηκαν συγκρατούμενοι στις βρετανικές φυλακές. Ο μακροχρόνιος αγώνας των Ιρλανδών εναντίον της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, την οποία πολεμούσαν ενόπλως και οι Έλληνες της Κύπρου καθώς και οι παραλληλισμοί μεταξύ της Ιστορίας των δύο λαών, ήταν η αιτία να αναπτυχθεί μια σχέση συντροφικότητας και αδελφικής φιλίας μεταξύ των αγωνιστών της ΕΟΚΑ και του IRA. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι Ιρλανδοί να αναλάβουν τη διαφώτιση της κοινής γνώμης στη Βρετανία σχετικά με τις εξελίξεις στην Κύπρο και τη φύση του κυπριακού ζητήματος.

Όπως μας διαφωτίζουν οι συγγραφείς του πονήματος αυτού, επιφανείς πολιτικές προσωπικότητες, φορείς και οργανώσεις της Ιρλανδίας, επέδειξαν

μια ενστικτώδη συμπάθεια προς τον αγώνα της ΕΟΚΑ και εξέφρασαν χωρίς δισταγμό τη συμπαράστασή τους στο αίτημα των Ελλήνων της Κύπρου περί εθνικής αποκατάστασης. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη συνάντηση που είχε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με τον Sean MacBride, ηγετικό στέλεχος του IRA, τον Απρίλιο του 1957 στην Αθήνα. Στη συνάντηση ο Μακάριος διεβίβασε τις ευχαριστίες προς τον Ιρλανδικό λαό για την ηθική υποστήριξη και κατανόηση στον αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου.

Χωρίς αμφιβολία τα μηνύματα που εκπέμπει η αποψινή παρουσίαση είναι πολλά. Και μόνο τον τίτλο του βιβλίου **«ΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ»** να προσέξει κανείς, το αντιλαμβάνεται αμέσως. Αναδεικνύει, πρωτίστως, το ηρωικό θαύμα του έπους του '55, που υπήρξε μια μοναδική και εξόχως δυναμική εξόρμηση του Κυπριακού Ελληνισμού για την πραγμάτωση του ιστορικού του αιτήματος για την ένωσή του με τη Μητέρα Ελλάδα. Αποτέλεσε ο αγώνας εκείνος τη συνισταμένη όλων των πόθων του Κυπριακού Ελληνισμού. Και στον αγώνα αυτό διέλαμψαν για μια ακόμη φορά οι αρετές της ελληνικής μας Φυλής και η προθυμία των νέων μας για το «θνήσκειν ὑπὲρ φίλης Πάτρης καὶ τῆς πολυφιλήτου Ἐλευθερίας».

Μέσα απο τις σελίδες του Βιβλίου συνειδητοποιούμε ότι:

την Ελευθερία που απολαμβάνουμε, όση μας απέμεινε, δεν μας την χάρισε κανένας ξένος. Την κέρδισαν για μας οι πρόγονοί μας, οι πατέρες μας, οι αδελφοί μας, με αγώνες και θυσίες. Κι έχουμε υποχρέωση ό,τι χάσαμε να το ανακτήσουμε· κι ό,τι εκείνοι άφησαν ημιτελές να το ολοκληρώσουμε.

Ιδιαίτέρως σήμερα που ο εχθρός, δυστυχώς, δεν είναι προ των πυλών, αλλά εντός των τειχών της πατρίδας μας και επιζητεί να διεισδύσει και στις ψυχές μας, θα πρέπει, δίχως άλλο, να εγκολληθούμε όλοι την αγωνιστική διάθεση που επέδειξαν οι ήρωές μας και να κατανοήσουμε ότι η εθνική επιβίωσή μας στην Κύπρο εξαρτάται από τη συνεχή εγρήγορση των φυσικών και ψυχικών δυνάμεών μας, κι από την ανατροφοδότησή μας από τον ανεπανάληπτο αγώνα της ΕΟΚΑ. Πάνω στο παράδειγμα των προγόνων μπορούμε να στηρίξουμε την προοπτική του μέλλοντος, τη συνέχιση της πορείας μας και την εξασφάλιση της επιβίωσής μας στη γη των πατέρων μας.

Βλέποντας την αδιαφορία πολλών και την τάση κάποιων κομματικών αρχηγών για αποδοχή μιας οποιασδήποτε λύσης του εθνικού μας προβλήματος, που θα έθετε σε κίνδυνο την εθνική μας επιβίωση, διερωτώμαστε τι απέγινε η ζωτικότητα και το σφρίγος του '55. Δεν πιστεύουμε ότι έλειψαν από τα

«κόκκαλα των Ελλήνων» οι μεγάλες δημιουργικές δυνάμεις που δίνουν, κατά καιρούς, τα μεγαλουργήματα της Ελληνικής Ιστορίας. Χρειάζονται, όμως, άνθρωποι για να τις ανασύρουν στην επιφάνεια κάθε φορά που ο Ελληνισμός βρίσκεται σε ιστορικά σταυροδρόμια και χρειάζεται αφύπνιση. Κι αυτό κάνουν, με το βιβλίο τους οι Λάμπρος Καούλλας και Μιχάλης Σταυρής.

Κλείνοντας, συγχαίρω τους συγγραφείς για την αξιόλογη προσπάθειά τους. Συγχαίρω, επίσης το **«ΙΔΡΥΜΑ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΓΙΩΡΚΑΤΖΗΣ»** για την εν λόγω έκδοση και τις λοιπές αξιόλογες εκδόσεις του που στόχο έχουν την ανάδειξη της ιστορίας του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ. Τέτοιες πρωτοβουλίες πρέπει να επαινούνται ιδιαίτερα, διότι ακριβώς προβάλλουν και στις νεότερες γενιές έξοχα παραδείγματα προς μίμηση. Εύχομαι όπως οι στόχοι τους, που είναι στόχοι όλων μας επιτευχθούν σύντομα, για αφύπνιση των συνειδησέων μας, απελευθέρωση της πατρίδας μας και ολοκλήρωση του έργου των κυπρίων αγωνιστών για τους οποίους γίνεται λόγος απόψε.

Ας είναι αιωνία η μνήμη όσων έφυγαν από κοντά μας, και ας απολαμβάνουν της τιμής και της εκτίμησής μας οι επιζώντες.

ΤΟ 1821 ΚΑΙ Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΟΛΕΒΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΣ

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 ήταν μία Πανελλήνια εξέγερση με εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. Συμμετείχαν Έλληνες Ορθόδοξοι από όλα τα μέρη του υποδούλου Γένους, αλλά και από τις κοινότητες της Διασποράς. Γιορτάζοντας την 25η Μαρτίου είναι ευκαιρία να αντλήσουμε μηνύματα από το 1821 για την πορεία των συγχρόνων εθνικών θεμάτων.

Πρώτο μήνυμα είναι η ανάγκη να διαφυλάξουμε την εθνική μας ταυτότητα σε συνδυασμό με τις ευρωπαϊκές αξίες. Η Εκκλησία διαφύλαξε την ελληνικότητα, την αγωνιστικότητα και την ελπίδα. Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός καλούσε τους Έλληνες του 18ου αιώνας να μην εξισλαμισθούν και να διδάξουν στα παιδιά τους τη διαχρονική ελληνική γλώσσα. **Ορθοδοξία, γλώσσα, παιδεία, δημοκρατία και πίστη τη συνέχεια του Ελληνισμού είναι και σήμερα τα στοιχεία της εθνικής ταυτότητας που θα μάς κρατήσουν όρθιους.**

Η Ενιαία Ήπειρος, όλη υπό Οθωμανικό ζυγό, έλαβε μέρος σε πολλά κινήματα πριν από το 1821 και συνέβαλε την Ελληνική Επανάσταση. Τότε δεν υπήρχε ο όρος Βόρειος Ήπειρος. Δημιουργήθηκε όταν χαράχθηκαν τα σύνορα μεταξύ Ελλάδος και Αλβανίας τον Δεκέμβριο του 1913. Ας μιλήσουμε καλύ-

τερα για το βόρειο τμήμα της Ηπείρου και ας θυμηθούμε ότι η Μοσχόπολη, κοντά στην Κορυτσά, ήταν η πνευματική πρωτεύουσα του Ελληνισμού κατά τον 18ο αιώνα. Είχε Ακαδημία, σχολεία, ναούς, τυπογραφεία και μαχητικούς Βλαχόφωνους Έλληνες κατοίκους. Καταστράφηκε από τους Τουρκαλβανούς με εντολή του Αλή πασά. Εξ άλλου ο Εθνικός Ευεργέτης Ευαγγέλης Ζάππας από το Λάμποβο της Β. Ηπείρου υπήρξε στα νιάτα του αγωνιστής στο πλευρό των Σουλιωτών. Ο Χατζημιχάλης Νταλιάνης από το Αργυρόκαστρο, με σπουδαία δράση κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, σκοτώθηκε το 1828 μαχόμενος ηρωικά στο Φραγκοκάστελλο της Κρήτης.

Ο Ελληνισμός της Κύπρου πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος για την Ελευθερία του Έθνους μας. Στις 9 Ιουλίου 1821 θανατώθηκε μαρτυρικά στη Λευκωσία ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός μαζί με όλους τους Επισκόπους, τους ηγουμένους των Μονών και 400 προκρίτους. Ο Τούρκος Διοικητής είχε πληροφορηθεί τη συμμετοχή Κυπρίων κληρικών στη Φιλική Εταιρεία. Στην Έξοδο του Μεσολογγίου έλαβαν μέρος Κύπριοι, οι οποίοι τιμώνται σήμερα με ειδικό μνημείο. Στη μάχη του Αναλάτου, στην Αθήνα το 1827, έπεσαν μαχόμενοι πολλοί Κύπριοι. Ο καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου έχει υπολογίσει ότι τουλάχιστον 500 Έλληνες της Κύπρου πολέμησαν στην Ελληνική Επανάσταση.

Υπογραμμίζουμε όλα αυτά για να αντιληφθούμε τη ιδιαίτερη ευθύνη μας απέναντι στην Κύπρο και στη Βόρειο Ήπειρο. Η εισβολή του Αττίλα το 1974 έχει επιβάλει μια συνεχιζόμενη κατοχή στη Μεγαλόνησο. Ο Ερντογάν μιλά ήδη για δύο ξεχωριστά κράτη. Στην Αλβανία, ο Δήμαρχος Χειμάρρας **Φρέντυ Μπελέρης** παραμένει αδικώς φυλακισμένος. Η απογραφή πληθυσμού του Οκτωβρίου 2023 ήταν κατάφωρα πλαστή και δεν θα καταγράψει αντικειμενικά το μέγεθος της Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας. **Είναι χρήσιμο να τονίσουμε ότι ο επεκτατικός Ερντογάν και ο φορέας του δόγματός της «Μεγάλης Αλβανίας» Πρωθυπουργός της, Έντι Ράμα είναι στενοί φίλοι και σύμμαχοι. Αμφότεροι εποφθαλμιούν τα ιερά μας εδάφη. Ακολουθούν μία επεκτατική πολιτική εις βάρος μας, η οποία πρέπει να μας αφυπνίσει από τον λήθαργο του σβαριτισμού μας.**

Για να διαφυλάξει η Ελλάς το κύρος της και για να βοηθήσει τους Κυπρίους και τους Βορειοηπειρώτες απαιτείται η σαφής καταδίκη κάθε διχοτομικού σχεδίου τύπου Ανάν στην Κύπρο και σκληρότερη στάση έναντι του Ράμα. Να φύγει ο τουρκικός στρατός από την Κύπρο. Να εξασφαλισθούν τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ελλήνων και της Κύπρου και της Αλβανίας.

Η ιστορία μας μάς καλεί να στρατευθούμε στο ύψιστο αυτό φιλόπατρι καθήκον.

«ΜΑΚΑΡΙΟΙ ΟΙ ΔΕΔΙΩΓΜΕΝΟΙ ΕΝΕΚΕΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ,
ΟΤΙ ΑΥΤΩΝ ΕΣΤΙΝ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ»
Ο ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΕΔΙΩΓΜΕΝΩΝ
ΕΝΕΚΕΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ

Ὁ ὄγδοος Μακαρισμὸς εἶναι ὁ Μακαρισμὸς τῶν δεδιωγμένων ἕνεκεν δικαιοσύνης: «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ε' 10). Μακάριοι εἶναι ὅσοι διώκονται γιὰ τὴν δικαιοσύνη, γιὰ τὴν ἐπικράτηση, δηλαδή, τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, γιὰτί σ' αὐτοὺς ἀνήκει ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Μὲ τὸν ὄγδοο Μακαρισμὸ συνδέονται στενώτατα καὶ οἱ δύο ἐπόμενοι στίχοι (ε' 11-12), τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἐκλαμβάνουν ὡς ἓνατο Μακαρισμὸ, ἄλλοι, ὅμως, θεωροῦν ὡς προέκταση τοῦ νοήματος τοῦ ὄγδου Μακαρισμοῦ. Πιθανότερη φαίνεται νὰ εἶναι ἡ δευτέρη ἐκδοχή. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης στοὺς Λόγους του εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς ἀναλύει ὀκτῶ καὶ ὄχι ἑννέα Μακαρισμοὺς, θεωρώντας τὸν ὄγδοο ὡς τὸν τελευταῖο. Παίρνει ἀφορμὴ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τοῦ τελευταίου Μακαρισμοῦ, γιὰ νὰ μιλήσει γιὰ τὸ μυστήριον τῆς ὄγδοῦς ἡμέρας, ἓνα θέμα ποὺ τοῦ εἶναι ἰδιαιτέρως προσφιλέ. Ὡς προέκταση τοῦ ὄγδου Μακαρισμοῦ θεωροῦμε κι ἐμεῖς τοὺς δύο στίχους ποὺ ἀκολουθοῦν, γι' αὐτὸ θὰ τοὺς ἀναλύσουμε μαζὶ μὲ τὸν δέκατο στίχο. Τί ἀναφέρουν, ὅμως, οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι; «Μακάριοι ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν». Μακάριοι εἶστε, ὅταν σᾶς χλευάσουν καὶ σᾶς καταδιώξουν καὶ σᾶς κακολογήσουν μὲ κάθε ψευτικὴ κατηγορία ἐξαιτίας μου, ἐξαιτίας δηλαδή τῆς πίστεώς σας σ' Ἐμένα καὶ τῆς ἐπιμονῆς σας στὴν τήρηση τοῦ θελήματός Μου. Νὰ αἰσθάνεστε τότε χαρὰ

καὶ ἀγαλλίαση, γιατί ὁ μισθός σας στὸν οὐρανὸ θὰ εἶναι πολὺς. Ἔτσι κατεδίωξαν καὶ τοὺς Προφῆτες πρὶν ἀπὸ ἐσᾶς.

Ὁ δεῦτερος Μακαρισμὸς, ὁ Μακαρισμὸς τῶν κατὰ Θεὸν πενθούντων, ἔχει μιὰ φαινομενικὴ ἀντιφατικότητα, γιατί τὰ λόγια του ἠχοῦν παράδοξα στ' αὐτιά τοῦ κοσμικοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τοὺς κοσμικοὺς ἀνθρώπους ἀξιοζήλευτος θεωρεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ζεῖ χωρὶς θλίψεις, χωρὶς ταλαιπωρίες, χωρὶς πειρασμούς. Ἀντιθέτως, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει στὴν ζωὴ του θλίψεις καὶ στενοχωρίες θεωρεῖται ἀξιολύπητος. Ἐξίσου παράδοξα, ἴσως καὶ παραδοξότερα, ἠχοῦν στ' αὐτιά τοῦ κοσμικοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ λόγια τοῦ ὀγδοῦ Μακαρισμοῦ. Ὁ ὀγδοὸς Μακαρισμὸς μακαρίζει ὄχι πλέον ἐκείνους ποὺ πενθοῦν κατὰ Θεόν, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ διώκονται, ἐκείνους ποὺ χλευάζονται, ἐκείνους ποὺ κακολογοῦνται μὲ ψεύτικες κατηγορίες, οἱ ὁποῖοι, ὅμως, ὑφίστανται ὅλα τούτα «ἐνεκεν δικαιοσύνης», ἐξαιτίας τῆς ἐπιμονῆς τους δηλαδή στὴν τήρηση τοῦ θείου θελήματος, ἐξαιτίας τῆς πίστεώς τους στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στοὺς προηγουμένους ἑπτὰ Μακαρισμοὺς ὁ Κύριος σκιαγράφησε τὶς θεμελιώδεις ἀρετές, ποὺ πρέπει νὰ κοσμοῦν κάθε Χριστιανό. Μίλησε γιὰ τὴν ταπεινοφροσύνη, γιὰ τὸ κατὰ Θεὸν πένθος, γιὰ τὴν πραότητα, γιὰ τὴν δικαιοσύνη, μὲ τὴν ὁποία δηλώνεται ἡ τήρηση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐλεημοσύνη, γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας καὶ γιὰ τὴν εἰρήνη. Στὸν ὀγδοὸ Μακαρισμὸ δὲν ἀναφέρεται πλέον σὲ κάποια ἀρετὴ, ποὺ πρέπει ὁ Χριστιανὸς νὰ καλλιεργήσει στὴν ζωὴ του, ἀλλὰ στὴν στάση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπέναντι στὸν ἀληθινὸ Χριστιανό, ἡ ὁποία ὄχι μόνο δὲν θὰ εἶναι στάση φιλική, ἀλλὰ θὰ εἶναι ξεκάθαρα στάση ἐχθρική. Προειδοποιεῖ ὁ Κύριος κατ' ἀρχὰς τοὺς Μαθητές Του, τοὺς Ἀποστόλους Του, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὅλους ὅσοι θὰ πιστέψουν σ' Αὐτόν καὶ θ' ἀκολουθήσουν τὸν δρόμο ποὺ Ἐκεῖνος μᾶς ὑπέδειξε, γιὰ ὅλα ὅσα θὰ ὑποστοῦν χάριν Ἐκείνου: τοὺς διωγμούς, τοὺς χλευασμούς, τὶς ἀνυπόστατες κατηγορίες. Εἶναι ὡς ἐὰν νὰ ὑπενθυμίζει στὸν κάθε Χριστιανό, ὅτι ἡ ἐπιλογή του ν' ἀκολουθήσει Ἐκεῖνον εἶναι ἐπιλογή ποὺ συνεπάγεται κόστος. Δὲν εἶναι ἐπιλογή ποὺ θὰ τοῦ ἐξασφαλίσει κοσμικὲς ἀνέσεις, ἀλλὰ ἐπιλογή ποὺ θὰ τοῦ προσφέρει πόνους καὶ θλίψεις.

Ἀπευθυνόμενος ὁ Κύριος στὸ Βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως στὸν ἐπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λαοδικείας, ἀναφέρει: «οἶδα σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός· ὄφελον ψυχρὸς ἢς ἢ ζεστός. οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ζεστός οὔτε ψυχρὸς, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου» (γ' 15-16). Γνωρίζω, δηλαδή, καλὰ τὰ ἔργα σου: δὲν εἶσαι οὔτε κρύος οὔτε ζεστός. Μακάρι

νά ἦσουν κρύος ἢ ζεστός. Ἐπειδή, ὅμως, δὲν εἶσαι οὔτε κρύος οὔτε ζεστός, γι' αὐτὸ θὰ σὲ ξεράσω ἀπὸ τὸ στόμα μου. Εἶναι λόγια αὐστηρά, λόγια, ὅμως, μὲ βαθύτατο νόημα, τὰ ὁποῖα ἀπευθύνονται στὸν κάθε Χριστιανό, στὸν κάθε ἕνα ἀπὸ ἐμᾶς. Ὁ Θεὸς δὲν θέλει κοντά Του ἀνθρώπους χλιαρούς, ἀνθρώπους ποὺ αὐτὸ ποὺ κάνουν τὸ κάνουν μὲ τὸ ζόρι, τὸ κάνουν ἀπλῶς καὶ μόνο σὰν μιὰ τυπικὴ ὑποχρέωση. Ὁ Θεὸς θέλει κοντά Του ἀνθρώπους ποὺ νὰ τὸ λέει ἢ ψυχὴ τους, ἀνθρώπους ζηλωτὲς μὲ τὴν καλὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, ἀνθρώπους, δηλαδή, μὲ ζῆλο γιὰ τὴν τήρηση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ἐκδηλώνει δὲ ἀπερίφραστα τὴν προτίμησή Του γιὰ τοὺς ἀδιάφορους, γιὰ τοὺς ψυχρούς, ὅπως τοὺς ὀνομάζει, παρὰ γιὰ τοὺς χλιαρούς. Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανὸς εἶναι ὁ ἀγωνιστὴς Χριστιανός, ὁ Χριστιανὸς ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ πνεῦμα θυσίας, ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσει τὰ πάντα χάριν τοῦ Χριστοῦ καὶ χάριν τοῦ θελήματος Του, ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ θυσιάσει ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ζωὴ του γιὰ νὰ μείνει πιστὸς στὸν Κύριο. Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανὸς εἶναι ἐκεῖνος, τοῦ ὁποῖου τὴν καρδιὰ κατέχει ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν γλυκύτατο Ἰησοῦ· εἶναι ἐκεῖνος, στὴν καρδιὰ τοῦ ὁποῖου καμιὰ ἄλλη ἀγάπη δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκιάσει τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό. «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος» (Ματθ. ι' 37), θὰ πεῖ σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ὅποιος, δηλαδή, ἀγαπᾷ τὸν πατέρα του ἢ τὴ μητέρα του περισσότερο ἀπὸ Ἐμένα, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ Μὲ ἀκολουθήσει· καὶ ὅποιος ἀγαπᾷ γιὸ ἢ θυγατέρα περισσότερο ἀπὸ Ἐμένα, δὲν εἶναι καὶ πάλιν ἄξιος νὰ Μὲ ἀκολουθήσει. Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς μας καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ παιδιά μας εἶναι ὅ,τι πιὸ ἱερὸ μπορεῖ νὰ σκεφθεῖ ὁ ἄνθρωπος στὴν παρούσα ζωὴ. Κι ὅμως ἀκόμη καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καλύψει τὴν ἀγάπη μας γιὰ τὸν Κύριο, γιατί τότε ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἄξιος νὰ Τὸν ἀκολουθήσει, δὲν εἶναι ἄξιος νὰ γίνῃ μαθητὴς Του.

Ἡ χαρακτηριστικότερη περίπτωση ἔμπρακτης ἐφαρμογῆς τῶν λόγων τοῦ ὀγδόου Μακαρισμοῦ εἶναι τὰ ἑκατομμύρια τῶν Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὁποῖοι, ὅταν οἱ συνθῆκες τὸ ἀπαίτησαν, θυσίασαν τὴν ἴδια τὴν ζωὴ τους γιὰ τὸν Κύριο. Νοιώθει κανεὶς δέος καὶ συγκλονισμό, ὅταν διαβάσει στὰ Μαρτυρολόγια τὰ διάφορα φοβερὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέστησαν οἱ ἅγιοι Μάρτυρες χάριν τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς καθόλου νὰ διανοηθοῦν νὰ Τὸν ἀρνηθοῦν, γιὰ νὰ ἀπολαύσουν πρόσκαιρη ἀπόλαυση καὶ ἄνεση. Ὁ συγκεκριμένος Μακαρισμὸς, ὅμως, βρῖσκει ἐφαρμογὴ καὶ στὴν ζωὴ ὄλων τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ὄλων τῶν δικαίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νὰ μὴν ἔδωσαν

τὴν ζωὴν τοὺς χάριν τοῦ Χριστοῦ, ὑπέστησαν, ὅμως, ἄλλων μορφῶν διωγμοὺς καὶ ἔζησαν ἄλλου εἶδους δοκιμασίες. Κανένας ἅγιος δὲν πῆρε τὸ στεφάνι τῆς νίκης ἀπὸ τὸν Κύριο χωρὶς νὰ περάσει ἀπὸ τὸν δρόμο τῶν θλίψεων καὶ τοῦ πόνου καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν διωγμῶν. «Ἐπειδὴ δι' ἡδονῆς εἰσῆλθεν ἡ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἐναντίου πάντως ἐξελαθήσεται»¹, μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Νύσσης. Ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθε στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἡδονή, ἀναγκαστικά θὰ ἐκδιωχθεῖ μὲ τὸ ἀντίθετο τῆς ἡδονῆς, δηλαδή μὲ τὸν πόνο καὶ τὶς θλίψεις καὶ τὶς δοκιμασίες.

Ἰδιαίτερη ἔμφαση στὸν 12ο στίχο δίνεται στὴν κακολογία. Μακαρίζονται οἱ ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους οἱ ἄλλοι κακολογοῦν, τοὺς ὁποίους οἱ ἄλλοι κατηγοροῦν. Ὡστόσο, πρέπει νὰ τονίσουμε ἐν προκειμένῳ, ὅτι δὲν εἶναι μακάριος ὁποῖος κακολογεῖται γενικῶς καὶ ἀορίστως, ἀλλὰ ὁποῖος κακολογεῖται ὑπὸ δύο βασικὲς προϋποθέσεις: πρῶτον νὰ κακολογεῖται γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ δεύτερον νὰ κακολογεῖται ψευδῶς, μὲ ψεύτικες, δηλαδή, κατηγορίες. «Ἐὰν μὴ ταῦτα προσῆ, οὐ μόνον οὐ μακάριος, ἀλλὰ καὶ ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων»², τονίζει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος. Ἄν δὲν ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ δύο προϋποθέσεις, τότε ὄχι μόνον δὲν εἶναι μακάριος ἐκεῖνος ποὺ κακολογεῖται, ἀλλὰ εἶναι δυστυχῆς καὶ ἀξιοκατάκριτος. Ὅταν κανεὶς δέχεται ἀγόγγυστα καὶ μὲ ὑπομονὴ ψευδεῖς κατηγορίες καὶ χλευασμοὺς ὁ μισθὸς του θὰ εἶναι μέγας.

Ἡ σημερινὴ ἐποχὴ εἶναι μιὰ ἐποχὴ ἰδιαίτερος δύσκολη, γιὰ νὰ ζεῖ κανεὶς χριστιανικὰ καὶ νὰ τηρεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ποτέ, βεβαίως, δὲν ἦταν εὐκόλο ν' ἀκολουθεῖ κανεὶς τὸν δρόμο τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος θὰ τονίσει στὴν συνέχεια τῆς Ἐπι τοῦ ὄρους ὁμιλίας Του, ὅτι ἡ ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ ζωὴ εἶναι στενὴ καὶ τεθλιμμένη. Πάντοτε κυριαρχοῦσε στὸν κόσμον ἡ ἁμαρτία καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἁμαρτίας. Σήμερα, ὅμως, τὰ πράγματα ἔγιναν ἀκόμη δυσκολώτερα, λόγῳ τῆς ὀλοένα καὶ μεγαλύτερης ἐκκοσμικεύσεως τῆς ζωῆς μας, λόγῳ τοῦ πνεύματος τῆς παγκοσμιοποιήσεως ποὺ ὁδήγησε τελικὰ καὶ στὴν παγκοσμιοποίησιν τῆς ἁμαρτίας. Τὸ νὰ δηλώνει κανεὶς σήμερα Χριστιανός, ὄχι βεβαίως μὲ τὴν ἔννοια ἐνὸς στοιχείου τῆς ταυτότητός του, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του, ἀποτελεῖ ἀφορμὴ γιὰ χλευασμοὺς. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀγωνίζεται τὸν ἀγῶνα τῆς νηστείας, ἐπὶ παραδείγματι, γίνεται ἀντικείμενον χλευασμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ προσπαθεῖ νὰ κρατηθεῖ ἀγνὸς μέχρι τὸν γάμον τοῦ ἀντιμετωπίζεται λίγο – πολὺ ὡς γραφικός. Φθάσαμε ἤδη

¹ Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς, Λόγος Η', ΕΠΕ 8, 280.

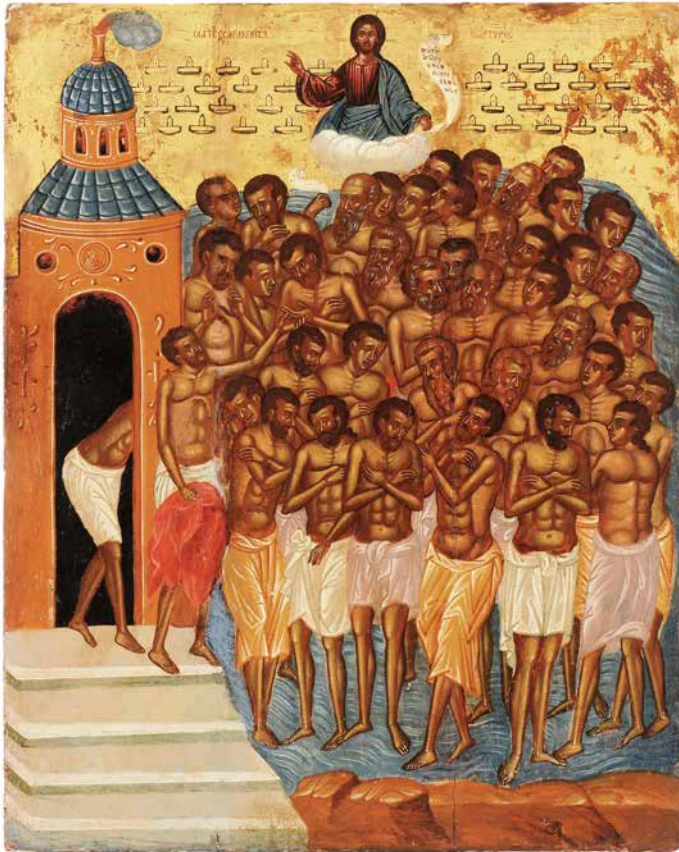
² Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν, Ὁμιλία ΙΕ' 4, ΕΠΕ 9,480.

σέ χρόνους, κατά τούς όποιους ή άμαρτία θεωρεΐται άρετή και ή άρετή έκλαμβάνεται ώς γραφικότητα ή πολλές φορές και ώς άνωμαλία. Τό άγωνιστικό πνεύμα και τό πνεύμα θυσίας, για τό όποιο μιλήσαμε πιό πάνω, χρειάζεται σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη έποχή. Μπορεΐ να μη βρεθοΐμε ποτέ μπροστά στο δίλημμα να θυσιάσουμε την ίδια την ζωή μας για τον Χριστό, βρισκόμαστε, όμως, καθημερινά μπροστά στο δίλημμα να όμολογήσουμε την πίστη μας στον Χριστό και να μείνουμε πιστοΐ στο θέλημά Του, γινόμενοι άντικείμενο χλευασμού, ή να συντονιστοΐμε με τό πνεύμα του κόσμου τούτου, για να είμαστε άρεστοΐ στους πολλούς. Ό άνθρωπος, για να ζήσει στις μέρες μας με βάση τις έντολές του Χριστού, πρέπει να μάθει να ζει κόντρα στο ρεύμα, να ξεχωρίζει από τον τρόπο ζωής των πολλών. Πρέπει να μάθει κάποιες φορές να ζει άκόμα και στο περιθώριο, για να μην ύποκύψει στην λογική της άμαρτίας του παρόντος κόσμου.

Ή άμοιβή που θα λάβουν όσοι διώκονται ένεκεν δικαιοσύνης, όσοι διώκονται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού, όσοι χλευάζονται και κακολογούνται με ψεύτικες κατηγορίες χάριν του Χριστού είναι ή Βασιλεία των ούρανών. Όλόκληρή μας ή ζωή είναι ένας πνευματικός στίβος, στον όποιο καλούμαστε ν' άγωνιστοΐμε τον καλόν άγώνα, άποσκοπώντας στην κληρονομία της αιώνιας Βασιλείας των ούρανών. Όταν ένας άθλητής άγωνίζεται στο στάδιο, δεν σκέφτεται ούτε την κούραση ούτε την ταλαιπωρία που ύφίσταται, αλλά σκέφτεται μόνο τό έπαθλο, για τό όποιο άγωνίζεται. Έτσι και ό άληθινός Χριστιανός δεν σκέφτεται ούτε τούς διωγμούς που ύφίσταται, ούτε τούς χλευασμούς, ούτε τις κακολογίες, ούτε όποιαδήποτε άλλη θλίψη και ταλαιπωρία, αλλά σκέφτεται μονάχα τό έπαθλο, που είναι ή αιώνια Βασιλεία των ούρανών. Ή μακαριότητα, βεβαίως, δεν είναι μονάχα μιá κατάσταση του μέλλοντος αιώνος, αλλά είναι ταυτοχρόνως και μιá κατάσταση του παρόντος αιώνος. Ό άνθρωπος μπορεΐ να ζει με θλίψεις και ταλαιπωρίες στην παρούσα ζωή, προγεύεται, όμως, την ίδια στιγμή την μακαριότητα της Βασιλείας των ούρανών, γεύεται την ίδια στιγμή την Χάρη του Θεού, έστω και «δι' έσόπτρου έν αϊνίγματι» (Α' Κορ. ιγ' 12). Γιατί ή Βασιλεία των ούρανών δεν είναι μόνο κάτι που αναμένουμε να ζήσουμε στο μέλλον, αλλά και κάτι που μποροΐμε να ζήσουμε εδώ και τώρα. Είναι ή Χάρη του Θεού, την όποια άξιωνόμαστε να γευθοΐμε από αυτήν την ζωή, είναι ή ζωή της Έκκλησίας, την όποια καλούμαστε να ζήσουμε όσο μποροΐμε πιό συνειδητά.

Όλες οι άμοιβές που αναφέρθηκαν στους προηγούμενους Μακαρισμούς έχουν να κάνουν με την Βασιλεία των ούρανών. Γι' αυτό και ό Κύριος μιλά

για την Βασιλεία τῶν οὐρανῶν τόσο στὸν πρῶτο Μακαρισμό, τὸν Μακαρισμὸ τῶν ταπεινοφρόνων, ὅσο καὶ στὸν τελευταῖο, τὸν Μακαρισμὸ τῶν δεδιωγμένων ἕνεκεν δικαιοσύνης. Ὅταν ὁ Κύριος λέει π.χ. ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ παρηγορηθοῦν ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ ὅτι θὰ ἐλεηθοῦν ἀπὸ τὸν Θεό, ἢ ὅτι θὰ δοῦν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι θὰ ὀνομαστοῦν παιδιά τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο ἄραγε ἐννοεῖ παρὰ ὅτι θὰ κληρονομήσουν τὴν αἰώνια Βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Στὴν αἰώνια Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀποσκοπεῖ ὁλόκληρος ὁ πνευματικὸς ἀγώνας καὶ ὁλόκληρη ἡ πνευματικὴ προσπάθεια τοῦ Χριστιανοῦ, ὁ ἀγώνας του νὰ νικήσει τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες του καὶ νὰ ἀποκτήσει τὶς διάφορες ἀρετές, ὁ ἀγώνας του νὰ δέχεται ἀγόγγυστα καὶ μὲ ὑπομονὴ τὶς διάφορες θλίψεις καὶ τοὺς διωγμούς, τοὺς πειρασμούς καὶ τὶς δοκιμασίες χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Ο ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΜΑΡΤΥΡΩΝ
ΚΑΙ Η ΕΝΘΕΡΜΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΟΥΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΠΙΔΟΣ ΓΟΥΝΑΡΗ

Ἡ ἐπιστολή εἶναι ἓνα εἶδος ἐπικοινωνίας. Ὅριζεται ὡς «ὀμιλία ἐγγράμματος ἀπόντος πρὸς ἀπόντα» (Πρόκλος). Ἡ ἐπιστολή τῶν Ἀρχαίων, τὸ «γράμμα», «τὸ πιττάκιον» τῶν Βυζαντινῶν, ἢ «γραφὴ» τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, πού ἢ λειτουργικότητά τους ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση μιᾶς ἀπλούστατης καθημερινῆς ἀνάγκης, π.χ. ἓνα σημεῖωμα γιὰ πληροφορία πάνω στὴν πῆλινη πινακίδα τῶν ἀρχαιοελληνικῶν χρόνων, ὡς τὴν ἔκφραση τῶν μυχαιατῶν αἰσθημάτων ἀγάπης καὶ ἐκτιμῆσεως καὶ τὴν διατύπωση ὑψηλοτάτων στοχασμῶν, ἔχει θέση καὶ στὴ χριστιανικὴ φιλολογία ὡς Ἐπιστολογραφία*.

Τὰ περισσότερα ἄλλωστε βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔχουν παραδοθεῖ ὑπὸ μορφή ἐπιστολῶν. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στὴ συνέχεια ἔκαναν εὐρεία χρῆση αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοῦ λόγου. Ὁ ἐπιστολιμαῖος χαρακτήρας τοῦ λόγου ἔχει τούς κανόνες του, ἀλλὰ πάντοτε «σχεδὸν εἰκόνα ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς γράφει τὴν ἐπιστολή». Ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει στὸν κόμητα Ἰωβίνο: «Εἶδον σου τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς γράμμασι» (ἐπιστ. 163).

Ι. Πολυγραφῶτατος καὶ «χαρίεις» ἐπιστολογράφος ὁ ἀσκητικώτατος Μέγας Βασίλειος. Ὁ Μέγας Φῶτιος θὰ γράψει στὸν Ἀμφιλόχιο: «Γιὰ σένα θὰ εἶναι ἀρκετὸς ὁ Βασίλειος, πού γράφει μέ γλυκύτητα, ὁ Γρηγόριος, πού δημιουργεῖ κάλλος περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ ἢ καλλίφωνος μοῦσα τῆς δικῆς μας αὐλῆς, ὁ Ἰσίδωρος (Πηλουσιώτης)».

Ἀπὸ τὸν χαριτωμένο κῆπο τῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Μ. Βασιλείου θὰ δρέψομε μερικὰ ἄνθη:

Ἀπόδειξη ζωῆς καὶ μνήμης τὰ γράμματα:

«Πῶς δὲ σὺ ὑπὲρ γῆς εἶναι νομισθεῖς μήποτε φθεγξάμενος; Ἀλλὰ ἄπω-

*Βλ. Ε.Π.Ε. Μεγάλου Βασιλείου ἔργα, τόμος 1-3, Θεσσαλονίκη 1972.

Ἄπαντα τῶν Ἁγίων Πατέρων τόμ. 1-8, ἔκδ. ὠφελίμου βιβλίου, Ἀθῆναι 1976.

Νικολάου Τωμαδάκη, Βυζαντινὴ Ἐπιστολογραφία, Ἀθῆναι, τυπ. Μυρτίδη 1969.

σαι τήν σιωπήν σου γράψας ἡμῖν καί ἐμφανίσας σεαυτόν ὅτιπερ ζῆς...». (ἐπιστ. 332 ἀνεπίγρ.)

Καί πῶς ἐσύ θά μπορούσες νά θεωρηθεῖς ὅτι βρίσκεσαι πάνω στή γῆ, ὅταν ποτέ δέν ἄνοιξες τό στόμα σου; Ἀλλά διῶξε μακριά τή σιωπή σου μέ τό νά μᾶς γράψεις καί ἀπόδειξε ὅτι πραγματικά εἶσαι ζωντανός...

***

Ἡ σιωπή, «ἡ ἀγραφία» δηλώνει ἀνυπαρξία καί ἀγάπης. Γι' αὐτό καί τό πα-
ράπονο:

«Τί τήν ἀγάπην τῷ τάφῳ τῆς λήθης ἐπέδωκας καί κατέχωσας;».

Γιατί τήν ἀγάπην στόν τάφο τῆς λησμονιᾶς παρέδωκες καί τήν ἔχωσες βαθιά;

***

Καί τό χαριτωμένο λογοπαίγνιο γιά κάποιον, πού τοῦ ἔστειλε ψάρια καί ὄχι γράμματα:

«Ἰχθύων δέ ἡμῖν τιμιώτερα σου τὰ γράμματα ὥστε ἐπίστελλε μᾶλλον ἢ ἀπόστελλε...».

Φαλερίῳ (ἐπιστ. 329)

Προτιμότερα ἀπό τά ψάρια εἶναι γιά μᾶς τά γράμματά σου. Λοιπόν «ἐπί-
στελλε (γράφε) καλύτερα παρά ἀπόστελλε» (στέλνε δῶρα).

***

Ἀνάγκη ψυχῆς ἢ ἀλληλογραφία, εὐλογία καί γιά τόν ἐπιστολέα καί τόν
παραλήπτη:

«...Ἐπεὶ ἀμφοτέροι χρῆζομεν παρακλήσεως, ἀλλήλοις γινόμεθα παρα-
μυθία...»

Ὅτρηίῳ ἐπισκόπῳ Μελιτηνῆς (ἐπιστ. 181)

Ἐπειδή καί οἱ δύο ἔχομε ἀνάγκη ἀπό ἐνίσχυση, γινόμεθα ὁ ἕνας γιά τόν ἄλ-
λον παρηγορία.

***

Ἡ πνευματική αὐτάρκεια εἶναι πλάνη, γι' αὐτό ἡ παράκληση τῆς ἀγάπης:

«Παρακαλῶ οὖν ἔκβαλε τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς τό οἶεσθαι μηδενός ἑτέρου
εἰς κοινωνίαν προσδεῖσθαι. Οὐ γάρ κατὰ ἀγάπην περιπατοῦντος, οὐδέ πλη-
ροῦντός ἐστι τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς συναφείας
ἑαυτὸν ἀποτέμνειν».

Ἄταρβίῳ (ἐπιστ. 65)

Σέ παρακαλῶ, λοιπόν, βγάλε ἀπό τήν ψυχή σου τήν ἀπατηλή ιδέα ὅτι δέν

ἔχεις ἀνάγκη ἀπό τήν ἐπικοινωνία μέ κανέναν ἄλλον, γιατί δέν εἶναι χαρακτηριστικό ἀνθρώπου πού ἔχει ἀγάπη, οὔτε ἀνθρώπου πού ζεῖ σύμφωνα μέ τόν νόμο τοῦ Χριστοῦ, τό νά ξεκόβει τόν ἑαυτό του ἀπό τή συνάφεια μέ τούς ἀδελφούς.

Γιά τόν ἑαυτό του ὁ Ἅγιος σημειώνει ὅτι ἄν ὑπῆρχε γραμματοκομιστής, «οὐδέν ἐκώλυε οἰονεῖ ἐφημερίδα τοῦ ἐμοῦ βίου τὰ γράμματα εἶναι τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπίπτοντα διαγγέλλων σου τῇ ἀγάπῃ». Ἀμφιλοχίω ἐπισκόπῳ Ἰκονίου (ἐπιστ. 231)

Τίποτα δέν θά ἐμπόδιζε τὰ γράμματά μου νά εἶναι σάν ἐφημερίδα τῆς ζωῆς μου, ὅπου θά πληροφοροῦσα τήν ἀγάπη σου γιά ὅσα μοῦ συμβαίνουν καθημερινά.

***

Γιά τούς Ἁγίους τίποτε τό ἀνθρώπινο δέν εἶναι ξένο. Μέσα τους θάλλει τό πιό σπάνιο ἄνθος· ἡ εὐαίσθησις τῆς παιδικότητος. Ὁ Βασίλειος, ὁ παγκόσμιος Ἅγιος, ἀνοίγει τήν καρδιά του στόν φίλο του Εὐσέβιο, ἐπίσκοπο Σαμοσάτων:

«...Νόσους μὲν ἐπαλλήλους καί χειμῶνος ἐπάχθειαν καί πραγμάτων συνοχήν παρήμι λέγειν, γνώριμα ὄντα καί ἤδη προδεδηλωμένα τῇ τελειότητι σου. Νῦν δέ καί ἦν μόνην εἶχον τοῦ βίου παραμυθίαν, τήν μητέρα, καί ταύτην ἀφηρέθη ὑπό τῶν ἀμαρτιῶν. Καί μὴ καταγελάσης μου ὡς ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὀρφανίαν ἀποδυρομένου· ἀλλά σύγγνωθί μοι ψυχῆς χωρισμὸν ἀνεκτῶς μὴ φέροντι, ἧς οὐδέν ἀντάξιον ἐν τοῖς λειπομένοις ὀρῶ».

Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων (ἐπιστ. 30)

Παραλείπω νά κάνω λόγο γιά τίς ἀσθένειες, πού διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη, καί γιά τό πόσο ὁ χειμῶνας ἦταν βαρὺς καί τὰ πράγματα στενά, ἐπειδὴ σοῦ εἶναι γνώριμα καί ἀπό καιρὸ ἔχουν γνωστοποιηθεῖ στήν τελειότητά σου. Τώρα ὅμως καί ἐκείνη πού εἶχα μόνη παρηγοριά στή ζωή, τή μητέρα καί αὐτή τῇ στερήθηκα γιά τίς ἀμαρτίες μου. Καί μὴ γελάσεις εἰς βάρος μου, πού σέ τόσο μεγάλη ἡλικία (ἦταν μεταξύ 35-40 ἐτῶν) ὀδύρομαι γιά τήν ὀρφάνια μου. Ἀντίθετα, συγχώρησέ με πού δέν μπορῶ νά ὑποφέρω τόν χωρισμὸ ψυχῆς, πού τίποτε ἀντάξιο τῆς δε βλέπω σ' ὅσα μοῦ ἀπομένουν.

II. Ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ 2^α ἐπιστολή «Γρηγορίῳ ἐταίρῳ», πού εἶναι «σπουδὴ περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν».

«Καί πρῶτόν γε πάντων σπουδάζειν προσήκει περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν μὲν ἀφιλονείκως, ἀποκρίνεσθαι δὲ ἀφιλοτίμως, μὴ διακόπτοντα τὸν προσδιαλεγόμενον, ὅταν τι χρήσιμον λέγη, μηδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλειν, μέτρα

ορίζοντα λόγω καί ἀκοῆς, μανθάνειν δὲ ἀνεπαισχύντως καί διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καί, εἴ τι παρ' ἑτέρου δεδίδακται, μὴ ἐπικρύπτειν, ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι, ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Τόνος δὲ φωνῆς ὁ μέσος προτιμητέος, ὡς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάσεως. Προεξετάσαντα δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸ ῥηθησόμενον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Εὐπροσήγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσι, γλυκὺν ἐν ταῖς ὀμιλίαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπελίας τὸ ἥδὺ θηρώμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προσηνὲς ἔχοντα. Πανταχοῦ τὸ τραχύ, κἂν ἐπιτιμησαί δέη, ἀπωθούμενον. Προκαταβαλὼν γάρ ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπαράδεκτος ἔσῃ τῷ δεομένῳ τῆς θεραπείας».

Πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ φροντίζουμε νὰ μὴν εἶμαστε ἀμαθεῖς σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τοῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ ρωτᾶ κανεὶς ὄχι μὲ κίνητρο νὰ φιλονεικήσει, καὶ νὰ ἀποκρίνεται μὲ τρόπο πού νὰ μὴ δείχνει ὅτι ὑπερέχει· χωρὶς νὰ διακόπτει τὸν συνομιλητὴ του, ὅταν λέγει κάτι χρήσιμο, ἐπιθυμῶντας νὰ παρεμβάλει γιὰ ἐπίδειξη τὸν δικό του λόγο. Καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ μέτρο, ὥστε νὰ ὑπάρχει ἀναλογία μεταξύ τοῦ νὰ λέγει καὶ νὰ ἀκούει. Νὰ μαθαίνει χωρὶς νὰ θεωρεῖ αὐτὸ ταπεινωτικό, καὶ νὰ διδάσκει χωρὶς νὰ κρύβει κάτι πού γνωρίζει, ἀπὸ φθόνου μήπως ὁ ἄλλος ἀποκτήσει τὴν ἴδια μὲ αὐτὸν γνώση. Κι ἂν πάλι κάτι ἔχει διδάχθῃ ἀπὸ τὸν ἄλλον, νὰ μὴν τὸ κρύβει ὅπως οἱ φαῦλες γυναῖκες πού κρύβουν τὰ νόθα παιδιὰ τους, ἀλλὰ νὰ φανερώνει μὲ εὐγνωμοσύνη δημόσια τὸν πατέρα τοῦ λόγου, δηλαδή ἐκεῖνον πού τοῦ μετέδωσε τὴ γνώση, πού προβάλλει. Ὡς πρὸς τὸν τόνο τῆς φωνῆς νὰ προτιμᾶται ὁ μέτριος, ὥστε οὔτε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἀκουστεῖ οὔτε νὰ εἶναι φορτικὸς μὲ τὴν ἔντασή του. Καὶ νὰ προσφέρει κανεὶς τὸν λόγο, ἀφοῦ μέσα του τὸν ἔχει προμελετήσῃ. Νὰ εἶναι εὐπροσήγορος στίς συνεντεύξεις, γλυκὺς στίς συναναστροφές· χωρὶς νὰ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ εὐχάριστος μιλῶντας εὐτράπελα, ἀλλὰ μὲ τίς εὐγενικές προτροπές νὰ γίνῃ ἀποδεκτός. Σε ὅλες τίς περιπτώσεις νὰ ἀποκρούει τὴν τραχύτητα, ἀκόμα καὶ ἂν πρέπει νὰ εἶναι ἐλεγκτικός. Ἐχοντας ἐπιβληθεῖ στὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, θὰ εἶναι ἔτσι εὐκόλα παραδεκτός ἀπὸ ἐκεῖνον, πού ἔχει ἀνάγκη θεραπείας.

III. Ὁ Ἅγιος, πού «τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη κατεκόσμησε», καταγράφει τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς ἐποχῆς μας!

«Δεινὸς γάρ ἐστι παρ' ἡμῖν λιμὸς ἀγάπης, ἀδελφὲ τιμιώτατε. Καὶ ἡ αἰτία πρόδηλος, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐψύγη τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη...».

Οὐαλεριανῷ ἐπισκόπῳ Ἰλλυριῶν (ἐπιστ. 91)

Φοβερή, στήν εποχή μας, πείνα αγάπης υπάρχει, τιμιώτατε αδελφέ. Καί ή αίτία είναι όλοφάνερη· επειδή πλεόνασε ή άμαρτία, πάγωσε ή αγάπη τών πολλών.

Π' αυτό ό Μ. Βασίλειος δέν έπιστέλλει μόνο σέ μεμονωμένα πρόσωπα φίλων αλλά καί στό σύνολο τών πιστών, πού άποτελοϋν τίς τοπικές Έκκλησίες, πού δοκιμάζονται κατά θεία παραχώρηση. Γράφει:

«Πρός τήν Άντιοχέων Έκκλησίαν

Μή οϋν άποκάμωμεν έναθλοϋντες εις τούς ύπέρ τής εϋσεβείας άγώνας, μηδέ δι' άνελπιστίας τά πονηθέντα ήμϊν προώμεθα, οϋ γάρ μία πράξις άνδρείας, οϋδέ βραχϋς πόνος τό τής ψυχής καρτερόν διαδεικνυσιν, αλλά ό δοκιμάζων ήμών τās καρδιάς δια μακράς παρατεταμένης τής δοκιμασίας βούλεται ήμās τής δικαιοσύνης στεφανίτας άποδειχθῆναι. Μόνον άνένδοτον φυλαστέσθω τó φρόνημα ήμών, άσειστον τó στερέωμα τής εις Χριστόν πίστεως διατηρείσθω, καί ήξει έν τάχει ό άντιληψόμενος ήμών· ήξει καί οϋ χρονιεϊ. «Προσδέχου γάρ θλίψιν επί θλίψει, έλπίδα επ' έλπίδι, έτι μικρόν (Ήσ. κη' 10)».

(έπιστ. 140)

Άς μήν άποκάνομε, λοιπόν, στόν άγώνα γιά τήν περιφρούρηση τής πίστεώς μας, μήτε νά άφήνομε άπερίσκεπτα νά μάς ξεφύγουν όσα έχουμε κατορθώσει μέ κόπο, επειδή μάς άπέλιπε ή έλπίδα. Γιατί τήν καρτεροψυχία δέν μπορεϊ νά τήν άποδειξει μία μεμονωμένη πράξη άνδρείας, οϋτε ένα σύντομο κοπιαστικό άγώνισμα, αλλά Έκεϊνος, πού δοκιμάζει τίς καρδιές μας, έπιθυμεί μέ δοκιμασία, πού έχει μάκρος καί ένταση, νά μάς παρουσιάσει στεφανίτες στόν άγώνα τής δικαιοσύνης (τής άρετῆς). Μόνο, άς φυλάγεται τό φρόνημά μας άνυποχώρητο καί άπαρασάλευτη άς διατηρείται ή σταθερότητα τής πίστεώς μας στό Χριστό, καί θά φτάσει γρήγορα Έκεϊνος, πού θά μάς δώσει βοήθεια· θά φτάσει καί δέ θά βραδύνει. «Νά περιμένεις καρτερικά τή μία θλίψη πάνω στήν άλλη θλίψη, τήν έλπίδα πάνω στήν έλπίδα, λίγο άκόμα, λίγο άκόμα», όπως λέγει ό Ήσαϊας.

Ό άγώνας σκληρός. Πραγματικότητα ή θλίψη, πού όμως άποτελεϊ τό έφαλτήριο γιά τήν νίκη. Ωστόσο, μέχρι τόν στέφανο, πανοπλία ή έλπίδα τοϋ Χριστοϋ καί ό χρόνος τής δοκιμασίας μικραίνει.

Ό Άγιος Ίεράρχης, πού αγάπησε τήν Άθήνα τών σπουδών του καί έγινε μέτοχος τής παιδείας τών Έλλήνων, θά μπορούσε νά γράψει καί σήμερα στήν τών Άθηναίων καί στήν τών Κυπρίων Έκκλησία:

**«ΜΟΝΟΝ ΑΝΕΝΔΟΤΟΝ ΦΥΛΑΣΣΕΣΘΩ ΤΟ ΦΡΟΝΗΜΑ ΗΜΩΝ (...),
ΚΑΙ ΗΞΕΙ ΕΝ ΤΑΧΕΙ Ο ΑΝΤΙΛΗΨΟΜΕΝΟΣ ΗΜΩΝ (...),
ΕΤΙ ΜΙΚΡΟΝ, ΕΤΙ ΜΙΚΡΟΝ».**

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΛΑΖΑΡΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

ΚΩΣΤΗ ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑ,
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ

Πολλές είναι οι παραδόσεις που συνδέουν τον γνωστό από τα αγιογραφικά κείμενα τετραήμερο φίλο του Χριστού Άγιο Λάζαρο με την Κύπρο, όπου έφθασε ύστερα από την εκ νεκρών ανάστασή του και έζησε μέχρι τον δεύτερο θάνατό του. Από τις παλαιότερες αυτές παραδόσεις είναι η σχετική με τη δημιουργία της αλυκής της πόλης, η οποία ανάγεται στη βυζαντινή περίοδο, όπως μαρτυρείται από τη συμπερίληψη εκδοχής της στο Συναξάρι της Κωνσταντινούπολης, το οποίο χρονολογείται στον 9ο αιώνα¹. Σύμφωνα

¹ Βλ. Κώστα Κωνσταντινίδη, «Το Συναξάριον της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως», στον τόμο: Θεόδωρου Πάγκου - Πρωτοπρ. Χρυσόστομου Νάσση (επιμ.), *Κυπριακή Αγιολογία, Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου*, Αγία Νάπα - Παραλίμι 2015, σ. 282 [= *Κυπριακά Αγιολογικά και Μοναστηριολογικά Μελετήματα*, Αγία Νάπα 2021, σ. 56], όπου σημειώνεται (σελ. 286 [= σελ. 60]) ότι η έκδοση του Συναξαρίου από τον Η. Delehayе (βλ. αμέσως πιο κάτω) έγινε, όπως

με όσα αναφέρονται στο Συναξάρι αυτό, η περιοχή ήταν αρχικά λίμνη ύδατος, την οποία διεκδικούσαν δύο αδέρφια, οπότε ο Άγιος, για να λύσει τη διαφορά τους και να τερματίσει τις συχνές φιλονικίες τους, προσευχήθηκε και τη μετέτρεψε σε λίμνη άλατος².

Στα χρόνια που ακολούθησαν καταγράφηκαν από τους περιηγητές της περιόδου της Λατινοκρατίας διάφορες εκδοχές της ανωτέρω παράδοσης. Για παράδειγμα, ο Αλεσσάντρο Ρινουτσίνι (Alessandro Rinuccini) από τη Φλωρεντία, αναφέρει, το 1474, ότι, σύμφωνα με τοπική παράδοση, ένα πολύ ζεστό καλοκαίρι ο Άγιος διήλθε από την περιοχή της αλυκής, όπου ζήτησε από γυναίκα, που βρισκόταν εκεί και πωλούσε σταφύλια, να του δώσει μερικά για να ξεδιψάσει. Πράγματι η γυναίκα του πρόσφερε, αλλά ο Άγιος της ζήτησε περισσότερα, οπότε αυτή απάντησε ότι δεν μπορούσε να του δώσει άλλα, γιατί ήταν τόσο ακριβά όσο και το αλάτι, που σπάνιζε την εποχή εκείνη. Ακούγοντας τότε ο Άγιος τα όσα του είπε η γυναίκα, προσευχήθηκε για να μετατραπεί η περιοχή σε αλυκή και να έχει το νησί αυτάρκεια σε αλάτι, όπως και πράγματι έγινε³. Ένας άλλος περιηγητής, ο Ιταλός Πιέτρο Κασόλα (Pietro Casola), αναφέρει, το 1494, ότι ο Άγιος Λάζαρος είχε ευσπλαχνιστεί τον τόπο και ζήτησε από τον Θεό με θερμή παράκληση να μη λείψει ποτέ το αλάτι από το νησί και ειδικά από τη λίμνη εκείνη⁴.

Η ανωτέρω παράδοση καταγράφηκε και με διάφορες άλλες εκδοχές. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Φραγκισκανό ιερωμένο Φραντζέσκο Σουριάνο (Francesco Suriano), ο οποίος επισκέφθηκε το νησί το 1484, ο Άγιος Λάζαρος είχε ζητήσει από τους ιδιοκτήτες της περιοχής, που ήταν φυτευμένη με αμπέλια, να του δώσουν μερικά σταφύλια. Αυτοί όμως αρνήθηκαν, οπότε ο Άγιος τους ρώτησε τι περιείχε το καλάθι, που ήταν κρεμασμένο λίγο πιο πέρα, και εκείνοι του απάντησαν ότι περιείχε αλάτι, ενώ στην πραγματικότητα ήταν πλήρες από

αυτό είχε διαμορφωθεί μέχρι το τέλος του 10ου αιώνα.

² «Ὁς [ὁ Άγιος Λάζαρος] καὶ λίμνην ἐπὶ ἀμφιβόλῳ κειμένην δυσὶ τισὶν ἀδελφοῖς καὶ τούτοις ὑπόθεσιν οὐ μικρᾶς στάσεως γινομένην διὰ προσευχῆς ἐξήρανεν καὶ εἰς ἄλατος φύσιν αὐτὴν ἐπήξατο». Βλ. Hyppolyti Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adiectis synaxariis selectis, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris, Bruxellis* 1902, σ. 147. Επίσης βλ. Λουκά Παναγιώτου, «Ὁ Άγιος Λάζαρος, ο ναός του στη Λάρνακα και οι περί αυτόν παραδόσεις», *Ενατενίσεις* 34 (2020) 184-185.

³ Ἀντροῦ Παυλίδη, *Ἡ Κύπρος ἀνά τοὺς αἰῶνες μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα ξένων ἐπισκεπτῶν τῆς, τ. Α΄*, Λευκωσία 1993, σ. 176.

⁴ Ἀ. Παυλίδη, *Ἡ Κύπρος ἀνά τοὺς αἰῶνες μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα ξένων ἐπισκεπτῶν τῆς, τ. Α΄*, ὁ.π., σ. 256.

σταφύλια. Ο Άγιος τότε, θέλοντας να τους τιμωρήσει για την υποκρισία τους, μετέτρεψε διά θαύματος τον αμπελώνα σε αλυκή. Επίσης, ο Γάλλος κληρικός Ντενί Ποσσό (Denis Possot) σημειώνει στο οδοιπορικό του, το 1532, ότι ο Άγιος ζήτησε ένα τσαμπί σταφύλι από μία γυναίκα, για να σβήσει τη δίψα του, αλλά αυτή του έδωσε λίγο αλατούχο χύμα, με αποτέλεσμα ο Άγιος να μετατρέψει την περιοχή σε αλυκή⁵.

Η παράδοση για δημιουργία της αλυκής από τον Άγιο Λάζαρο, με βάση την εκδοχή που διέσωσε ο Φραντζέσκο Σουριάνο, καταγράφηκε και στα νεότερα χρόνια, όπου, όμως, αντί να αφορά τους ιδιοκτήτες του αμπελώνα, αναφέρεται σε γριά, που είπε στον Άγιο ότι η περιοχή παρήγε μόνο αλάτι, απαντώντας στο αίτημά του για να του δώσει μερικά σταφύλια⁶. Αναφέρεται μάλιστα ότι ήταν ευρέως διαδεδομένη ανάμεσα στους ντόπιους, που υποστήριζαν ότι οι εργαζόμενοι στην αλυκή έβρισκαν, αναμειγμένα με το αλάτι, ρίζες και κλαδιά, από αυτούς τους αμπελώνες των χρόνων του Αγίου⁷.

Στο Συναξάρι της Κωνσταντινούπολης, εκτός από την ανωτέρω παράδοση που συνδέει τον Άγιο Λάζαρο με την Κύπρο, αναφέρεται επίσης, ότι τα λείψανα του Αγίου μεταφέρθηκαν από το νησί στη Βασιλεύουσα από τον αυτοκράτορα Λέοντα ΣΤ΄ τον Σοφό (886-912)⁸. Στην Κύπρο καταγράφηκε, από ό,τι έχουμε υπόψη από περιηγητές των χρόνων της Τουρκοκρατίας, οι οποίοι πληροφορήθηκαν τα σχετικά από τους ντόπιους, ότι ο τάφος του Αγίου βρισκόταν κάτω από τον αρχαίο και επιβλητικό ναό του στη Λάρνακα. Για παράδειγμα, ο Ιταλός Πιέτρο ντέλλα Βάλλε (Pietro della Valle), σημειώνει, το 1625, στο οδοιπορικό του ότι του είχε υποδειχθεί ότι ο τάφος του Αγίου βρισκόταν σε ένα σπήλαιο πίσω από την Αγία Τράπεζα του ναού. Ακόμη αναφέρει, ότι οι ντόπιοι υποστήριζαν ότι το λείψανό του μεταφέρθηκε αργότερα στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στη Μασσαλία. Τέλος προσθέτει ότι καθημερινά ασθενείς, που προσέρχονταν στον τάφο, γιαιτρεύονταν θαυματουργικά, γεγονός που θεώρησε ως επιβεβαίωση των όσων ανέφεραν

⁵ Για τις παραδόσεις, που καταγράφουν οι Σουριάνο και Πόσσο, βλ. Claude Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, New York 1986 (α΄ έκδοση: Cambridge 1908), σ. 48, 64, αντιστοίχως. Επίσης βλ. Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α΄, ό.π., σ. 219, 290, αντιστοίχως.

⁶ Νέαρχου Κληρίδη, *Θρύλοι και παραδόσεις της Κύπρου*, Λευκωσία 1954, σ. 77.

⁷ Αθηνάς Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β΄, Αθήνα 1963, σ. 147.

⁸ H. Delehaye, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi, adiectis synaxariis selectis, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris*, ό.π., σ. 146.

οι κάτοικοι. Εξέφρασε, ωστόσο, την απορία του για την τοπική παράδοση, που ερχόταν σε αντίθεση με τη διδασκαλία της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία υποστήριζε ότι ο Άγιος Λάζαρος είχε μεταβεί, ύστερα από την ανάστασή του, στη Μασσαλία, όπου υπηρέτησε ως Επίσκοπος, και έζησε και ετάφη εκεί⁹.

Ένας άλλος περιηγητής, ο Ρώσος μοναχός Βασίλειος Γρηγόροβιτς Μπάρσκυ (Vasilij Grigorovič-Barskij), τόσο κατά την πρώτη επίσκεψή του στο νησί, το 1726, όσο και κατά τη δεύτερη, ένα χρόνο αργότερα, αναφέρει ότι ο ευρισκόμενος κάτω από τον ναό τάφος του Αγίου ήταν μία σαρκοφάγος¹⁰. Μάλιστα, ο Κύπριος Αρχιμανδρίτης Κυπριανός υπέθεσε, το 1788, ότι από τη σαρκοφάγο αυτή, τη λάρνακα δηλαδή, προήλθε και το όνομα της πόλης¹¹. Ο Αμερικανός ιεραπόστολος Λορέντζο Γουόρρινερ Πίις (Lorenzo Warriner Pease) πρόσθεσε, το 1837, ότι η σαρκοφάγος του Αγίου είχε οπή από την οποία ανέβλυζε μύρο¹². Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρίες των αρχών του 20ού αιώνα, δίπλα από τον τάφο έρεε αγίασμα¹³. Όπως αναφέρεται, ο ναός αποτελούσε σημαντικό προσκύνημα για τους διερχόμενους από την Κύπρο επισκέπτες των Αγίων Τόπων, οι οποίοι θεωρούσαν ότι με την εκεί επίσκεψή τους συμπλήρωναν το προσκυνηματικό τους ταξίδι¹⁴.

⁹ Cl. Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, ό.π., σ. 213· Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 583. Για την ύπαρξη του υπόγειου σπηλαίου στον ναό, που εθεωρείτο ως ο τάφος του Αγίου, αναφέρονται και αρκετοί άλλοι περιηγητές, όπως το 1683 ο Ολλανδός Κορνέλιους βαν Μπρουν (Cornelius van Bruyn), το 1767 ο Ιταλός αββάς Τζοβάνι Μαρίτι (Giovanni Mariti) και το 1845 ο Γερμανός αρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρος (Ludwig Ross). Βλ. Cl. Delaval Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus*, ό.π., σ. 240 (για τον βαν Μπρουν)· Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 653, 836 (για τους βαν Μπρουν και Τζοβάνι Μαρίτι, αντιστοίχως), και Πολυχρόνη Ενεπεκίδη, *Κύπρος 1800-1878. Τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στη Γερμανική έρευνα και κριτική*, Αθήνα 2000, σ. 183 (για τον Ρος).

¹⁰ Βλ. Α. Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Α', ό.π., σ. 679-680, όπου δημοσιεύονται τα όσα ο Μπάρσκυ αναφέρει για τις δύο επισκέψεις του. Επίσης βλ. Ανδρέα Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ - Πλάκα - Άλποβ άλλως Βασιλείου Μοσκοβορρώσσου Κιεβοπολίτου εν Κύπρω», *Κυπριακά Σπουδαί* 21 (1957) 30-31, όπου γίνεται αναφορά μόνο στη δεύτερη επίσκεψή του.

¹¹ Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων ιστορικών και συντεθεισα απλή φράσει*, Ενετία 1788, σ. 28.

¹² Rita Severis, *The Diaries of Lorenzo Warriner Pease 1834-1839. An American Missionary in Cyprus and his Travels in the Holy Land, Asia Minor and Greece*, v. II, Aldershot 2002, σ. 703.

¹³ Νεοκλή Κυριαζή, «Ιστορικά σελίδες. Η πόλις της Λάρνακος υπό το φως ιστορικών εγγράφων», *Κυπριακά Χρονικά* 6 (1929) 35.

¹⁴ Νεοκλή Κυριαζή, *Συλλογή ιστορικών ειδήσεων της πόλεως Λάρνακα - Σκάλα, Λάρνακα*

Σύμφωνα με την επικρατούσα λαϊκή αντίληψη, ο ναός ανηγέρθη με δαπάνες του βυζαντινού αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού, γύρω στο 900¹⁵, ύστερα από την εύρεση του λειψάνου του Αγίου στην Κύπρο και τη μεταφορά του στην Κωνσταντινούπολη, το 901¹⁶. Στις μέρες μας αποτελεί ένα σημαντικό προσκύνημα, ειδικά μετά την ανεύρεση κάτω από την Αγία Τράπεζα, στις 23 Νοεμβρίου 1972, κατά τη διάρκεια εργασιών ανακαίνισης, μέρος των λειψάνων του Αγίου μέσα σε μαρμάρινη σαρκοφάγο¹⁷.

Μία άλλη παράδοση για τον Άγιο Λάζαρο, που είναι διαδεδομένη, τόσο στην Κύπρο, όσο και ευρύτερα, είναι αυτή που αναφέρει ότι ο Άγιος, συγκλονισμένος από όσα είδε στον Άδη, κατά την εκεί κάθοδό του, παρέμενε συνήθως σιωπηλός και ουδέποτε γελοούσε. Σύμφωνα με την ανωτέρω παράδοση, μόνο σε μια περίπτωση χαμογέλασε, όταν είδε κάποιον να κλέβει μια πήλινη στάμνα, οπότε είπε τη φράση «το ένα χώμα κλέβει το άλλο»¹⁸. Όπως παρατηρούμε, στην ανωτέρω παράδοση δεν προσδιορίζεται η πόλη στην οποία διαδραματίστηκαν τα όσα αναφέρονται. Ωστόσο, το γεγονός ότι ο Άγιος, ύστερα από την ανάστασή του, υπηρέτησε ως Επίσκοπος Κιτίου και έζησε στην πόλη της Λάρνακας, οδηγεί στο έμμεσο συμπέρασμα ότι πρόκειται γι' αυτήν.

Ο Άγιος Λάζαρος συνδέεται με την Κύπρο και μέσω της δημόδους

1946, σ. 11-12.

¹⁵ Για τον ναό του Αγίου Λαζάρου και την ιστορία του βλ. Ν. Κυριαζή, «Ιστορικά σελίδες. Η πόλις της Λάρνακας υπό το φως ιστορικών εγγράφων», *ό.π.*, σ. 24-115· Π. Αγάθωνος, *Ο Άγιος Λάζαρος ο τετραήμερος*, *ό.π.*, σ. 118-128· Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Ο ναός του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα», *Επιστημονική Επετηρίς Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου*, Λευκωσία 1998, σ. 205-224· Χαράλαμπος Χοτζάκογλου, *Άγιος Λάζαρος. Ιστορία - Αρχιτεκτονική και Τέχνη του ιερού ναού του Αγίου Λαζάρου Λάρνακας. Εικονογραφημένος Οδηγός - Προσκυνητάρειον*, Λευκωσία 2004, σ. 24-45· Stavros Fotiou, *St. Lazarus and his church in Larnaca*, Larnaca 2016, σ. 31-47· Α. Παναγιώτου, «Ο Άγιος Λάζαρος, ο ναός του στη Λάρνακα και οι περί αυτών παραδόσεις», *ό.π.*, σ. 178-184.

¹⁶ Για την εύρεση του λειψάνου του Αγίου στην Κύπρο και τη μεταφορά του στην Κωνσταντινούπολη βλ. Κ. Κωνσταντινίδη, «Το Συναξάριον της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως», *ό.π.*, σ. 292-294 [= *Κυπριακά Αγιολογικά και Μοναστηριολογικά Μελετήματα*, *ό.π.*, σ. 66-68].

¹⁷ Μιχαήλ Γ. Μιχαηλίδη, *Ο Άγιος Λάζαρος ο φίλος του Χριστού και πρώτος Επίσκοπος Κιτίου. Η ιστορία του ναού του στη Λάρνακα*, Λάρνακα 1984, σ. 12.

¹⁸ Κυριάκου Χατζηωάννου, «Παλιές παραδόσεις περί του ερχομού του Αγίου Λαζάρου στο Κίτιον», στον τόμο: Του ιδίου, *Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς*, τ. ΣΤ΄, Λευκωσία 1992, σ. 166. Όπως αναφέρθηκε, πρόκειται για ευρέως διαδεδομένη παράδοση και εκτός Κύπρου. Ενδεικτικά βλ. Γεώργιου Μέγα, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα 2007, σ. 172.

ιατρικής, όπως στις περιπτώσεις των εγκύων, οι οποίες παρουσίαζαν δυστοκία. Ο ιερέας τότε, που εκκαλείτο να συνδράμει, ώστε με τις προσευχές του να γεννηθεί άμεσα το βρέφος, το πρόσταζε να εξέλθει από τη μήτρα της μητέρας του, όπως το ίδιο έπραξε ο Ιωνάς από την κοιλιά του κήτους και ο Λάζαρος από το μνήμα: «Εξέλθε βρέφος, ως εξήλθεν ο Ιωνάς εκ της κοιλίας του κήτους και ο Λάζαρος εκ του μνήματος αυτού. Αμήν»¹⁹. Ακόμη, επειδή ο Άγιος υπήρξε τετραήμερος, δηλαδή αναστήθηκε τέσσερις ημέρες ύστερα από τον θάνατό του, εθεωρείτο ότι ήταν ο κατεξοχήν θεραπευτής όσων νοσούσαν από τον λεγόμενο τεταρταίο πυρετό, δηλαδή τον ελώδη. Σε εποχές μάλιστα, όπως της Λατινοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, κατά τις οποίες η Λάρνακα περιβαλλόταν από έλη και οι κάτοικοί της ήταν εκτεθειμένοι στην ελονοσία, πολλοί ήταν αυτοί που κατέφευγαν στη χάρη του για να ζητήσουν βοήθεια²⁰.

Η παράδοση για επίσκεψη της Θεοτόκου στο Κίτιο και συνάντησή της με τον Άγιο Λάζαρο

Τοπική παράδοση, που μάλλον ανάγεται στην περίοδο της Λατινοκρατίας, συνδέει τον Άγιο Λάζαρο με τη Θεοτόκο και με επίσκεψή της στο νησί, μερικά χρόνια ύστερα από την Ανάσταση του Κυρίου. Η παράδοση αυτή, όπως διεσώθη σε κυπριακά χειρόγραφα, που χρονολογούνται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ίσως και παλαιότερα, δημοσιεύτηκε, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, από τους Χαρίλαο Παπαϊωάννου, Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά και Κωνσταντίνο Σπυριδάκη, με τους δύο πρώτους να θεωρούν ότι έχει ρωσική προέλευση και διαδόθηκε στην Κύπρο από το Άγιον Όρος, και τον τρίτο να αναφέρει ότι είναι μάλλον κυπριακή²¹. Ωστόσο,

¹⁹ Αθ. Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό.π., σ. 458.

²⁰ Νεοκλή Κυριαζή, «Δημόδης κυπριακή ιατρική», *Κυπριακά Χρονικά* 4 (1926) 28. Ειδικότερα για τις λαογραφικές παραδόσεις για τον Άγιο Λάζαρο στην Κύπρο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Άγιος Λάζαρος στην κυπριακή λαογραφία», στον τόμο: Σταύρου Φωτίου (επιμ.), «*Λάζαρε Δεύρο Έξω*», *Η ανάσταση του Λαζάρου στη θεολογία τη λαογραφία, τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη μουσική*, Ιερός Ναός Αγίου Λαζάρου, Λάρνακα 2023, σ. 257-273.

²¹ Χαρίλαου Παπαϊωάννου, «Ο Άγιος Λάζαρος», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 365-366. Του ίδιου, «Η περί της επισκέψεως της Θεοτόκου Διήγησις», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 2 (1912) 430-432 (δημοσιεύει την παράδοση από χειρόγραφο της συλλογής Χριστόδουλου Αντωνιάδη Γενά, που χρονολογεί στον 15ο αιώνα, περίοδο, όμως, που δεν επιβεβαιώνεται από αλλού για την ορθή χρονολόγηση του χειρογράφου). Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημου Μυλωνά, «Η κατά παράδοσιν επίσκεψις της Υπεραγίας Θεοτόκου εν Λάρνακι της Κύπρου», *Κυπριακά Χρονικά* 1 (1923) 29-32 (δημοσιεύει την παράδοση από χειρόγραφο της συλλογής του

από τη μελέτη των χειρογράφων, όπως υποστήριξε με ισχυρά επιχειρήματα ο Μικρασιάτης Ιωάννης Συκουτρής, καθηγητής τότε στο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας, φαίνεται ότι ο αρχικός πυρήνας της παράδοσης εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή της Κύπρου και ότι σε μεταγενέστερο χρόνο συνδυάστηκε με επίσκεψή της στον Άθωνα²². Ίσως μάλιστα η πρόσφατη αποκάλυψη, μετά από συντήρηση, εικόνας του 13ου αιώνα από τον ναό της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι, με τη Θεοτόκο ένθρονη βρεφοκρατούσα εν μέσω του Ευαγγελιστή Λουκά και του Αγίου Λαζάρου, να απηχεί την άποψη περί κυπριακής προέλευσης της παράδοσης²³.

Είναι, όμως, αξιοσημείωτο ότι η ίδια παράδοση, σχεδόν πανομοιότυπη με αυτήν των κυπριακών χειρογράφων, που αναφέρεται σε επίσκεψη της Θεοτόκου, τόσο στο Άγιον Όρος, όσο και στην Κύπρο, διεσώθη και σε χειρόγραφο Μονών του Αγίου Όρους, όπως του 16ου αιώνα στη Διονυσίου και του 17ου στην Παντοκράτορος²⁴. Είναι μάλιστα γνωστό ότι οι Ρώσοι ιστορικοί και θεολόγοι είχαν υπόψη τους την παράδοση για την επίσκεψη της Θεοτόκου στο Άγιον Όρος από τα έργα του Αγίου Μαξίμου του Γραικού, τον 16ο αιώνα²⁵. Κατά συνέπεια, ίσως το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αναβίωση της παράδοσης σε έργα Ρώσων κατά τον 19ο αιώνα, να συνέτεινε ώστε Αγιορείτες πατέρες να θεωρήσουν, στις αρχές του 20ού αιώνα, ότι η ανωτέρω παράδοση διαδόθηκε στο Άγιον Όρος από τους Ρώσους μοναχούς, που ασκήτευαν σε αυτό²⁶. Η δε αναφορά στις ρωσικές πηγές για προσθήκη στην ανωτέρω παράδοση, που κατέγραψε ο Άγιος Μάξιμος ο Γραικός, και επίσκεψης της Θεοτόκου, εκτός από τον Άθωνα και στην Κύπρο, φαίνεται ότι ανάγεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα²⁷. Κατά συνέπεια έχουμε την

κατοίκου της Λάρνακας Π. Μητροπούλου, που χρονολογεί στον 18ο αιώνα)· Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, «Η Παναγία εις την Κύπρον», *Κυπριακαί Σπουδαί* 8 (1946) 135-137 (σχολιάζει σχετική καταγραφή της παράδοσης, όπως διασώζεται στο χειρόγραφο του μοναχού Ακακίου, του έτους 1733).

²² Ιωάννη Συκουτρή, «Η Παναγία εν Κύπρω», *Κυπριακά Χρονικά* 1 (1923) 121-126.

²³ Χριστίνας Σπανού, «Ένθρονη Θεοτόκος με τον Ευαγγελιστή Λουκά και τον Άγιο Λάζαρο», στον τόμο: Της ίδιας (επιμ.), *Η κατά Κίτιον αγιογραφική τέχνη*, Λάρνακα 2002, σ. 134-135.

²⁴ Τα δύο αυτά κείμενα, των Μονών Διονυσίου και Παντοκράτορος, δημοσιεύτηκαν από τους Μανουήλ Γεδεών, *Ο Άθως*, Κωνσταντινούπολη 1885, σ. 297-300· Σπυρίδωνα Λάμπρο, «Τα Πάτρια του Αγίου Όρους», *Νέος Ελληνομνήμων* 9 (1912) 123-126, αντιστοίχως.

²⁵ Αντώνιου-Αιμίλιου Ταχιάου, *Βυζάντιο - Σλάβοι - Άγιον Όρος*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 515.

²⁶ Ενδεικτικά βλ. Ιερομ. Γεράσιμου Σμυρνάκη, *Το Άγιον Όρος*, Αθήνα 1903, σ. 14-15.

²⁷ Ν. Μυλωνά, «Η κατά παράδοσιν επίσκεψις της Υπεραγίας Θεοτόκου εν Λάρνακι της Κύπρου», *ό.π.*, σ. 29.

εντύπωση ότι η ρωσική προέλευση της παράδοσης ενδεχομένως πρέπει να αποκλειστεί, αφού είναι, μάλλον, νεότερη των άλλων δύο, κυπριακής και αγιορειτικής.

Σύμφωνα με όσα αναφέρονται, ο Άγιος Λάζαρος, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Κίτι, όπου είχε καταφύγει για να σωθεί από τους Αρχιερείς και τους Φαρισαίους, επιθυμούσε διακαώς να συναντηθεί με τη Θεοτόκο. Γι' αυτό και ύστερα από σχετική συνεννόηση έστειλε καράβι στην Παλαιστίνη για να μεταφέρει τη Θεοτόκο στην Κύπρο, μαζί με τον Ευαγγελιστή Ιωάννη. Καθοδόν, όμως, συνάντησαν τρικυμία και ενάντιο άνεμο, που τους παρέσυρε μέχρι τη χερσόνησο του Άθωνα. Εκεί η Παναγία μετέστρεψε στη χριστιανική πίστη τους ειδωλολάτρες κατοίκους και δειήθηκε στον Υιό της να προστατεύει όσους θα διαμένουν στην περιοχή και θα ασκούνται χριστιανικά. Ακολούθως, αναχώρησε για την Κύπρο, όπου συνάντησε τον Άγιο Λάζαρο, προς τον οποίο δώρισε επισκοπικό ωμοφόριο και επιμάνικα, που έφτιαξε η ίδια. Στη συνέχεια ευλόγησε την τοπική Εκκλησία και επέστρεψε στα Ιεροσόλυμα²⁸.

Ας σημειωθεί ότι το σκέλος της ανωτέρω παράδοσης για επίσκεψη της Θεοτόκου στην Κύπρο, χωρίς να γίνεται λόγος για μετάβαση και στο Άγιον Όρος, αναφέρεται από τον λόγιο Επίσκοπο του 16ου αιώνα Δαμασκηνό Στουδίτη, ο οποίος αναφέρει, επίσης, ότι πρόσφερε στον Άγιο Λάζαρο ωμοφόριο²⁹. Όπως διευκρινίζει ο Νεόφυτος Ροδινός, σε έργο που εξέδωσε το 1659, το ωμοφόριο αυτό σωζόταν στο νησί μέχρι και τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, παραλείποντας, ωστόσο, να δώσει οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες και χωρίς να αναφέρεται στην παράδοση για επίσκεψη της Παναγίας στην Κύπρο³⁰. Η ανωτέρω παράδοση για την επίσκεψή της στο

²⁸ Για τη σχετική παράδοση βλ. Κυριάκου Χατζηιωάννου, «Η επίσκεψη της Παναγίας στην Κύπρο - Ο Άγιος Λάζαρος στο Κίτιο», στον τόμο: Του ιδίου: *Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς*, τ. Α', Λευκωσία 1985, σ. 352-354· Σ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της Κατά Κίτιον Εκκλησίας*, ό.π., σ. 35· Π. Αγάθωνος, *Ο Άγιος Λάζαρος ο τετραήμερος*, ό.π., σ. 31-33· Κωστή Κοκκινόφτα, «Επωνυμίες και μοναστήρια της Παναγίας στην Κύπρο», στον τόμο: Άννας Μαραγκού - Γιώργου Γεωργή - Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη - Κωνσταντίνου Στάικου (επιμ.), *Κύπρος*, Εκδόσεις «Κότινος», Αθήνα 2007, σ. 465-467· Γεώργιου Κάκκουρα, «Ἦλθεν ἡ Θεοτόκος ἐν τῇ Κύπρῳ εἰς χώραν Λάρναξ;», *Πνευματικὴ Διακονία* 8 (2010) 83-84· Μοναχού Πατάπιου Καυσοκαλυβίτη, «Ἡ παράδοση περὶ ἐλευσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Κύπρῳ μέσα ἀπὸ τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῆ χειρόγραφη παράδοση», *Επιστημονικὴ Επετηρίδα Βελλά* 8,1 (2017-2019) 171-18

²⁹ Δαμασκηνού Στουδίτου, *Θησαυρός, μετὰ τῆς προσθήκης ἐν τῷ τέλει καὶ ἐτέρων ἐπτὰ Λόγων ψυχωφελεστάτων*, Βενετία 1751, σ. 89.

³⁰ Νεόφυτου Ροδινού, *Περὶ Ἠρώων, Στρατηγῶν, Φιλοσόφων, Ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ ευγήκασιν ἀπὸ το νησί τῆς Κύπρου*, Ρώμη 1659, σ. 144.

νησί και την προσφορά στον Άγιο Λάζαρο ωμοφορίου, που έφτιαξε η ίδια, αναφέρεται για πρώτη φορά, από ό,τι έχουμε υπόψη, σε έντυπο κυπριακού ενδιαφέροντος από τον Αρχιμανδρίτη Κυπριανό, το 1788, ο οποίος συνδέει την προέλευσή της με ασαφή τρόπο με κείμενο του Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, συγγραφέα των τελευταίων δεκαετιών του 13ου και των πρώτων του 14ου αιώνα³¹. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτό που αναφέρει ο τελευταίος είναι το σκέλος εκείνο της παράδοσης, που αφορά στην προσφορά από τη Θεοτόκο στον Λάζαρο του ωμοφορίου, το οποίο, όπως σημειώνεται, έφτιαξε η ίδια, και όχι στην έλευσή της στο νησί³².

---

³¹ Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, ό.π., σ. 377-378.

³² Αποστολικής Διακονίας Εκκλησίας της Ελλάδος (έκδ.), *Τριώδιον*, Αθήνα 42014, σ. 865. Για τη σχετική παράδοση για έλευση της Θεοτόκου στην Κύπρο βλ. επίσης: π. Παρασκευά Αγάθωνος, «Ο κατά τις πηγές βίος του Αγίου Λαζάρου του Τετραημέρου και οι προς αυτόν θεσπισθείσες εορτές», «*Λάζαρε Δεύρο Έξω*», *Η ανάσταση του Λαζάρου στη θεολογία τη λαογραφία, τη λογοτεχνία, την τέχνη, τη μουσική*, ό.π., σ. 121-125.

ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑ
ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ

(διακόσια χρόνια από τὸν θάνατό του)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗ,
ΠΡΩΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ - ΕΡΕΥΝΗΤΗ

Ἡ μικρὴ πόλη τοῦ Hucknall (Χάκνολ) βρίσκεται δέκα περίπου χιλιόμετρα βορείως τοῦ Nottingham, πρωτεύουσας τῆς ὁμώνυμης κομητείας. Μὲ τὸ γειτονικὸ κτῆμα Newstead Abbey - ὅπου ὑψώνεται τὸ μεγάλο ἀρχοντικὸ τῆς οἰκογένειας τῶν Byron - καὶ τὸ κοντινὸ δάσος τοῦ Sherwood συνθέτει μιὰν εὐπρόδεκτη παρένθεση γαλήνης καὶ ἡρεμίας μέσα στὴν ἔντονα βιομηχανικὴ αὐτὴ περιοχὴ τῆς κεντρικῆς Ἀγγλίας. Μικρὸ ἥσυχο μέρος, χωρὶς τὰ ψηλὰ οἰκοδομήματα, τοὺς καπνοὺς καὶ τὸν ἀγχώδη ρυθμὸ τῶν ἀγγλικῶν

μεγαλουπόλεων, άπλώνει μπροστά στους έπισκέπτες του τὸ πλῆθος τῶν λουλουδιῶν του, τὰ παλαιϊκά του κτίσματα καὶ τὴ μνήμη τοῦ Μπάϋρον. Καταστήματα, κινηματογράφοι, σωματεία, χῶροι ἀναψυχῆς φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ποιητῆ, πὸν ἡ πόλη σεμνύνεται νὰ ἔχει θαμμένον στὴ γῆ της.

Ένας ἥλιος φωτεινός, σχεδὸν μεσογειακός, ὑποδέχεται τὴν ὁμάδα μας στὴ μικρὴ, τυπικὰ ἀγγλικὴ, πλατεία τῆς πόλης. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ της ἀναδεικνύεται ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, πὸν φιλοξενεῖ καὶ τὸν τάφο τοῦ Μπάϋρον. Πρωτομαγιά, Σάββατο ἀπομεσήμερο, πρῶμῃ ἀγγλικὴ ἀνοιξη. Οἱ μαῦροι συμφοιτητές μου τεντώνονται μὲ εὐδαιμονία στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καθὼς περνοῦμε τὸ πλακόστρωτο μονοπάτι πὸν ὁδηγεῖ στὴν ἐκκλησία, μέσα ἀπὸ τὸ παλιό, ὀλάνθιστο κοιμητήριο τῆς αὐλῆς.

Ἡ ἐκκλησία, μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ πύργο της, τὰ χρωματιστὰ παράθυρα καὶ τὶς γοθτικὲς αἰχμὲς στὴν ἐπιφάνεια τῶν τοίχων της, πρωτοθεμελιώθηκε τὸ 1090. Ἡ εἴσοδος της, χωμένη στὸ μισοσκόταδο καὶ στὸ βάθος τῶν τριῶν σκαλοπατιῶν πὸν κατεβαίνεις γιὰ νὰ μπεῖς, εἶναι ἕνα παμπάλαιο ξυλουργικὸ κατασκεῦασμα πὸν ὁδηγεῖ, μέσα ἀπὸ τὴ βαρεῖα ξύλινη θύρα, στὸ μισόφωτο τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Τὰ μάτια συνηθίζουν γρήγορα στὸ ἀδύναμο φῶς καὶ στίς σκιὲς ἀπὸ τὶς ἀσθενικὲς ἀναταύγειες τῶν πολύχρωμων βιτρώ. Γυμνὸς πωρόλιθος στοὺς τοίχους καὶ στοὺς κίονες, ἕνα παλαιϊκὸ βαπτιστήριο, περίτεχνη ξύλινη ὀροφή, ἕνα δάσος ἀπὸ σημαῖες τοπικῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων πὸν κατὰ καιροὺς πολέμησαν γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆ βρεταννικῆς αὐτοκρατορίας, κατάλογοι πεσόντων σὲ ἐντοχιτισμένες μαρμάρινες πλάκες, λουλούδια στις γωνιές, τὸ ἀρμόνιο, ὅλη ἡ κατάνυξη - ὄση βεβαίως μπορεῖ νὰ δώσει μιὰ γοθτικὴ ἐκκλησία σὲ ὅποιον κουβαλᾷ μαζί του τὴ γοητεία καὶ τὴ νοσταλγία τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας.

Καὶ ὁ Μπάϋρον; Ὁ ὀγδοντάχρονος νεωκός - καὶ ξεναγός - πὸν μᾶς ἔχει ὑποδεχθεῖ στὴν εἴσοδο τῆς ἐκκλησίας, μᾶς ὁδηγεῖ στὸ ἱερό, ὅπου βρίσκονται οἱ τάφοι τῶν Μπάϋρον. Ὑπάρχει πολλὴ ἱστορία στὴ μικρὴ αὐτὴ ἐκκλησία, ἱστορία πὸν τὴν κρατεῖ ζωντανὴ ἡ δόξα τοῦ ποιητῆ. Ὁ ἠλικιωμένος νεωκός ἀρχίζει μὲ προθυμία τὴν τυποποιημένη του ἀφήγηση.

Πλαῖι στὴν Ἁγία Τράπεζα μιὰ ἀναμνηστικὴ πλάκα ἀναφέρεται στὸν Ριχάρδο, δεῦτερο στὴ σειρὰ λόρδο Μπάϋρον, τὸ πρῶτο μέλος τῆς οικογένειας πὸν τάφηκε στὴν κρύπτη τῆς ἐκκλησίας, τὸ 1679. Παλαιότερα τὰ μέλη τῆς οικογένειας, ἡ ὁποία ἀπέκτησε τὸ γειτονικὸ Newstead Abbey τὸ 1540, ὅταν ὁ

βασιλιάς Έρρίκος ο Η΄ διέλυσε τὰ μοναστήρια τῆς Ἀγγλίας, θάβονταν στὴν ἐκκλησία τοῦ Κόλβικ κοντὰ στὸ Nottingham. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ εἶναι πιά ἐρειπωμένη καὶ ὅ,τι σχετικὸ σῶθηκε ἔχει ἀποτεθεῖ στὸ Newstead Abbey, τοῦ ὁποῖου τελευταῖος ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τοὺς Μπάϋρον ἦταν ὁ ποιητῆς.

Στὸν νότιο τοῖχο τοῦ ἱεροῦ δυὸ πλάκες: μιὰ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ μιὰ γιὰ τὴν κόρη του Αὐγούστα Ἄδα - τὴν τελευταία Μπάϋρον - ποὺ πέθανε τὸ 1852. Ἡ ἐπιγραφή στὴν πλάκα τοῦ ποιητῆ, ποὺ τὴν πρόσφερε ἡ ἀδελφή του Αὐγούστα Μαίρη Λη καὶ τὴ στέφει ἓνα λεπτῆς ἐπεξεργασίας ἀνάγλυφο τῆς μορφῆς τοῦ Μπάϋρον, ἀναφέρει:

*Ἐδῶ στὴν κρύπτη ἀπὸ κάτω
ὅπου πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους του
καὶ ἡ μητέρα του εἶναι θαμμένοι,
κείτονται τὰ λείψανα τοῦ
Λόρδου Γεωργίου Γκόρντον Νόελ Μπάϋρον
βαρῶνου τοῦ Rochdale
στὴν κομητεία τοῦ Lancaster,
συγγραφέα τοῦ “Προσκυνήματος τοῦ Childe Harold”.
Γεννήθηκε στὸ Λονδίνο στίς
22 Ἰανουαρίου 1788
καὶ πέθανε στὸ Μεσολόγγι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας
στίς 19 Ἀπριλίου 1824,
δοσμένος στὴν τιμημένη προσπάθεια ν’ ἀναστυλώσει τὴ χώρα αὐτὴ
στὴν ἀρχαία τῆς ἐλευθερία καὶ δόξα.*

Τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας. Εἶμαι σχεδὸν ἔτοιμος νὰ μιλήσω στοὺς ἄλλους γιὰ τὸ Μεσολόγγι, νὰ πῶ ὅτι περπάτησα στὰ ἑλληνικὰ βήματα τοῦ Μπάϋρον, νὰ ἐξηγήσω τί εἶναι γιὰ τοὺς Ἕλληνες ὁ ποιητῆς... Ξέρω ὅμως πῶς οἱ ἐρωτήσεις τῶν μαύρων φίλων μου, πάντα ἔτοιμων νὰ ἀρπάξουν κάθε πληροφορία, θὰ ἀρχίσουν ἀσταμάτητες. Καὶ ἐγὼ θέλω αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ μείνω μόνος μὲ τὸν *καημὸ τῆς ρομοσύνης*, ποὺ τόσο ξαφνικὰ ξύπνησε μέσα μου σ’ αὐτὴ τὴν ἐκκλησία τῆς βορεινῆς χώρας. Γιὰ τοῦτο σιωπῶ. Θυμοῦμαι τὸν στίχο τοῦ Σεφέρη γιὰ τὴν Κύπρο: *ποιός τὸ γνωρίζει τοῦτο τὸ νησί;* Τί μπορεῖ νὰ λέει τάχα αὐτὸ τὸ *Western Greece* στοὺς ἄλλους γύρω μου, ποὺ μὲ τὴν ἀσυγκράτητη ἐξωστρέφεια τοῦ τουρίστα ἔχουν παραδοθεῖ στὴν ἀφήγηση τοῦ ξεναγοῦ; Τί λέει γι’ αὐτοὺς ἡ Ἑλλάδα, τὸ *πανάρχαιο δράμα* τῆς, ἡ μοίρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ ἔφερε τὸν Μπάϋρον στὸ Μεσολόγγι;

Ταξιδεύω στὸ φῶς τοῦ Ἴονιου, μελετῶ τὴ γυμνὴ μεγαλοπρέπεια τῆς Ροῦ-
μελης ὅπως τὴν ἀντικρύζεις εἰσπλέοντας τὸν Κορινθιακὸ, βλέπω τὸν Μπάϋρον
νὰ καλπάζει ἀνάμεσα στὰ ἄνθια τῆς γῆς καὶ στὶς ὄχθες τῆς λιμνοθάλασσας,
περπατῶ στὶς τάπιες τῆς ἱερῆς πόλης, ἀκούω τὴν Ἰωδὴ εἰς τὸν θάνατον τοῦ
Λόρδ Μπάϋρον.

Στὸ δάπεδο, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ κάλυμμα τῆς κρύπτης, μιὰ μαρμάρινη
πλάκα, ὑποβλητικὴ στὴ λιτότητά της, σταλμένη ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Γεώργιο Α΄
τῆς Ἑλλάδος, λέει:

Μπάϋρον

γεννήθηκε 22 Ἰανουαρίου 1788

πέθανε Ἀπριλίου 19, 1824

Ἡ γραφή, μὲ χάλκινα ἀνάγλυφα γράμματα σὲ σκοῦρο μάρμαρο, περι-
βάλλεται ἀπὸ χάλκινο στεφάνι δάφνης· τὸ βραβεῖο στοὺς ἀγῶνες τῶν
Πανελλήνων, στοὺς ἀγῶνες *περὶ ἀρετῆς*. Ἕνα στεφάνι ἀπὸ δάφνη, ἡ
εὐγνωμοσύνη τῆς Ἑλλάδας.

***

Ἡ ταφὴ τοῦ Μπάϋρον εἶχε γίνεϊ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Hucknall στὶς 16
Ἰουλίου 1824, τρεῖς σχεδὸν μῆνες μετὰ τὸν θάνατό του στὸ Μεσολόγγι.
Ὅταν ὁ ποιητὴς πέθανε, 36 χρονῶν, ἔπειτα ἀπὸ σύντομη ἀρρώστια του, στὶς
19 Ἀπριλίου, τοποθετήθηκε σὲ ἓνα βιαστικὰ φτιαγμένο φέρετρο καὶ στὶς
22 μεταφέρθηκε στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἐκτέθηκε σὲ κοινὸ
προσκύνημα ὡς τὴν ἐπόμενη μέρα. Μεταφέθηκε ξανὰ στὸ σπίτι του, ἀπὸ ὅπου
τὸ ταριχευμένο σῶμα του, βουτηγμένο σὲ ἓνα μεγάλο δοχεῖο μὲ οἰνόπνευμα,
φορτώθηκε στὸ πλοῖο *Φλώριδα*. Τὸ πλοῖο ἀναχώρησε ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι στὶς
2 Μαΐου μὲ ἀποχαιρετιστήριες κανονιὲς ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς πόλης.

Ἡ εἶδηση τοῦ θανάτου τοῦ Μπάϋρον ἔφθασε στὴν Ἀγγλία στὶς 14 Μαΐου,
ἓνα σχεδὸν μῆνα μετὰ τὸ γεγονός, ἐνῶ τὸ πλοῖο ἀγκυροβόλησε στὸ Λονδίνο
τὴν πρώτη Ἰουλίου, ἔπειτα ἀπὸ ταξίδι δυὸ μηνῶν. Οἱ διαχειριστὲς τῆς περι-
ουσίας του παρέλαβαν τὸ σῶμα του καὶ τὸ ἐξέθεσαν στὸ Λονδίνο σὲ λαϊκὸ
προσκύνημα στὶς 9 καὶ 10 Ἰουλίου. Ὅσοι τὸν γνώριζαν βεβαίωσαν ὅτι ὁ θάνατος
δὲν εἶχε ἀλλοιώσει καθόλου τὴν ἐμφάνισή του. Γιὰ τὸν τόπο τῆς ταφῆς του
ἡ γυναίκα του δὲν διατύπωσε καμμιά σχετικὴ ἐπιθυμία καὶ ἔτσι ἡ ἀπόφαση
γι' αὐτὸ ἀφέθηκε στὴν ἀδελφή του Αὐγούστα. Προκρίθηκε νὰ ἐναποτεθεῖ τὸ
σῶμα του στὴν οἰκογενειακὴ κρύπτη τῆς ἐκκλησίας τοῦ Hucknall, μολονότι

ή επιθυμία του ιδιότυπου ποιητή ήταν να ταφεί στο Newstead Abbey, στον τόπο που έχει επιλέξει να ταφούν ἴδιος, ὁ οἰκονόμος τοῦ ἀρχοντικοῦ του καὶ ὁ ἀγαπημένος του σκύλος Boatswain.

Τὸ πρωτὶ τῆς 12 Ἰουλίου 1824 τὸ φέρετρο τοῦ Μπάϋρον τοποθετήθηκε σὲ νεκροφόρα, ἡ ὁποία, συρμένη ἀπὸ ἕξι μαῦρα ἄλογα, ἀναχώρησε ἀπὸ τὸ Λονδίνο γὰρ τὸ Nottingham. Ἡ διαδρομὴ - 210 χιλιόμετρα - κράτησε τέσσερις μέρες καὶ στὶς 5 τὸ πρωτὶ τῆς 16 Ἰουλίου ἡ ἄμαξα ἔφθασε στὴν πόλη, ὅπου ὁ νεκρὸς ἐκτέθηκε πάλι, γιὰ πέντε ὥρες, σὲ λαϊκὸ προσκύνημα. Μιὰ ἀπὸ τὶς τοπικὲς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς περιγράφει τὴν κηδεΐα τοῦ ποιητῆ:

Στὶς ἔντεκα παρὰ τέταρτο σχηματίστηκε ἡ πομπή. Ἐπὶ κεφαλῆς τοποθετήθηκαν δυὸ ἔφιπποι ἀστυνομικοί, δυὸ δημοτικοὶ κλητῆρες καὶ τέσσερις ἔφιπποι δημοτικοὶ σύμβουλοι. Ἀκολουθοῦσε τὸ ἄλογο τοῦ Στέμματος· ὁ ἀναβάτης του κρατοῦσε ἓνα βελούδινο μαξιλάρι, ὅπου ἦταν τοποθετημένο τὸ στέμμα τοῦ Οἴκου τῶν Μπάϋρον. Ἀκολουθοῦσε ἡ νεκροφόρα μὲ τὰ ἕξι μαῦρα ἄλογα καὶ διακοσμημένη μὲ δώδεκα πένθιμες ταινίες. Πίσω ἐρχόταν ἓνα ἄλλο ἄμαξι μεταφέροντας τὴν τεφροδόχο μὲ τὴν καρδιά καὶ τὸν ἐγκέφαλο τοῦ ποιητῆ καὶ πιὸ πίσω ἄλλες ἕξι ἄμαξες ἀκολουθούμενες ἀπὸ τὴν ἄμαξα μὲ τοὺς στενότερους συγγενεῖς. Πίσω ἦταν οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ ἔπειτα ἀπ' αὐτοὺς ὁ Δήμαρχος καὶ ὁ Σερίφης τοῦ Nottingham, δυὸ δημοτικοὶ σύμβουλοι, ὁ δημοτικὸς Γραμματέας καὶ οἱ ὑπόλοιποι δημοτικοὶ σύμβουλοι. Τὴν ὅλη πομπή, ποὺ εἶχε μῆκος 500 μέτρα, τὴν ἔκλειναν σαράντα ἵππεις σὲ δυάδες. Ἡ πομπή, ἀφήνοντας τὴν πόλη, κατευθύνθηκε πρὸς τὸ Hucknal.

Πολὺς κόσμος εἶχε συγκεντρωθεῖ κοντὰ στὴν ἐκκλησία, ὅταν ἡ νεκρικὴ συνοδεία ἔφθασε ἐκεῖ στὶς τρεῖς καὶ μισὴ τὸ ἀπόγευμα. Στὴν εἴσοδο τοῦ αὐλόγυρου περίμενε ὁ αἰδεσιμότατος Κάρολος Νίχον, ποὺ ὀδήγησε τὴν πομπή στὴν ἐκκλησία ἀπαγγέλλοντας τὶς πρῶτες φράσεις τῆς νεκρώσιμης ἀκολουθίας. Ἡ ἐκκλησία ἦταν ἀσφυκτικὰ γεμάτη καί, καθὼς ἡ ἀκολουθία προχωροῦσε, ἦταν φανερὸ ὅτι τὸ ἐκκλησίασμα ἦταν βαθιὰ συγκινημένο. Τέσσερα λεπτὰ πρὶν ἀπὸ τὶς τέσσερις τὸ φέρετρο καὶ ἡ τεφροδόχος κατεβάστηκαν στὴν κρύπτη καὶ διαβάστηκε ἡ ἐπτάφια εὐχή. Στὶς τέσσερις καὶ δέκα ὄλα εἶχαν τελειώσει. Οἱ πενθοῦντες στάθηκαν γιὰ λίγα λεπτὰ σιωπηλοὶ κοιτάζοντας κάτω στὴν κρύπτη. Ὁ Φλέτσερ (ὁ πιστὸς ὑπηρετῆς τοῦ Μπάϋρον) εἶχε πλήρως καταρρεῦσει. Σὲ λίγο οἱ μεγάλες λίθινες πλάκες ξανασκέπασαν τὴν κρύπτη.

Ἔτσι τελείωσε ἡ τρίμηνη περιπέτεια τοῦ νεκροῦ ποιητῆ, ὁ ὁποῖος μποροῦσε πιά νὰ ἡσυχάσει πλάι στοὺς προγόνους του.

Ὁ ξεναγὸς συνεχίζει τὴν ἀφήγησή του. Ὅλοι τὸν προσέχουν σιωπηλοί. Γλιστρῶ ἀθόρυβα σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γωνιὲς τῆς ἐκκλησίας. Σὲ μιὰ στενόμακρη μαρμάρινη πλάκα διαβάζω ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν *Childe Harold*, ἐνῶ πιὸ πέρα, σὲ μιὰν ἄλλη, γινώμες γιὰ τὸν Μπάϋρον ἀπὸ τὸν Οὐγκώ, τὸν Τέννυσον, τὸν Σατωμπριάν, τὸν Ράσκιν, τὸν Μακώλεϋ, τὸν Οὐόλτερ Σκοτ...

Κάποια ιδιαίτερη κίνηση ὑπάρχει στὴν ομάδα τῶν ἀκροατῶν. Ἡ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ ζωντανεύει, καθὼς ἀρχίζει νὰ μιλᾷ γιὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου τοῦ Μπάϋρον, τὸ 1938, στὸ ὁποῖο αὐτόπτης μάρτυρας καὶ συνεργὸς ἦταν καὶ ὁ ἴδιος. 114 χρόνια μετὰ τὴν ταφὴ τοῦ ποιητῆ, ὁ τότε ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας Θωμᾶς Barber, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὸ βιβλίο *Ὁ Μπάϋρον καὶ ποῦ εἶναι θαμμένος*, στὶς 15 Ἰουνίου 1938 πραγματοποίησε τὴν πρόθεσή του νὰ διαπιστώσει ἂν πραγματικὰ ὑπῆρχε κρύπτη κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο τῆς ἐκκλησίας καὶ ἂν, πρὸ πάντων, ὁ Μπάϋρον ἦταν ἀκόμα θαμμένος ἐκεῖ, γιὰτὶ ἔντονη διάδοση ἀνάμεσα στὸν κόσμον τὸ ἀμφισβητοῦσε.

Ἔτσι στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα ἐκείνης τῆς ἡμέρας, μπροστὰ σὲ δέκα περίπου πρόσωπα ποὺ εἶχαν εἰδικῶς κληθεῖ, ἄρχισε ἡ ὅλη ἐπιχείρηση μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ μυστικότητα, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ τὸ πλῆθος τῶν περιέργων ἢ τῶν ἐκτιμητῶν τῆς μνήμης τοῦ ποιητῆ. Ὁ ἐργολάβος ἀπὸ τὸ Nottingham καὶ οἱ τρεῖς ἐργάτες του ἄρχισαν νὰ ἀφαιροῦν τὶς πλάκες ἀπὸ τὸ δάπεδο. Ἡ φωνὴ τοῦ ἀφηγητῆ γίνεται θερμότερη, πιὸ νεανικὴ, ὁ νεωκόρος ξαναζεῖ τὴ συναρπαστικὴ ἐμπειρία του: τὸ ἀντίκρουσμα τῆς ὑπόγειας κρύπτης, τὴ στενότητα τοῦ χώρου της - μόλις δυὸ ἐπὶ δυόμισυ μέτρα - τὴν ἀναζήτησιν τοῦ φερέτρου τοῦ Μπάϋρον, τὸ ἄνοιγμά του, τὸ ἀναλλοίωτο πρόσωπο τοῦ νεκροῦ, τὸ χολὸ του πόδι, ποὺ εἶχε νεκροτομηθεῖ ἀπὸ τοὺς γιατροὺς τοῦ Λονδίνου γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ αἰτία τῆς χολότητάς του, τὸ ξανασφράγισμα τοῦ τάφου.

Ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου τοῦ αἰδεσιμότατου Θωμᾶ Barber, σπάνιου σήμερα, εἶναι παρμένη ἡ παρακάτω ἀφήγησις:

Ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ τελευταῖο σκαλοπάτι στὸ βάθος τῆς κρύπτης... εἶδα ἓνα παραλληλόγραμμο κιβώτιο σκεπασμένο μὲ τὰ ὑπολείμματα βελούδου σὲ ξεθωριασμένο πορφυρὸ χρῶμα, στολισμένο μὲ καρφιά ποὺ εἶχαν χάλκινα κεφάλια καὶ μὲ ἄλλα νεκρικὰ διακοσμήματα. Τὸ κιβώτιο στεκόταν ὄρθιο στηριγμένο στὴ στενὴ πλευρὰ του. Δὲν ἦταν δυσκόλο νὰ τὸ ἀναγνωρίσω ὡς τὴν τεφροδόχο ποὺ ἀναφερόταν στὴν περιγραφή τῆς νεκρικῆς πομπῆς, ἀφοῦ στὸ κάλυμμα βρῆκα μιὰ χάλκινη πλάκα μὲ τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή:

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν τεφροδόχο
βρίσκονται
ἡ καρδιά καὶ ὁ ἐγκέφαλος
τοῦ ἀείμνηστου
Λορδου Νόελ Μπάϋρον

Μποροῦσα τώρα νὰ στρέψω τὴν προσοχή μου στὸ κύριο μέρος τῆς κρύπτης... Τὸ πάνω πάνω φέρετρο τραβοῦσε ἀμέσως τὴν προσοχή. Ἦταν καμωμένο ἀπὸ δρύινο ξύλο καὶ καλοδιατηρημένο... "Ἦμουν ἀνυπόμονος ν' ἀναγνωρίσω σὲ ποιὸν ἀνῆκε, δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐπιγραφή στὸ κάλυμμα ἔλειπε.

Ἐξετάζοντας μὲ περισσότερη προσοχή, ἀνακάλυψα πὼς τὸ σκέπασμα τοῦ φερέτρου ἦταν χαλαρὸ καὶ δὲν ἐφάρμοζε παντοῦ στὶς πλευρές... Εἶχαν τάχα δίκαιο ἐκεῖνοι πὸν πίστευαν πὼς τὸ φέρετρο εἶχε ἀνοιχθεῖ; Προσπάθησα νὰ διώξω μακριὰ τὴ σκέψη, ἀλλὰ ὅταν, σηκώνοντας ἐλαφρὰ τὸ σκέπασμα, εἶδα ὅτι καὶ τὸ μολυβένιο ἐσωτερικὸ κασόνι εἶχε κοιπεῖ καὶ ἀνοιχθεῖ, δὲν μοῦ ἔμενε πιά καμμιά ἀμφιβολία. Τρομοκρατήθηκα στὴ σκέψη πὼς θὰ θὰ μποροῦσε νὰ εἶχαν ἀφαιρεθεῖ ἀναμνηστικά μέσα ἀπὸ τὸ φέρετρο. Τάχα καὶ τὸ σῶμα ὀλόκληρο νὰ εἶχε μετακινηθεῖ; Τρομερὴ σκέψη...

Τὸ φέρετρο βρισκόταν μπροστά μου, τὸ σκέπασμα χαλαρὸ, εὐκόλα μποροῦσα νὰ τὸ σηκώσω... Θὰ 'πρεπε νὰ τολμήσω νὰ κοιτάξω; Ναι, ὁ κόσμος θὰ 'πρεπε νὰ ξέρει τὴν ἀλήθεια - ὅτι τὸ σῶμα τοῦ μεγάλου ποιητῆ ἦταν ἐκεῖ ἢ ὅτι τὸ φέρετρο ἦταν ἀδειανό. Μὲ εὐλάβεια, μὲ πολλὴ εὐλάβεια, σήκωσα τὸ σκέπασμα καὶ μπροστὰ στὰ μάτια μου, νά, κειτόταν τὸ ταριχευμένο σῶμα τοῦ Μπάϋρον σὲ τόσο τέλεια κατάσταση ὅσο τὴν ἡμέρα πὸν τὸ τοποθέτησαν στὸ φέρετρο ἐδῶ καὶ 114 χρόνια. Τὰ χαρακτηριστικά του καὶ τὰ μαλλιά του ἦταν ἀκριβῶς ἐκεῖνα πὸν μοῦ ἦταν τόσο οἰκεία ἀπὸ τὰ γνωστὰ πορτραῖτα του. Μπόρεσα ἀκόμα νὰ διαπιστώσω ὅτι ἡ χλωλότητά του ἦταν στὸ δεξί του πόδι... Μαλακὰ χαμήλωσα τὸ σκέπασμα τοῦ φερέτρου καὶ τὴν ἴδια στιγμή ἀνέπεμπα μιὰ προσευχὴ γιὰ τὴν εἰρήνη τῆς ψυχῆς του...

"Ἐξ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὁ ἥλιος εἶναι ἀκόμα ψηλά, τὸ τοπίο φωτεινὸ καὶ ἱλαρό. Μιὰ μητέρα σπρώχνει τὸ ἀμαξάκι με τὸ παιδάκι τῆς σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς διαδρόμους ἀνάμεσα στοὺς τάφους μὲ τὰ λουλούδια, ἐνῶ λίγο πιὸ πέρα δυὸ ἄλλα παιδάκια κυνηγοῦνται χαρούμενα πίσω ἀπὸ τὶς ἐπιτύμβιες στήλες, παλιές, μαυρισμένες, ἀπρόσωπες πιά ἀπὸ τὴν ὑγρασία καὶ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, σῆμα μόνου τοῦ περάσματος τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου.

Ἀφήνομε πίσω μας τὸν Μπάϋρον νὰ ἀναπαύεται στὴ δόξα του καὶ στὴ γαλήνη τῆς σιωπῆς.

Η ΒΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ ΤΩΝ ΤΥΦΛΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΕΦΑΝΤΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΜΜ. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ,
ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Μόλις πριν από λίγες μέρες δημοσίευσα ένα δικό μου κείμενο για την Σχολική και τη νεανική βία (ΠΑΤΡΙΣ, 5-12-2023). Δεν πρόλαβε καλά καλά να δημοσιευθεί και ακολούθησαν τα γεγονότα με την πρόσφατη οργανωμένη «οπαδική» βία και τον βαρύτατο τραυματισμό ενός νέου συνανθρώπου μας, του αστυνομικού που οι γιατροί στο νοσοκομείο αγωνίζονται να κρατήσουν στη ζωή. Συχνά επίσης διαβάζουμε και συζητούμε για την βία σε βάρος των γυναικών, μετρούμε και θρηνούμε γυναικοκτονίες, συζητούμε για την οικογενειακή βία, για τη βία των ανηλίκων και το «μπούλιγκ» στα σχολεία. Πληροφορούμαστε ακόμη για τη βία σε βάρος μικρών ζώων και τόσα άλλα. Η βία σε όλο της το μεγαλείο στην και η αγωνία για το «τι μέλλει γενέσθαι» μεγάλη. Όλα αυτά με αναγκάζουν να επανέλθω στο θέμα.

Εντρομη σχεδόν η Πολιτεία τρέχει να λάβει μέτρα παντού, όπου μπορεί να προλάβει. Κλείνει γήπεδα για τους φιλάθλους, ορίζει νέους κανόνες και ετοιμάζει νέο νομικό πλαίσιο, για να καταπολεμήσει την οπαδική βία. Επιχειρεί νέες ρυθμίσεις στο οικογενειακό δίκαιο, παρεμβαίνει στην επιμέλεια των παιδιών στις περιπτώσεις διαζυγίων και δοκιμάζει να τοποθετήσει ψυχολόγους στα σχολεία για να θεραπεύσει το μπούλιγκ. Κατά τον ίδιο τρόπο θεσπίζει κανόνες και προσπαθεί να προλάβει την κακοποίηση των άμοιρων και απροστάτευτων ζώων από την ανθρώπινη βία και κακοποίηση.

Δεν θα εξετάσω εδώ την καταλληλότητα των μέτρων και των νόμων. Με ενδιαφέρει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις τα μέτρα δεν φαίνεται να είναι αποτελεσματικά· δεν αποδίδουν. Και συλλογίζομαι ότι όλα αυτά είναι μέτρα καταστολής, κατακερματισμένα και αποσπασματικά και όχι ενιαία μέτρα πρόληψης. Καταπιάνονται με τις επιπτώσεις των πράξεων όχι με τα

αίτια που προκαλούν τις ίδιες τις πράξεις. Τιμωρούν την βία όταν πλέον έχει συντελεστεί, όταν ο αστυνομικός είναι στο νοσοκομείο, όταν η γυναίκα είναι νεκρή, όταν η ομάδα των ανηλίκων έχει κακοποιήσει τον συμμαθητή της, όταν το ζώο είναι κακοποιημένο και νεκρό. Δεν αναζητά όμως τα βαθύτερα κίνητρα που ώθησαν στη σύλληψη και στην τέλεση των συγκεκριμένων πράξεων. Δεν εξετάζεται αν κάπου κάναμε λάθος και πού; Και ακόμη κάτι: Όλες αυτές οι ποικίλες πράξεις βίας είναι ένα και το αυτό. Ανεξαρτήτως του ποιος είναι ο αποδέκτης τους είναι άγριες πράξεις βίας. Διερωτώμαι λοιπόν μήπως αντί να τιμωρούμε τις συνέπειες είναι προτιμότερο να ανιχνεύσουμε πίσω από τις πράξεις τα αίτια που τις προκαλούν; Μήπως η γενεσιουργός αιτία είναι η ίδια σε όλες τις περιπτώσεις και αν την εξουδετερώσουμε συνδράμομε στην εκρίζωση της επιθετικότητας σε όλες της τις εκδοχές;

Και καθώς αναστοχάζομαι πάνω σε όλα αυτά έρχεται στη μνήμη μου ο μύθος του ελέφαντα στη χώρα των τυφλών σοφών: Έφτασε λέει στη χώρα αυτή ένας ελέφαντας. Κι ο βασιλιάς κάλεσε τους έξι σοφούς να τους ρωτήσει τι είναι αυτό το άγνωστο και περίεργο ζώο. Οι έξι σοφοί ήταν όλοι τους τυφλοί. Σταμάτησαν λοιπόν και οι έξι γύρω από το ζώο και άρχισαν να το ψηλαφούν. Ο ένας ήταν πλάι στον ελέφαντα, ψηλαφούσε την κοιλιά του και είπε, μα αυτός είναι ένας τεράστιος τριχωτός τοίχος. Ο άλλος αγκάλιασε το πόδι του ελέφαντα και είπε: Μα είναι ξεκάθαρο, αυτό είναι ο χοντρός κορμός ενός μεγάλου δένδρου. Ο τρίτος άρπαξε την προβοσκίδα και την πέταξε έντρομος λέγοντας αυτό είναι ένα τεράστιο φίδι. Ο τέταρτος χάιδευε το αυτί του ελέφαντα και αποφάνθηκε ότι αυτό είναι ένα χνουδωτό μαγικό χαλί, ενώ αυτός που έτυχε να πιάσει τον χαυλιόδοντα αναφώνησε τι ωραίο ακόντιο! Τέλος, ο έκτος, που έπιασε την ουρά είπε ότι αυτό είναι ένα χοντρό και δυνατό σκονί!

Αυτά λοιπόν είναι τα αποτελέσματα μιας εξέτασης που βλέπει τα πράγματα μεμονωμένα και ξεχωριστά το ένα από το άλλο και όχι συνολικά μέσα στον φυσικό και τον λειτουργικό τους χώρο. Και η σύγχρονη κοινωνία είναι μία και ενιαία. Δεν είναι άλλη η βία στα γήπεδα, άλλη η βία στην οικογένεια ή στο σχολείο και άλλη πάλι στο δρόμο ή στην αγορά και στην κοινωνία. Η βία είναι μία και απλώνεται παντού. Ίσως λοιπόν αυτή η ενιαία βία έχει και ενιαία αφετηρία. Ίσως πίσω από αυτή να υποβόσκουν μονίμως τα ίδια κίνητρα και οι ίδιες γενεσιουργές αιτίες. Αν λοιπόν τις εντοπίσουμε και τις ξεριζώσουμε, ίσως, να καταφέρουμε, σε συνδυασμό πάντα με τα επιμέρους κατασταλτικά μέτρα, να νικήσουμε τη βία σε όλους τους τομείς.

Την δική μου άποψη επ' αυτού έχω εκφράσει ήδη δημόσια πολλές φορές.

Θεωρώ ότι η αιτία του κακού βρίσκεται στην επικράτηση των υλιστικών αξιών και το επίμονο κυνήγι χρησιμοθηρικών αγαθών. Σε αυτή τη λογική έχουμε υποτάξει και τα σχολεία μας. Σήμερα γίνεται λόγος για αποτελεσματικό σχολείο. Η αποτελεσματικότητα είναι το μέγα ζητούμενο διεθνώς. Αυτό ακούγεται πολύ ωραίο και γίνεται εύκολα αποδεκτό από τους γονείς και την κοινωνία. Σημασία όμως έχει πώς εννοείται η αποτελεσματικότητα στο σύγχρονο σχολείο.

Αποτελεσματικότητα εδώ σημαίνει υψηλή βαθμολογία σε διάφορα μαθήματα. Γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες το μέγα ζητούμενο σχολείου και κοινωνίας! Μιλούμε μάλιστα με περισσή υπερηφάνεια για τα εργαστήρια δεξιοτήτων, γιατί έτσι το σχολείο μας καταρτίζει αποτελεσματικούς μαθητές, που μπορούν να είναι ανταγωνιστικοί στην αγορά εργασίας. **Δεν σκεφτόμαστε όμως την ίδια στιγμή ότι φτιάχνουμε σιγά σιγά ένα σχολείο στην υπηρεσία της παραγωγής και όχι στην υπηρεσία του ανθρώπου.** Εκεί που ο Παπανούτσος αναζητούσε τον εξανθρωπισμό της τεχνολογίας, εμείς καθιέρωσαμε μια καθολική τεχνοκρατία σε βάρος του ανθρωπισμού και των ανθρωπιστικών αξιών. Και βέβαια συμφωνώ ότι το σχολείο δεν μπορεί να αγνοήσει την παραγωγή. Όταν όμως η καλλιέργεια της ψυχής μένει εκτός των άμεσων ενδιαφερόντων του σχολείου, όταν ο «πλησίον» αγνοείται, όταν η κοινωνική δικαιοσύνη δεν καλλιεργείται, όταν το ήθος αποπέμπεται ή και λαιδορεύεται, όταν ο Άνθρωπος και ο ανθρωπισμός θυσιάζονται στο βωμό της παραγωγής και της ανταγωνιστικότητας, τότε θεωρώ ότι δεν μπορούμε παρά να περιμένουμε αυτές τις συνέπειες.

Πρεσβεύω λοιπόν ότι χρειάζεται ένας γενικός αναπροσανατολισμός της σύγχρονης κοινωνίας. Αναθεώρηση των απώτερων και των εγγύτερων σκοπών και των στόχων της. Μια επανεκκίνηση. Και εν πάση περιπτώσει χρειάζεται μια γενική δημόσια συζήτηση να κληθούν οι διάφοροι θεσμοί, όλοι οι διανοούμενοι και οι σοφοί αυτής της χώρας να διατυπώσουν τις απόψεις τους για την βελτίωση της κατάστασης γιατί αυτή η βία γενικεύεται όλο και περισσότερο, γίνεται όλο και περισσότερο πιο απειλητική. **Απαιτείται λοιπόν να αντιμετωπιστεί συνολικά και ενιαία.** Να βάλουμε το δάκτυλο επί τον τύπο των ήλων, αναζητώντας τις πραγματικές γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου, μέσα από τη συνολική του θεώρηση και όχι λειτουργώντας αποσπασματικά και μεμονωμένα σαν τους τυφλούς σοφούς του μύθου.

Εκτός αν επιμένουμε να εθελοτυφλούμε, οπότε θα οδηγούμαστε από πλάνη σε πλάνη και το κακό θα εξακολουθήσει να γιγαντώνεται.

Η ΕΝΑΡΜΟΝΙΧΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΤΥΛΙΑΝΟ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΟ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ,
ΔΡ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Ο Στυλιανός Χουρμούζιος (το πραγματικό του όνομα ήταν Στυλιανός Ελευθεριάδης) υπήρξε αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες στον χώρο της ψαλτικής τέχνης στην Κύπρο κατά τον 20^ο αιώνα. Έγραψε το θεωρητικό, με τίτλο «**ο Δαμασκηνός**» και συνέθεσε πλήθος ύμνων, τα οποία συμπεριέλαβε σε σειρά βιβλίων, με τίτλο «**Εκκλησιαστική Σάλπιγξ**». Επίσης δημοσίευσε αρκετές βυζαντινομουσικολογικές μελέτες στην εφημερίδα «**Φόρμιγξ**».

Στην παρούσα μελέτη επιχειρούμε μια κριτική παρουσίαση της μελέτης του, με τίτλο «Εις τας περί έναρμονίσεως της ημετέρας εκκλησιαστικής μουσικής εξενεχθείσας γνώμας», την οποία δημοσίευσε στο περιοδικό «Φόρμιγξ, περίοδος Β΄, έτος Στ΄ (Η΄), αρ. 23-24, Ιούνιος 1911.

Στις μέρες του γινόταν πολύς λόγος για το αναγκαίο δήθεν της έναρμονίσεως των μελών της εκκλησιαστικής μουσικής, διότι, ως έχει, δεν ευαρεστούσε την εξευγενισθείσα ακοή τους. Και γι' αυτό το θέμα αποφαίνονταν μερικές φορές άνθρωποι αγνοούντες την μεγάλη αξία της ημετέρας μουσικής. Αντί δε να προσπαθούν, όπως αναφέρει ο Χουρμούζιος, να την επαναφέρουν και να την ανυψώσουν στην αρχαία της εύκλεια, προτιμούσαν την υποδούλωσή της σε αλλότριους και οθνείους νόμους, και έτσι βαθμηδόν να περιέλθει σε λήθη συγχωνευόμενη με άλλη μουσική, η οποία είναι εν πολλοίς υποδεεστέρα και προς τούτοις ξένη σε μας θρησκευτικά και εθνικά¹.

¹ Βλ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ, Βυζαντινομουσικολογικά Μελέται δημοσιευθείσαι εις την εφημερίδα «ΦΟΡΜΙΓΞ», σ. 52.

Ο Στυλιανός Χουρμούζιος πίστευε ότι οι γνώμες αυτές περί εναρμονίσεως των εκκλησιαστικών μελών είναι επιβλαβείς για τα εκκλησιαστικά μέλη και ότι είναι ακατόρθωτο το πράγμα αυτό².

Αυτοί που συνηγορούν υπέρ της εναρμονίσεως των εκκλησιαστικών μελών μπορούν να διαιρεθούν σε τρεις τάξεις:

α) Σ' αυτούς που πιστεύουν ότι και στους αρχαίους Έλληνες και στους Βυζαντινούς ήταν σε χρήση η αρμονία, που χρησιμοποιείται σήμερα από τους Ευρωπαίους.

β) Σ' αυτούς που πιστεύουν ότι οι κλίμακες της μουσικής μας δεν εμποδίζουν την εναρμόνιση αυτή, η οποία μπορεί να εφαρμοσθεί χωρίς καμιά βλάβη ή αλλοίωση των μελών της, αρκεί να βρεθεί ο ικανός γι' αυτό το εγχείρημα και

γ) Σ' αυτούς που απαιτούν την αρμονία αυτή, απλά ως εξέλιξη της μουσικής και καλαισθησία, η οποία ικανοποιεί το πολιτισμένο αντί μας, αδιαφορώντας αν γίνεται κάθε ανατροπή κλιμάκων και μελών, η οποία θα επήρχετο χάριν αυτής της αλλαγής³.

Αυτοί, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι στους αρχαίους Έλληνες και στους Βυζαντινούς ήταν σε χρήση η αρμονία⁴, που χρησιμοποιείται σήμερα από τους Ευρωπαίους, ισχυρίζονται ότι η λέξη «πολυφωνία», η οποία συναντάται στους αρχαίους Έλληνες, έχει την ίδια σημασία, που έχει σήμερα, δηλαδή της πολυτονίας⁵. Αυτοί καταφεύγουν πολλές φορές σε επιχειρήματα γελοία. Αναφέρει λοιπόν ο Στυλιανός Χουρμούζιος ένα παράδειγμα, το οποίο ανέγνωσε σε ένα περιοδικό: «Οι Βυζαντινοί διά του σημείου του ίσου εδήλουν την αρχήν, το μέσον και το τέλος και το σύστημα του Διαπέντε, ήτοι την βάσιν την τρίτην και την πέμπτην ή την νήτην του Διαπέντε συστήματος». «Αρχή και μέση και τέλος και σύστημα το ίσον εστί (μουσικά χειρόγραφα εν αρχή)».

Όμως τα αρχαία μουσικά χειρόγραφα γράφουν το εξής: «Αρχή μέση τέλος και σύστημα πάντων των σημαδίων της μουσικής τέχνης το ίσον εστί. Χωρίς γαρ τούτου ου κατορθούται φωνή. Λέγεται δε άφωνον ουχ ότι φωνήν ουκ έχει. Φωνείται μεν ου δειρείται δε. Δια μεν ουν πάσης της ισότητος ψάλλεται το ίσον».

² Βλ. όπ.π.

³ Βλ. όπ.π.

⁴ Αρμονία καθορίζει ο Στυλιανός Χουρμούζιος τη συνήχηση διαφόρων τόνων και όχι διαφορών φωνών.

⁵ Βλ. όπ.π., σ. 53.

Από τα πάρα πάνω, σύμφωνα με τον Στυλιανό Χουρμούζιο, αποδεικνύεται ότι δεν πρόκειται περί των ίσων ή του ίσου, ή περί διαστημάτων αλλά περί του ίσου, το οποίο και σημειώνεται στα χειρόγραφα ως του κυριωτέρου σημείου μεταξύ των άλλων.

Είναι γελοίο, όπως αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, και να φαντασθεί κάποιος ότι ήταν δυνατό να διατηρείται τέτοια αρμονία σε πολυπληθείς χορούς, χωρίς να καθορίζεται και να σημειώνεται ακριβώς κάθε φωνή. Όμως και οι αρχαίοι Έλληνες εάν θεωρούσαν με τη λέξη «πολυφωνία» τη σημερινή «αρμονία», φαίνεται πολύ παράξενο γιατί να μη γράψουν εν εκτάσει γι' αυτή⁶.

Η δεύτερη ομάδα, την οποία αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος είναι αυτή που πιστεύουν ότι οι κλίμακες της μουσικής μας δεν εμποδίζουν την εναρμόνιση αυτή, η οποία μπορεί να εφαρμοσθεί χωρίς καμιά βλάβη ή αλλοίωση των μελών της, αρκεί να βρεθεί ο ικανός γι' αυτό το εγχείρημα. Συνήγοροι αυτής της θέσεως τότε ήταν ο Ι. Πρώιος και ο Σταματιάδης, καθηγητής των μαθηματικών στην Κωνσταντινούπολη.

Όπως αναφέρει ο κ. Πρώιος, η μονόφωνη μελωδία είναι ένας μόνο από τους κίονες του Παρθενώνα. Η πολύφωνη μελωδία συμπληρώνει τους κίονας, οι οποίοι στέκονται εκεί, πανομοιότυποι, δια του αυτού μέτρου και ρυθμού συμπληρώντες την αρμονία. Δεν είναι όμως «όλως ξένη η μουσική προς τα συναισθήματα», αφού μπορεί κάποιος «να καταγοητευτεί εκ μόνης της μουσικής χωρίς να ακούη ουδέ λέξιν του κειμένου»⁷. Όμως στην εκκλησιαστική μουσική αυτό που κυριαρχεί δεν είναι η μουσική αλλά το να ακούονται με ευκρίνεια και καθαρότητα οι λέξεις του ποιητικού κειμένου. Η μουσική έχει σκοπό να προσδώσει στις λέξεις ζωηρότερη έννοια και έμφαση.

Ο κ. Σταματιάδης αναφέρει ότι υπάρχει διαφορά των τόνων στη φωνητική μουσική από τους τόνους της οργανικής μουσικής. Με αυτή τη διαπίστωση συμφωνεί και ο Στυλιανός Χουρμούζιος. Αυτό όμως συμβαίνει σε κάθε είδος μουσικής. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Στυλιανός Χουρμούζιος: «Όσον και αν κανονισθώσιν οι τόνοι επί των οργάνων και όσον λεπτομερώς και ακριβώς αν καθορισθώσιν εν τοις θεωρητικοίς, ίνα χρησιμεύσωσιν ως βάσις διακανονίσεως πάντων των άλλων, δεν δύνανται όμως και τα φωνητήρια όργανα του ανθρώπου να δεσμευθώσιν εν τω λάρυγγι τούτου»⁸.

⁶ Βλ. όπ.π., σ. 54.

⁷ Βλ. όπ.π., σ. 55.

⁸ Όπ.π., σ. 57.

Όσον αφορά τις έλξεις, αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, είναι αδύνατο να καθορίσουμε αυτές, έστω και αν επινοήσουμε όλες τις ποικίλες μορφές και σχήματα διέσεων και υφέσεων. Ούτε η φυσική κλίμακα, ούτε η συγκερασμένη ευρωπαϊκή κλίμακα, ούτε κανένα θεωρητικό μπορεί να καθορίσει ακριβώς τις έλξεις. Οι έλξεις δεν είναι σταθερές, αφού τα διάφορα συναισθήματα επιδρούν πάνω στην φωνή και έτσι δημιουργούν αυτή την ποικιλία των έλξεων. Ούτε δύο φωνές μπορούν να εκτελέσουν ακριβώς τις μεταπτώσεις αυτές επί το οξύ ή το βαρύ⁹.

Ο κ. Σταματιάδης, όπως αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, αναφέρει ότι το εμπόδιο για εναρμόνιση της βυζαντινής μουσικής, που προέρχεται από τα διαστήματα της βυζαντινής κλίμακας, είναι φανταστικό, διότι η φυσική κλίμακα της φωνητικής ευρωπαϊκής μουσικής είναι η ίδια απaráλλακτα με τη βυζαντινή κλίμακα. Όμως όταν ο κ. Σταματιάδης λέγει φυσική κλίμακα εννοεί την συγκερασμένη, δηλαδή αυτή της ευρωπαϊκής μουσικής. Όμως, όπως πάλιν αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, τα διαστήματα Νη-Πα, Πα-Βου καθώς και το Δι-Κε, Κε-Ζω της διατονικής κλίμακας αποτελούνται από τόνο μείζονα και ελάσσονα. Αντίθετα τα αντίστοιχα διαστήματα της ευρωπαϊκής μουσικής Ντο-Ρε, Ρε-Μι καθώς και το Σολ-Λα, Λα-Σι αποτελούνται από δύο τόνους. Όμως ο Βου και ο Ζω της βυζαντινής κλίμακας είναι βαθύτεροι αισθητά από τους αντίστοιχους της ευρωπαϊκής μουσικής (είναι και οι μόνοι διαφέροντες σε όλη την κλίμακα). Αυτό αποδεικνύεται από το ότι ο Λέγετος και ο Βαρύς διατονικός, στους οποίους οι φθόγγοι αυτοί είναι οι βάσεις και εξ αιτίας αυτού προφέρονται σταθερά, χωρίς καμιά έλξη, είναι αδύνατο να σχηματισθούν ακριβώς δια της ευρωπαϊκής κλίμακας. Η ιδιαίτερη μελωδία των ήχων αυτών έγκειται στο ότι οι δύο αυτοί φθόγγοι είναι βαθύτεροι από αυτούς της ευρωπαϊκής κλίμακας. Έτσι είναι αδύνατο να παραστήσει κάποιος με ακρίβεια τη μελωδία των δύο αυτών ήχων δια της ευρωπαϊκής κλίμακας¹⁰.

Ο Στυλιανός Χουρμούζιος παροτρύνει τους αναγνώστες να δοκιμάσουν πάνω στο πιάνο ή σε άλλο όργανο να εκτελέσουν τις βυζαντινές κλίμακες και τότε θα καταλάβουν τη διαφορά. Ασφαλώς θα καταλάβουν τη διαφορά όσοι έχουν γνήσια την προφορά των φθόγγων και όχι όσοι παρασύρθηκαν, ψάλλοντας είτε εν γνώσει είτε εν αγνοία κατά τη συγκερασμένη κλίμακα. Αν δεν υπάρχει διαφορά του Πα-Βου από του Δι-Κε τότε στον α' και πλ. α' ήχο είναι

⁹ Βλ. ό.π., σσ. 57-58.

¹⁰ Βλ. ό.π., σ. 61.

περιττό το πεντάχορδο σύστημα, όπου μεταβάλλεται το Κε της μέσης σε Πα για να καταστεί το οξύ διάστημα Πα-Βου τόνος όπως το Δι-Κε. Ακόμη πρέπει να καταργηθεί το τετράχορδο ή τριφωνία στον πλ. δ' ήχο στον οποίο μεταβάλλεται ο Γα σε Νη, διότι αφού το Γα-Δι-Κε είναι όμοιο με το Νη-Πα-Βου δεν υπάρχει λόγος αυτής της μεταβολής¹¹.

Από τα παραπάνω, καταλήγει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, αποδεικνύεται ότι ο Βου και ο Ζω της βυζαντινής κλίμακας δεν είναι στην ίδια βάση του Μι και του Σι. Επομένως δεν μπορούν να εναρμονισθούν οι τέσσερις ήχοι της διατονικής κλίμακας, χωρίς βλάβη των κλιμάκων και παραμορφώσεως των μελών αυτών¹².

Όμως πηγαίνοντας και στον β' ήχο βλέπουμε ότι ούτε αυτός μπορεί να εναρμονισθεί, διότι η ευρωπαϊκή κλίμακα αδυνατεί να παραστήσει, αφού στερείται του ελάχιστου τόνου. Πολλές φορές, αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, η κλίμακα του β' ήχου συγχέεται με αυτήν του πλαγίου β', αφού πολλοί ταυτίζουν το Δι Κε Ζω Νη του β' ήχου με το Πα Βου Γα δι του πλαγίου β'. Για ένα όμως που έχει καλό αυτό μπορεί να διακρίνει την διαφορά που έχουν οι δύο ήχοι. Οι μόνοι ήχοι που μπορούν να εναρμονισθούν ακριβώς στην συγκερασμένη ευρωπαϊκή κλίμακα είναι ο τρίτος και ο βαρύς από του Γα, όπως πιστεύει ο κ. Σταματιάδης, αφού όμως μεταβληθεί ο Γα σε Νη¹³.

Όμως εκτός από το πιο πάνω εμπόδιο στην εναρμόνιση των εκκλησιαστικών μελών, έχουμε και το εμπόδιο, που βρίσκεται στην γραφή της βυζαντινής μουσικής, της οποίας οι χαρακτήρες ποιότητας και ποσότητας έχουν διαφορετική εντονότητα, προφορά, ενέργεια, δια των οποίων χρωματίζονται τα μέλη. Αυτή η γραφή δεν μπορεί να συμβιβαστεί προς τους αυστηρούς κανόνες της εναρμονίσεως. Καταλήγει ο Στυλιανός Χουρμούζιος, ότι αν προσέξουμε αυτούς που ψάλλουν εκκλησιαστικά μέλη με αρμονία ευρωπαϊκή θα αντιληφθούμε ότι γι' αυτούς παύει η ενέργεια αυτή των χαρακτήρων¹⁴.

Τέλος αναφέρει ο Στυλιανός Χουρμούζιος ότι ένα άλλο κώλυμα για την εναρμόνιση της βυζαντινής μουσικής έχουμε τις έλξεις, οι οποίες είναι απαραίτητες για τα εκκλησιαστικά μέλη, οι οποίες διενεργούνται σε όλους σχεδόν τους υπερβάσιμους φθόγγους, από τον καιρό των βυζαντινών μέχρι σήμερα.

¹¹ Βλ. ό.π., σ. 62.

¹² Βλ. ό.π., σσ. 62-63.

¹³ Βλ. ό.π., σ. 63.

¹⁴ Βλ. ό.π.

Ένα παράδειγμα των έλξεων μπορούμε να δούμε στην προφορά των πολυσυλλάβων φθόγγων αννανες, νεανες κ.λ., η οποία ήταν διαφορετική στην ανάβαση και διαφορετική στην κατάβαση. Στην τετράφωνη αρμονία, η οποία απαιτεί σταθερή και τραχεία προφορά από την αρχή μέχρι το τέλος, εξαλείφεται αυτό το προσόν της εκκλησιαστικής μας υμνωδίας¹⁵.

Συνοψίζοντας τις παραπάνω θέσεις του Στυλιανού Χουρμούζιου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι με κανένα τρόπο δεν μπορεί να εναρμονισθεί η βυζαντινή μουσική. Οι θέσεις του κύπριου θεωρητικού, σε μια εποχή που μεσουρανούσανε οι ευρωπαϊκές χρωδίες, είναι ξεκάθαρες και σύμφωνα με την παράδοση, που μας κληροδότησαν οι μεγάλοι πρωτοψάλτες. Μια τελευταία δική μας διαπίστωση για κάθε είδος μουσικής: Όσο πιο πολύ η μουσική αναπτύσσεται οριζόντια, δηλαδή αναπτύσσονται οι μελωδικές γραμμές, τόσο πιο δύσκολο είναι να εναρμονισθούν. Αντίθετα, όσο πιο πολύ αναπτύσσεται η μουσική κάθετα, δηλαδή αρμονικά, τότε τόσο πιο δύσκολο είναι να αναπτυχθεί οριζόντια, δηλαδή τόσο πιο δύσκολο είναι να αναπτυχθεί η μελωδική γραμμή με όλα τα ποικίλματα και τα μουσικά στολίδια. Άμα έχουμε υπόψη μας αυτό το γενικό κανόνα, που εφαρμόζεται σε όλα τα είδη της μουσικής, τότε θα μπορέσουμε να καταλάβουμε γιατί δεν μπορεί να εναρμονισθεί η βυζαντινή μουσική. Όχι μόνο η βυζαντινή μουσική δεν μπορεί να εναρμονισθεί αλλά και κάθε είδος μουσικής, που έχει μεγάλη ανάπτυξη οριζόντια, δηλαδή στην μελωδική της γραμμή και όχι κάθετα, δηλαδή στην αρμονική της πλοκή.

---

¹⁵ Βλ. ό.π., σσ. 63-64.